

**KUŞAKLARA GÖRE DİNDARLIK EĞİLİMLERİ:
Y VE Z KUŞAKLARININ DİNDARLIK EĞİLİMLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Sena GÖKÇE

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2021

**KUŞAKLARA GÖRE DİNDARLIK EĞİLİMLERİ:
Y VE Z KUŞAKLARININ DİNDARLIK EĞİLİMLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Sena GÖKÇE

**T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2021

T C
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sena GÖKÇE tarafından hazırlanan “Kuşaklara Göre Dindarlık Eğilimleri: Y ve Z Kuşaklarının Dindarlık Eğilimleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bu çalışma 30.09.2021 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

(Danışman)

Üye

Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

ONAY

.../ .../ 20...

Prof Dr. Mesut ERŞAN

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Sena GÖKÇE

ÖZET

KUŞAKLARA GÖRE DİNDARLIK EĞİLİMLERİ: Y VE Z KUŞAKLARININ DİNDARLIK EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

GÖKÇE, SENA

Yüksek Lisans, 2021

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İshak TEKİN

Bu çalışmanın amacı, Kuşak Teorisi merkezinde kuşak farklılıklarını belirlemek ve farklı kuşakların dindarlık eğilimlerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda; çalışmada Türkiye'nin farklı şehirlerinde, farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip Y ve Z kuşağından kişilerle görüşmeler yapılmış ve sahip oldukları dini eğilimler analiz edilmiştir.

Araştırma verilerinin toplanmasında, doküman analizi ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniklerinden yararlanılmıştır. Çalışma grubunun oluşturulmasında ise amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tercih edilmiştir.

Araştırmada; her iki kuşaktan katılımcıların da dinin daha çok dışsal anlamlarına önem verdikleri, dini belli birkaç boyutu ile sınırlı olarak anladıkları, Z kuşağından katılımcıların daha çok dini kendilerine sağladığı faydalar üzerinden tanımladıkları, dinin hayata etkisi konusunda Y kuşağının hayatında dinin etkilerinin daha çok görüldüğü, Y kuşağından katılımcıların ibadethaneye gitme sıklığının Z kuşağına göre daha fazla olmakla birlikte her iki kuşaktan katılımcıların da düzenli bir ibadethane rutinlerinin olmadığı, her iki kuşaktan katılımcıların da toplu dini ibadetlere katılmayı tercih etmedikleri, kendi dindarlığını değerlendirme noktasında Z kuşağından katılımcıların daha özgüvenli bir şekilde kendilerini dindar olarak tanımladıkları, Z kuşağından daha fazla katılımcının kendisini dindar olarak görmediği, her iki kuşaktan katılımcıların da ibadetler sonrası olumlu duygular hissettiği, her iki kuşaktan katılımcıların da dini bilgi edinmeyi önemsedikleri, Z

kuşagından katılımcıların daha çok internet üzerinden araştırma yaptığı, her iki kuşaktan katılımcıların da arkadaş seçiminde dinin etkisinin olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, Dindarlık, Kuşak, Kuşak Teorisi.

ABSTRACT

RELIGIOSITY TRENDS of GENERATIONS: A STUDY on The RELIGIOSITY TRENDS of Y and Z GENERATIONS

GÖKÇE, SENA

Master Degree, 2021

Department of Philosophy and Religious Studies

Advisor: Asst. Prof. Dr. İshak TEKİN

The study aims to determine generational differences and reveal the characteristics of religious tendencies of different generations in the center of Generational Theory. For this purpose, in the study it was analyzed that people from the Y and Z generation with different socio-economic levels and living in different cities of Turkey were interviewed and their religious tendencies were determined.

In this study, document analysis and semi-structured interview methods from qualitative research methods were used to collect research data. In the determining of the sample group, criterion sampling was preferred which it is from one of the purposive sampling methods.

The following results were obtained in the research:

Participants from both generations pay more importance to the external meanings of religion. They understand religion as limited to a few specific dimensions. Generation Z participants mostly define religion in terms of the benefits it provides to them. Regarding the effect of religion on life, the effects of religion are seen more in the life of the Y generation. While the frequency of going to places of worship is higher for the Y generation than for the Z generation, the participants from both generations do not have a regular house of worship routine. In terms of evaluating their own religiosity, the Z generation participants define themselves as religious in a more self-confident way. At the same time, more participants of Generation Z do not consider themselves religious. Participants from both

generations feel positive emotions after the prayers. Participants from both generations care about obtaining religious knowledge, the participants of the Z generation are mostly doing research on the internet. Religion does not affect the choice of friends of participants from both generations.

Keywords: Religion, Religiosity, Generation, Generation Theory.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	x
EKLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

2. BÖLÜM

DİN VE DİNDARLIK

2.1. Din.....	20
2.2. Dindarlık.....	22
2.2.1. İdeolojik (İnanç) Boyut.....	24
2.2.2. Pratik (Törenselle) Boyut.....	24
2.2.3. Tecrübe (Duygusal) Boyut.....	25
2.2.4. Zihinsel (Bilgi) Boyut.....	25
2.2.5. Etki Boyutu.....	25
2.3. Dindarlık Tipolojileri.....	26
2.3.1. İç Güdümlü Dindarlık.....	29
2.3.2. Dış Güdümlü Dindarlık.....	30
2.4. Dindarlığın Ölçülmesi.....	30

3. BÖLÜM

METODOLOJİ

3.1. Araştırmanın Yöntemi.....	32
3.2. Araştırmanın Deseni.....	32
3.3. Çalışma Grubu.....	33
3.3. Verilerin Toplanması.....	35

3.4. Verilerin Çözümlemesi.....	37
---------------------------------	----

4. BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Katılımcıların Din ve Dindarlığa İlişkin Algıları.....	39
4.1.1. Katılımcıların Din Kavramına Yükledikleri Anlamlar.....	39
4.1.2. Katılımcıların Dindarlığa Yükledikleri Anlamlar.....	43
4.1.3. Katılımcıların Kendi Dindarlıklarına İlişkin Algıları.....	45
4.1.4. Katılımcıların Kendi İnançlarından Emin Olma Durumları.....	50
4.2. Dinin Etki Boyutuna Yönelik Algıları.....	59
4.3. Katılımcıların Dinin Pratik Boyutuna Yönelik Algıları.....	64
4.3.1. Katılımcıların Gün İçerisinde Dini Faaliyetlere Zaman Ayırma Durumları.....	64
4.3.2. Katılımcıların İbadethanelere Gitme Sıklığı.....	68
4.4. Katılımcıların Dinin Toplumsal Boyutuna Yönelik Algıları.....	71
4.4.1. Katılımcıların Dinin Sosyal hayattaki Yerine İlişkin Algıları.....	75
4.4.2. Katılımcıların Dini Konuları Konuşmayı Tercih Ettikleri Yakınları	82
4.4.3. Dinin Arkadaş Seçimine Etkisine İlişkin Katılımcı Yorumları.....	88
4.5. Dinin Duygu Boyutuna İlişkin Algıları.....	91
4.6. Dinin Bilgi Boyutuna İlişkin Katılımcı İfadeleri.....	96
4.6.1. Katılımcıların Dini Bilgi Edinmek İstediklerinde Yönelindikleri Kaynaklar	103
4.6.2. Katılımcıların Sosyal Medyadaki Dini Bilgilere İlişkin Algıları.....	106
SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA.....	115
EKLER.....	120

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Y Kuşığı Katılımcı Özellikleri.....	34
Tablo 2: Z Kuşığı Katılımcı Özellikleri.....	35
Tablo 3: Y Kuşığı Görüşme Bilgileri.....	36
Tablo 4: Z Kuşığı Görüşme Bilgileri.....	37

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Etik Kurul İzni.....	120
Ek 2: Gönüllü Katılım Formu.....	122
Ek 3: Görüşme Formu.....	123

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e. :	Adı Geçen Eser
A.Ü.İ.F. :	Ankara Üniversitesi
C. :	Cilt
çev. :	Çeviren
ed:	Editör
K.A.Ü. :	Kafkas Üniversitesi
İ.İ.B.F :	İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
K:	Katılımcı
s. :	Sayfa
s.s. :	Sayfa Sayısı
S:	Sayı
T.D.K. :	Türk Dil Kurumu
yay:	Yayınları/Yayınevi
v.b. :	Ve Benzeri
v.d. :	Ve Diğerleri

ÖNSÖZ

Kuşak Teorisi merkezinde kuşak farklılıklarını belirlemek ve Y ve Z kuşaklarının dindarlık eğilimlerini incelemek amacıyla yola çıkılan bu çalışmada, elde edilen verilerle Y ve Z kuşaklarının dindarlık eğilimlerinin farklılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Yüksek Lisans ders dönemimde ve tez aşamasında her an desteğini hissettiğim, her kopuşta tekrar tezime odaklanmam için beni motive eden, her soruma sabırla cevap verip yolumu kolaylaştıran tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İshak Tekin'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezimi okuyarak çalışmamın olgunlaşması ve gelişmesine katkıda bulunan Doç. Dr. M Naci Kula ve Dr. Öğr. Üyesi Aybiçe Tosun hocalarıma da teşekkür ederim.

Eğitim hayatımın her aşamasında yanımda olan her an desteklerini kalbimde hissettiğim, tüm öncelikleri evlatlarının eğitimi olan canım annem Fatma Gökçe'ye, babam Recep Gökçe'ye, akademik hayatımda hem rol modelim hem destekçim ablam Esra Merve Gökçe'ye ve aynı süreci paylaştığım kıymetli arkadaşlarıma desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Sena GÖKÇE

Eskişehir, 2021

GİRİŞ

Kuşak Teorisi ve kuşaklar son dönemlerde günlük konuşmaların dahi konusu olmuştur. Literatürde ise turizm, sosyoloji, ekonomi ve iktisat gibi alanlarda çalışma konusu olduğu görülmektedir. Felsefe ve Din Bilimleri alanında konu ile ilgili yapılan çalışmaların yetersiz olması bizi bu çalışmaya yönlendirmiştir.

Çalışmada öncelikle kuşak, Kuşak Teorisi, din, dindarlık kavramları incelenecek ve toplanan verilerin analizi ile Y ve Z kuşaklarının dindarlık eğilimleri ile ilgili sonuçlar ortaya konacaktır.

1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Bir toplum için övünç kaynağı olabilecek eşsiz hazinelerden birisi, gençlerdir. Bir ülkenin yatırım yapacağı en önemli alanların başında gençler gelmektedir. Tersinden bakıldığında gençlerin iyi eğitilmiş, görgülü, kültürlü, saygılı ve insancıl olabilmeleri de o toplum ve devletlerin gelişmişliğinin bir göstergesi sayılabilir.

Nesiller arasında yaşanan farklılıklardan dolayı, belirli bir yaş grubundaki kişilerin daha küçüklerin hal ve davranışlarını beğenmeme ve dahası birbirlerini eleştirme durumu, hemen her toplumda gözlemlenebilmektedir. Bugünün yetişkinleri olarak herkes kendi yetişme/erginleşme dönemlerine baktığında, aynı şekilde kendilerinin de yetişkinlerce eleştirildiğini müşahade edebilir. Bu durum esasen kişilik gelişimi, kişiliğin oturması ve durulması ile yakından ilişkilidir. Oysaki hemen her bireyin kendi kişiliğini oluşturma sürecinde ona zaman tanımak ve saygı duymak gerekir. Aksi takdirde kendi kişiliğini oluşturamamış, bağımlı, kendi sorumluluğunu alamayan ya da başkasını umursamayan problemlili kişiliklerin ortaya çıkması kaçınılmaz olabilir. Bu durum gençlik çalışmalarını odağa alan farklı araştırmalara ilişkin bir ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır.

Gençlik problemlerini ele almak amacıyla farklı ülkelerde çeşitli gençlik araştırmaları yapılmaktadır. Örneğin Almanya’da, Shell tarafından dört yılda bir “*Die Shell Jugendstudie*” başlıklı gençlik raporu yayımlanmakta¹; Amerika’da

¹ Bahsi geçen raporun 2019 yılı araştırma özetine ulaşmak için https://www.shell.de/about-us/shell-youth-study/_jcr_content/par/toptasks.stream/1570708341213/4a002dff58a7a9540cb9e83ee0a37a0ed8a0fd55/shell-youth-study-summary-2019-de.pdf

sadece gençlik araştırmalarına yer verilen bilimsel dergiler bulunabilmektedir. Ayrıca OECD, Avrupa Konseyi gibi gençlik araştırmaları yaptıran uluslararası kuruluşlar da bulunmaktadır. Türkiye’de de süreklilik arz etmese de bazı vakıflar tarafından yürütölen hatırı sayılır gençlik araştırmalarından söz edilebilir.

Son dönemde ölkemizdeki gençlerle ilgili yayımlanan çalışmalara bakıldığında; gençlerin siyasetle çok fazla ilgili olmadıkları, toplumsal kabuller ve kişisel/cinsel alan içerisinde düşünölebilecek bazı tercihler açısından daha fazla özgürlük ve özerklik talep ettikleri, inanç ve değer tercihlerine müdahale edilmemesini bekledikleri, hayatlarını bağımsız ve kendi tercihlerine göre sürdürmeyi istedikleri, yurtdışında yaşamayı ve eğitimini orada devam ettirmeyi arzuladıkları, kendi tercihlerine saygı duyulmayı bekledikleri, daha fazla internet ve sosyal medya kullandıkları vb. birçok husus göze çarpmaktadır.² Gençlerde gözlemlenen bu özellikler bilhassa geleneksel toplum yapısı açısından alarm veren bir toplumsal değışmeye işaret edebilir. Ancak bu niteliklerin bir kısmı önemli toplumsal değerlerin değışmesini beraberinde getirse de, bunların özellikle modernleşme ve yaşam standartlarının yükselmesi ile birlikte her toplumda ve toplumun hemen her kesiminde görölebildiğı de unutulmamalıdır.

Gençlerle yetişkinler arasında toplumda dikkat çeken diğeri bir gerilim noktası da değerler açısından dile getirilen farklılaşmalardır. Gençlik dönemi, son dönemlerde daha yüksek sesle dile getirilse de hemen her birey dâhil olmak üzere, değerlere ve inanca ilişkin sorgulamaların ve inanç krizlerinin ortaya çıkabildiğı bir geçiş dönemidir. Ne var ki birçok yetişkin, gençlerin içerisinde bulunduğı durumu anlamaya çalışmadığı gibi onların da kendilerini anlamadığı şeklinde ithamda bulunabilmektedir. Bu durumun gençler açısından da aynı şekilde olduğunu gözlemleyebiliriz.

Problemin, iki tarafın da birbirini dinleme ve anlamaya yeterince özen göstermemesinden kaynaklandığı söylenebilir. Kimlik ve kişiliğın oluştuğı ve önemli krizlerin yaşandığı bu dönemde sağlıklı bir iletişim kurulması gerekliliğı

² Sekam, *Türkiye Gençlik Raporu Gençliğın Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*. İstanbul: Sekam Yayınları, 2013; İsmail Akyüz, “Türkiye’de Gençlik, Din ve Değerler Konusunda Yapılan Ampirik Araştırmaların Yöntem ve İçerik Analizi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Faköltesi Dergisi* 16 / 30 (Aralık 2014), 183-202; Necmi Karşı, “Üniversite Öğrencilerinde Manevi-İnsani Değerler ve Dindarlık İlişkisi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Faköltesi Dergisi* 50 (Haziran 2021), 143-174; Abdullah Topçuoğlu – Gamze Aksan, “Üniversite Gençliğının Değerleri: 20 Yıl Sonra Ne Değışti?”. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 11/18 (2019), 2241-2274.

ortadadır. Esasen burada ortaya çıkan farklılaşmada kuşaklararası farklılık veya yaygın bilinen şekliyle kuşaklararası çatışma hususunu öne çıkılmaktadır. Esasen bu kavramlaştırma Strauss ve Howe³ tarafından nihai haline ulaşan ve “*Strauss-Howe Kuşak Kuramı*” olarak adlandırılan teoriyle ilişkilidir.

Benzer yaşam şartlarından geçmiş yirmi beş-otuz yıllık yaş kümelerinden kişilerin bir araya gelmesi kuşak olarak tanımlanmaktadır.⁴ Kuşak kuramı ilk kez bir Sosyolog olan Karl Mannheim tarafından 1928 yılında kaleme aldığı bir çalışmada ileri sürülmüştür.⁵ Kuramın günümüzdeki halini alması ise ilk olarak Iglehart tarafından daha sonraları ise Strauss ve Howe tarafından gerçekleştirilmiştir.⁶ Kuşak kuramı dikkate alındığında, her bir kuşağın inanç, değer ve davranış kalıplarının farklılaşması “*kuşak çatışması*” kavramıyla açıklanmaktadır. Günümüzde yetişkinler ve gençler arasında çıkan farklı bakış açılarının nedenlerinden birinin de kuşaklararası çatışma olduğu söylenebilir. Ancak, bu farklılaşmayı tek başına kuşaklararası çatışmaya bağlamak doğru olmaz.

Kuşak sınıflaması her ülke için geçerli olmayıp her ülkenin kendi özellikleri ve yaşadığı olaylara göre farklılık göstermektedir. Kurama göre 1946-1964 yılları arasında doğanlar Patlama kuşağını (Baby Boomers), 1965 ile 1979 yılları arasında doğanlar X kuşağını, 1980-2000 arası doğanlar Y kuşağını, 2000 yılından sonra doğanlar ise Z kuşağını ifade etmektedir. Kuşakları sınıflandırırken, tarihte yaşanan önemli olaylar birer gösterge olabildiği gibi, büyük etkiye sahip toplumsal olaylar, yaşanmışlıklar, değişen anlayış, dünya görüşleri ve değerler de dikkate alınabilmektedir. Öte yandan Batı toplumlarının yaşanmışlıkları, toplumsal değişimleri, değerleri ve dünya görüşlerinden hareketle yapılan bu sınıflandırmanın ülkemizde aynı dönemleri kapsamadığı da ayrıca ifade edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye için 1925-1945 arası Sessiz Kuşak; 1946-1964 arası Patlama kuşağı, 1965-

³ William Strauss - Neil Howe, *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*, New York: William Morrow and Company, 1991.

⁴ TDK, (Çevrimiçi), <https://sozluk.gov.tr/>, 22 Ekim 2020

⁵ Karl Mannheim, “The Problem of Generations”, *Essays on the Sociology of Knowledge*, London: Routledge and Kegan Paul, 1952, 276–320.

⁶ Aykut Arslan, Selva Staub, “Kuşak Teorisi ve İçgirişimcilik Üzerine Bir Araştırma”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 6 / 11 (Mayıs 2015), 5.

1979 arası X kuşağı; 1980-1999 arası Y kuşağı, 2000 ve sonrası da Z (ya da M) kuşağı olarak kabul edilmektedir.⁷

Bu çalışmada, kuşaklar arasında gözlemlenen inanç ve dini değerler bağlamındaki farklılaşma hususunda üzerinde durulması gereken boyutlardan bir diğeri de din ve dindarlık kavramıdır. Din, bütün toplumlarda görülen evrensel bir fenomendir. Arapça “din, usul, adet ve tutulan yol” anlamına gelen din kavramı ile ilgili olarak birçok farklı anlam karşımıza çıkmaktadır.⁸ Yapılan din tanımları, tanımlı yapan kişinin dine bakış açısına göre değişmektedir.

Yaygın olarak yapılan din tanımlarındaki ortak ifadelerle dayanarak şöyle bir tanım yapılabilir: Din, her şeyden üstün güçlü bir varlığa inanma, ona bağlanma ve tapınma davranışlarını içeren kurallardır.

Buraya kadar sunulan teorik çerçeveden hareketle çalışmanın temel problemi şöyle ortaya konulabilir:

“Y ve Z kuşaklarının dindarlık eğilimleri kuşaklara göre nasıl tezahür etmektedir?”

Bu temel problem çerçevesinde aşağıdaki alt problemler incelenecektir.

1. Y ve Z kuşaklarının dindarlığa ilişkin algılamaları nasıldır?
2. Y ve Z kuşakları dinin hayatlarındaki yerini nasıl değerlendirmektedir? Günlük hayatlarını planlarken dini gereklilikleri dikkate almaya ilişkin yaklaşımları nasıldır?
3. Y ve Z kuşaklarının bireysel veya toplumsal dini ritüellere katılma durumları nedir?
4. Y ve Z kuşaklarının dini ritüellere katıldıklarında hissettiği duygu durumları nedir?
5. Y ve Z kuşaklarının dini konularda bilgi edinmeye ilişkin yaklaşımları nedir? Hangi kaynaklardan bilgilenme çabası içerisindeyler? Sosyal veya diğer medya kanallarında karşılaştıkları dini bilgilere yönelik tavırları nasıldır?
6. Y ve Z kuşaklarının sahip oldukları dini bilgilere ilişkin sorgulama ve bunların doğruluğunu değerlendirmeye ilişkin tutumları nasıldır?

⁷ Sena Erden Ayhün, Kuşaklar Arasındaki Farklılıklar ve Örgütsel Yansımaları, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 2/1 (2013), 93-112. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eyad/issue/57423/813902>.

⁸ Günay Tümer, “Çeşitli Yönleriyle Din”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (1986), 214.

7. Y ve Z kuşaklarının sosyal ilişkilerini düzenlerken dini kaygılara sahip olma durumları nedir? Kendi yakınları ile iletişimlerinde dini konular ne yoğunlukta yer tutmaktadır?

2. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve AMACI

Araştırmanın konusu, Kuşak Teorisi bağlamında kuşakların dini eğilimlerinde ortaya çıkan farklılıkların nasıl tezahür ettiğinin incelenmesidir. Bu çerçevede araştırmanın temel amacı farklı kuşakların dindarlık eğilimlerinin nasıl olduğunu ve kuşakların genel dini eğilimlerinin neler olduğunu ortaya koymaktır. Bu temel problem kapsamında X ve Y kuşaklarının dinin hayatlarındaki yeri ve anlamı, bireysel veya toplumsal dini ritüellere katılma durumları, bu tür uygulamaların onlar üzerinde hissettirdikleri, dini konularda bilgilenmeye yönelik yaklaşımları ve bilgi edinme kanalları ve yakınları ile iletişimlerinde dini konulara ne derece yer verdikleri hususlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Kuşak Teorisi, ilgili literatürde yaklaşık 100 yıllık bir geçmişe sahip olmasına karşın ülkemizde bu teoriyi inceleyen çalışmalar son yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu teori ile ilgili olarak daha çok sosyoloji, ekonomi, turizm vb. alanlarda çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmanın da konusunu oluşturan Kuşak Teorisi ile ilgili farklı kuşakların sahip olduğu değer algılarının araştırıldığı yayınlar bulunmaktadır. Buna karşın genelde din bilimleri, özelde de din psikolojisi alanında gerek söz konusu teori ve bu teoriye göre Y ve Z kuşaklarının dindarlık eğilimlerinin nasıl olduğu ile ilgili kuramsal gerekse saha araştırması türünde henüz bir çalışmanın olmaması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan farklı kuşaklar özelinde dinin ve dinin boyutlarının nasıl anlaşıldığı, dinin farklı kuşakların sosyal hayatları üzerindeki etkisinin araştırıldığı bir çalışma, farklılaşan din tercihler ve dindarlık algılamalarının da daha iyi anlaşılabilmesine yardımcı olabilir. Çalışma, sonuçta elde edilecek verilerin ilgili literatürde kuramsal ve

ampirik zeminin oluşmasına katkı sağlayacak olması bakımından da ayrıca önemlidir.

4. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Araştırma, Kuşak Teorisi ve Y ve Z kuşaklarının dindarlık eğilimleri açısından farklılaşmaları ile ilgilidir. Bu kapsamda çalışmada ilk olarak Kuşak Teorisi'nin kuramsal arka planı ele alınmış, genel hatlarıyla kuşakların sahip olduğu genel davranış biçimleri ve tercihleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca çalışmanın teorik kısmında din ve dindarlık kavramları ve dinin boyutları ile ilgili genel bir çerçeve ortaya konulmuştur. Çalışmanın uygulama sonuçlarının ele alındığı bulgu ve yorumlar kısmında, araştırmanın temel ve alt problemleri kapsamında ortaya konulan temalandırmaya göre Y ve Z kuşaklarının dindarlık eğilimleri üzerine toplanan veriler işlenip değerlendirilmesi yapılmıştır.

Araştırma verileri çalışmanın örneklemini oluşturan ve görüşmelerin yapıldığı Y ve Z kuşağından kişilerin görüşleri, dini ve dindarlığı algılayış şekilleri ile sınırlıdır.

5. İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Yapılan literatür araştırmasında Kuşak Teorisi ve dindarlık eğilimlerinin Y ve Z kuşakları için karşılaştırmalı olarak daha önce din bilimleri alanında çalışılmadığı görülmüştür. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar aşağıdaki gibidir.

Kuşak çatışması ve din ilişkisinin Y kuşağı merkezinde araştırıldığı çalışmada, kuşak çatışması çeşitli açılardan incelenirken Y kuşağından gençlerin din ve dini değerlere bakışı da incelemiştir. Çalışmada Y kuşağından gençlerin din konusunu “inanç- ibadette özgürlük” konusu olarak gördüğü sonucuna ulaşılmıştır.⁹

2019 yılında gerçekleştirilen ortaöğretim öğrencilerinin dindarlık düzeyleri ve ahlaki çözülme arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, ortaöğretim düzeyindeki

⁹ Habib Celaleddin Kartal, *Kuşak Çatışması ve Din İlişkisi “Y Kuşağı Örneği”* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 115.

öğrencilerde ahlaki çözülme düzeyi ile dindarlık eğilimi arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada bahsi geçen öğrencilerin Z kuşağından kişiler olduğu bilinmektedir. Çalışmada dindarlık ölçeğinin alt boyutlarında yüksek puanlar alan öğrencilerin yüksek ahlaki çözülme düzeyi sergiledikleri görülmüştür.¹⁰

Din ve sekülerleşme üzerine lise gençliği üzerine yapılan çalışmanın sonucunda lise öğrencilerinin dini inanç konusunda sekülerleşmeye fırsat vermeyecek şekilde Allah inancına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra sosyal hayatlarında dinin etkisinin inançlarıyla aynı oranda olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada dinin ibadet boyutu konusunda lise öğrencilerinin anne babalarına göre daha az ibadet ettikleri tespit edilmiştir.¹¹

“Z Kuşağı ve Din” başlıklı çalışmada araştırmacı, Z kuşağının din algılarını etkileyen etmenleri şu şekilde sıralamıştır: Aile, okul ve arkadaşlar, teknoloji, sosyal mecralar ve bunların yanında özgürlük, kadın-erkek eşitliği ve eşcinsellik gibi konular. Araştırmada gençlerin kendilerini ailelerinden daha bilgili görmekle birlikte, dini pratik noktasında ailelerinden daha zayıf olarak değerlendirdikleri görülmüştür.¹²

Z kuşağında deizm algısını incelendiği çalışmada, Z kuşağından gençlerde deizm algısının belirli bir oranda var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada Z kuşağından gençlerin Allah’a iman etmekle birlikte dinin ibadet boyutunu ihmal ettikleri görülmüştür.¹³

Y kuşağından ilahiyat öğrencilerinin model insan algısına yönelik yapılan çalışmada ilahiyat eğitimi alan öğrencilerinin Y kuşağının genel özelliklerini taşıdıkları görülmüştür. Çalışmaya göre katılımcıların çoğunluğu daha önce dini anlamda rol model olarak benimsedikleri birilerinin olduğunu ve gelecekte de olabileceğini ifade etmiştir.¹⁴

¹⁰ Rabia Çetin, *Ortaöğretim Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyleri ve Ahlaki Çözülme Eğilimleri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 56.

¹¹ Seher Şen, *Din ve Sekülerleşme: Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 150.

¹² Nida Aydın, *Z Kuşağı ve Din* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 74.

¹³ Sacide Çalışkan, *Z Kuşağında Deizm Algısı ve Deistliğe Yönelten Sosyolojik Faktörler* (Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021), 153.

¹⁴ Ümit Harun Akkaya, “Y Kuşağı İlahiyat Öğrencilerinde Modern İnsan Algısı”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/15 (2019), 78.

Liseli gençlerin dindarlık eğilimi ve iyilik algısı arasındaki ilişkisi ile ilgili çalışmada; dindarlık tiplerinden iç güdümlü dindarlık ile iyilik algısı arasında pozitif yönde anlamlı, dış güdümlü dindarlık ile iyilik algısı arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre katılımcıların %60.7'sinin iç güdümlü dindarlık eğiliminde olduğu sonucuna varılmıştır.¹⁵

Üniversite gençliğinin Öz-Duyarlık, değer yönelimleri ve Dindarlık Eğilimleri üzerine yapılan çalışmada kuşak sınıflamasında Y kuşağından olduğunu söyleyebileceğimiz gençlerin kendilerini “dindar” olarak tanımladıkları görülmüştür. Yine çalışmaya göre gençlerin dinin toplumsal hayatla ilgili bölümünü daha fazla dikkate alıp bireysel hayatta aynı özeni göstermedikleri sonucuna ulaşılmıştır.¹⁶

Ergenlerde dindarlık, narsizm ve özgüven arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, Z kuşağından liseli gençlerin dindarlık düzeyi ile narsizm eğilimi ve özgüven durumu arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁷

Yetişkinlerde dindarlık ve psikolojik dayanıklılık ilişkisinin incelendiği çalışmada, Y kuşağından kişilerden oluşan örneklem grubundan elde edilen bulgulara göre; yetişkin bireylerin dindarlık düzeyleri ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁸

¹⁵ Emine Zehra Bilge – Mustafa Naci Kula, “Liseli Gençlerin Dindarlık Eğilimi ve İyilik Algısı Arasındaki İlişki”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21/1 (Haziran-2020), 236.

¹⁶ Fatma Şule Kaya, “Üniversite Gençliğinin Öz-Duyarlılık, Değer Yönelimleri ve Dindarlık Eğilimleri (Devlet ve Vakıf Üniversiteleri Karşılaştırması)”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 21/2 (Ekim-2018), 170.

¹⁷ Orhan Gürsu – Fatmana Semiha Önce Özokudan, “Ergenlerde Dindarlık Narsizm ve Özgüven”, *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi* 4/4 (Aralık-2019), 451.

¹⁸ Sonay Yıldırım – Orhan Gürsu, “Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi”, *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi* 6/1(Mart-2021), 47.

1. BÖLÜM

KUŞAK TEORİSİ

Kuşak kavramı TDK'nın tanımına göre; yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişiler topluluğudur.¹⁹ Kuşak, benzer yaşam şartlarından geçmiş yirmi beş otuz yıllık yaş kümelerinden kişilerin bir araya gelmesi şeklinde de tanımlanabilir. Aynı kuşağın bireyleri, kendilerine has ortak bir tarih ile bu tarih ile şekillenmiş ortak kişilik ve davranış formlarına sahiptir.²⁰ Her kuşak, kendine has bu özelliklerle kendilerinden önceki ve sonraki kuşaklardan farklılaşmaktadır.

Kuşaklar aynı zaman aralığında doğan ve bu zamanın ekonomik, sosyal, kültürel ve sosyal olaylarından etkilenmiş kişiler topluluğudur.²¹ Her kuşak kendi yaşadığı toplumdan etkilenirken aynı zamanda yaşadığı toplumu etkileme ve dönüştürme özelliğine de sahiptir. Mannheim'a göre kuşaklar sadece aynı dönemde doğmuş kişilerle değil, beraberinde hızlı bir toplumsal değişme dönemini de birlikte yaşayarak tutum ve davranışları birbirinden farklılaştıran bir toplumsal bilinç geliştiren kişilerden oluşmaktadır.²²

Kuşaklar ile ilgili daha öncesinde teori olarak yaygınlaşmamış yaklaşımlar bulunmaktaydı. Kuşak kavramının tarihi sürecine baktığımız zaman, bazı bilim dalları bu kavramın Antik Yunan döneminde, bazı yazılı kaynaklar da Eski Mısır Uygarlığı'nda ortaya atıldığını ileri sürmektedir.²³ Fakat genel kabule göre kuşak kavramını ilk olarak bir Sosyolog olan Karl Mannheim 1928 yılında yazdığı bir kitabında kullanmıştır. O, insanların yaşadıkları zamana benzediklerini ifade eder.²⁴ Kuşak Teorisi'nin günümüzdeki halini alması ise ilk olarak İglehart tarafından daha sonraları ise Strauss ve Howe tarafından gerçekleştirilmiştir.

¹⁹ TDK, (Çevrimiçi), <https://sozluk.gov.tr/>, 22 Ekim 2020.

²⁰ Elif Başak Sarioğlu, *Y'leri Anla Değiştirme: Kurumsal Hayatta Milenyum Kuşağı ve İletişim*, (İstanbul: Humanist Kitap Yayıncılık, 2018), 25.

²¹ Hatice Hicret Özkoç - Funda Bayrakdaroğlu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017), 1.

²² Özkoç - Bayrakdaroğlu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 61.

²³ Şaban Özdemir, *Kuşaklar Teorisine Göre Türkiye'deki Gençlerin Medya Kullanım Alışkanlıkları ve İstanbul Örneği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 26.

²⁴ Evrim Kuran, *Z Bir Kuşağı Anlamak*, (İstanbul: Mundi Yayınları, 2020), 25.

Kuşakların dönemi ve kapsadığı tarih aralığı araştırmacılara göre farklılık gösterebilmektedir. Bununla beraber kuşak sınıflaması her ülke için geçerli olmayıp her ülkenin kendi özelliklerine, sosyo-ekonomik düzeyine ve yaşanan olaylara göre farklılık gösterebilmektedir. Kişinin doğduğu zamanın kişiye farklı bir karakter ve değişik yaşamlar sunduğu görülmüştür. Her kuşak kendi döneminin koşullarına göre şekillenmektedir. Toplumsal değişme ve gelişmeler kuşakları doğrudan etkilemişlerdir. Her kuşağın sahip olduğu değer yargıları ve yaşam tarzlarındaki öncelikler bir önceki kuşağa göre farklılık göstermektedir. Aynı şekilde her kuşağın kendine göre güçlü ve zayıf olarak nitelendirilebilecek özellikleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bir kuşakla ilgili değerlendirme yapmadan önce o kuşağın yaşadığı dönemin şartlarının bilinmesi gerekmektedir. Kuşakları yaşadıkları dönemin yaygın kabul görmüş düşünce, his ve deneyimlerine göre anlamaya ve değerlendirmeye çalışmak önemlidir. Aynı kuşaktaki bireyler için ortak bir duygu hafızasından bahsedilebilir. Bu bireyler, önemli toplumsal gelişmeleri kendi içlerinde ortak bir duygu hafızasıyla kayıtlamaktadırlar. Bu hafıza da onların davranışlarına yön vermektedir. Bununla beraber kuşakların özelliklerini belirtilirken bu özelliklerin tüm bireylerde olduğunu söylemek doğru değildir.²⁵

Howe ve Strauss'un aktarımına göre kuşak, yirmi yıllık zaman dilimini kapsamaktadır. Yani ortalama yirmi yılda bir yeni kuşak gelmektedir. Bireyin yaşam evreleri olan çocukluk, genç yetişkinlik, orta yaş ve yaşlılık sürelerinin ortalama uzunluğu boyunca beraber yaşamış insan topluluğu olarak ifade edilmektedir.²⁶ Daha önce de ifade edildiği üzere kuşakların tarih aralıkları konusunda net ifadeler kullanmak doğru gözükmemektedir. Kuşakları değerlendirirken bulundukları coğrafyanın sosyo-ekonomik yapısının, kültürünün ve değerlerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bunun yanında tüm toplumu etkileyen olayların dahi her bireyde farklı yansımaları olabilmektedir.

Kurama göre; 1946 ile 1964 yılları arasında doğanlar patlama kuşağını (Baby Boomer), 1965 ile 1979 arasında doğanlar X kuşağını, 1980 ile 2000 arasında doğanlar Y kuşağını, 2000'den sonra doğanlar ise Z kuşağını ifade etmektedir. Kuşakları sınıflandırırken; tarihte yaşanan önemli olaylar, toplumsal olaylar, yaşanmışlıklar, değişen anlayış, dünya görüşleri ve değerler de dikkate alınmaktadır.

²⁵ Sarioğlu, *Y'leri Anla Değiştirme*, 26.

²⁶ Özdemir, "Kuşaklar Teorisine Göre Türkiye'deki Gençlerin Medya Kullanım Alışkanlıkları ve İstanbul Örneği", 26.

Bu bağlamda Batı toplumu için yapılan sınıflama ve tanımlamaların doğrudan Türkiye için geçerli olmadığı söylenebilir. Türkiye için genellikle kabul edilen kuşak sınıflaması şu şekildedir: 1925-1945 arası Sessiz Kuşak, 1946-1964 arası Patlama Kuşağı, 1965-1979 arası X kuşağı, 1980-1999 arası Y kuşağı, 2000 ve sonrasında doğanlar ise Z kuşağı olarak kabul edilmektedir. Gelecek araştırmaların konusu olacak kuşaklar ise Alfa ve Beta Kuşağı olarak adlandırılmaktadır. Alfa Kuşağı ismi 2015 yılından sonra doğanlar için kullanılmaktadır. 2025 yılı sonrası doğacak olanlar ise Beta Kuşağı olarak adlandırılmaktadır.²⁷

1.1. Sessiz Kuşak (1927-1945)

1927-1945 yılları arasında doğmuş olan bu kuşak dünya nüfusunun yaklaşık olarak yüzde dördünü, Türkiye nüfusunun yaklaşık yüzde üçünü oluşturmaktadır. Türkiye’de söz konusu dönemde yaşayanlardan oluşan Sessiz Kuşak Cumhuriyet’in ilk neslidir. Bu nesil iki dünya savaşı arasında doğmuş ve ekonomik buhrana da tanık olmuştur. Onlara sessiz denmesinin sebebi şahit oldukları bu zor döneme denk gelmeleridir. Yaşamlarında hep bir korku ve çekimserlik hakim olmuştur. Onların hayatını yaşanan savaşlar şekillendirmiştir. Zor bir dönemde yaşamış olan bu kuşağın, dönem şartlarının da etkisiyle daha içe kapanık ve muhafazakar olduğu görülmektedir. Kuşaklar teorisine göre bu nesil içedönüklüğü ve duygusallığı temsil etmektedir. Bu kuşak aynı zamanda tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecine de tanıklık etmiştir.²⁸

Savaş dönemi ve ekonomik zorlukların yaşandığı döneme denk gelen bu kuşak, karne ile ürün almış ve sıkıntı içinde yaşamıştır. Bundan dolayı disiplinli ve kurallara saygılı bireylerdir. Türkiye’nin Sessiz Kuşağı da savaşın getirdiği yıkıcı etkenlerin içerisinde hayatta kalmayı öğrenmiş bir kuşaktır. Bu dönemde bazı gelişmeler yaşanmış olsa da Türkiye’de yaşam şartları oldukça düşüktür.²⁹

Sessiz Kuşağın öne çıkan özellikleri; kurumsal sadakate önem veren, disiplinli, tutucu, tutumlu, işbirliği ve takım çalışmasına yatkın, mükemmeliyetçi, geniş ailelere, sosyal gruplara, komşuluk ilişkilerine önem veren, otoriteye saygılı,

²⁷ Fatma İnce, *Kuşaklar Arası Etkin İletişim ve Davranış*, (Konya: Eğitim Yayınevi, 2018), 19.

²⁸ Evrim Kuran, *Telgraftan Tablete*, (İstanbul: Destek Yay., 2020), 41.

²⁹ Özkoç - Bayrakdaroğlu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 84.

sadık ve çok çalışkan bireyler olmalarıdır. Aynı zamanda güven duygusuna önem verirler, kanaatkâr ve dikkatlidirler. Bunların yanı sıra Sessiz Kuşak farklı düşündüğü zamanlarda bile sessiz kalıp sisteme karşı gelmeyen bir kuşaktır.³⁰

1.2. Bebek Patlaması Kuşağı (1946-1964)

1946-1964 yılları arasında doğmuş olan Bebek Patlaması Kuşağı, dünya nüfusunun yaklaşık olarak yüzde on dördünü, Türkiye nüfusunun yüzde on beşini oluşturmaktadır. Dünya’da ilk kez “Bebek Patlaması” ifadesi 1970’te Amerika’da yayımlanan bir makalede geçmiştir. Bebek Patlaması Kuşağı, Kuşaklar Teorisine göre rasyonel aklı ve düşünmeyi temsil eder.³¹ Bebek Patlaması Kuşağı yüksek refah düzeyinin olduğu bir dönemde yaşamış bir kuşaktır. Bundan dolayı Bebek Patlaması Kuşağı aynı zamanda “İyimserlik Kuşağı” olarak da adlandırılır. Sessiz kuşağa göre eğitsel, sosyal ve finansal anlamda daha iyi imkanlara sahip olmuşlardır.³²

İngilizce bir ifade olan “Baby Boomer” özellikle Amerika’da İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminde başlayıp 1960 yılı başlarına kadar süren, yıllık doğum hızındaki büyük artışı anlatmaktadır. 2. Dünya savaşının sona ermesinin ardından “nüfus patlaması” yıllarında 1 milyar bebeğin dünyaya geldiği bilinmektedir. Yani bu kuşak, dünya savaşlarının sıkıntılı zamanlarında hayatta kalabilenlerin çocukları olarak dünyaya gelen kuşaktır.³³ Kuşağa bu ismi Amerikalılar vermiş olsa da bu dönem Türkiye’de de durum aynıdır. Bebek Patlaması Kuşağı’na verilen bir diğer isim de Sandviç Kuşak’tır. Bu ismin verilmesinin nedeni, çocuklarını bakıcılara değil annelerine teslim etmiş bir kuşak olmasındandır. Bu kuşak hem ebeveynlerine hem de çocuklarına bakmış bir kuşaktır.³⁴

Ekonomik refahın yavaş yavaş artmasıyla birlikte bu dönemde siyasi, politik ve ekonomik anlamda büyük değişiklikler yaşanmıştır. Bu durum Bebek Patlaması

³⁰ Orhan Adıgüzel vd., Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19 (2014), 172. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/23153/247307>.

³¹ Kuran, *Telgraftan Tablete*, 59.

³² Özkoç - Bayrakdaroglu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 6.

³³ Sarıoğlu, *Y’leri Anla Değiştirme*, 9.

³⁴ Kuran, *Telgraftan Tablete*, 60.

Kuşağının düşünce yapısını da etkilemiştir. Bu süreci yaşamalarından dolayı uyumlu ve esnek davranışlar sergilemektedirler.³⁵

Bu kuşağın; gramofon, radyo, buzdolabı ve TV teknolojisinde doğduğu bilinmektedir. Bu kuşak, artan ekonomik refah ile birlikte teknolojik gelişmelere de katkı sağlamıştır. Bebek Patlaması Kuşağı, kalabalık ailelerin son temsilcisidir. Bu özelliklerinin de katkısıyla farklı kuşaklarla en iyi anlaşılan kuşaktır.

Bebek Patlaması kuşağının öne çıkan özellikleri; idealist, kanaatkar, iyimser, duygusal, otoriteye karşı çıkan, özgürlüğüne düşkün, yeniliklere açık, uyumlu ve sorumlu bireyler olmalarıdır. Bunun yanı sıra Bebek Patlaması Kuşağı bireyleri kendilerine odaklı ve otoriteye karşı şüphecidirler.³⁶

1.3. X Kuşağı (1965-1979)

1965-1979 yılları arasında doğan X kuşağı bireyselciliği temsil etmektedir. X kuşağı Türkiye nüfusunun yaklaşık olarak yüzde yirmisini oluşturmaktadır.³⁷ X kuşağının adı “ex olmak”tan (ölmekten) gelmektedir.³⁸

Ülkemizin X kuşağının yaşadığı yıllara baktığımız zaman oldukça sancılı ve zor yıllar olduğu görülmektedir. Türkiye’de X kuşağı ara kuşak anlamına gelen geçiş dönemi çocukları olarak adlandırılmaktadır. X kuşağı o dönemde yaşanan ekonomik krizlerden ve sosyal olaylardan etkilenmiştir.³⁹ 70’li yıllarda yaşanan petrol krizi ve bunun sıkıntılı sonuçlarının yaşandığı zor bir dönemde dünyaya gelen X kuşağı bundan dolayı “Kayıp Kuşak” olarak da adlandırılmaktadır.⁴⁰

X kuşağının farklı ülkelerdeki isimlendirmelerine baktığımız zaman; “MTV Kuşağı”, “Me (Ben) Kuşağı”, “Boynunda Anahtar Olan Çocuklar”, “13. Kuşak” isimlerini görmekteyiz. Bizim ülkemizde ise bu kuşağa verilen bir diğer isim “Özal Kuşağı”dır.⁴¹

³⁵ Özkoç - Bayrakdaroglu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 64.

³⁶ Özkoç - Bayrakdaroglu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 177.

³⁷ Kuran, *Telgraftan Tablete*, 82.

³⁸ Özkoç - Bayrakdaroglu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 10.

³⁹ Kuran, *Telgraftan Tablete*, 82.

⁴⁰ Özkoç - Bayrakdaroglu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 10.

⁴¹ Kuran, *Telgraftan Tablete*, 59.

X kuşağı işkolik bir neslin çocukları olduğu için görmezlikten gelindiğini hissetmiş ve bundan dolayı da kendine güvenen kişiler olması öğretilmiş bir kuşaktır. Kendilerinden önceki kuşağa göre bağımsız olma ve kendi kendine yetebilme eğilimindedirler. Kuşağın “Ben Nesli” şeklinde anılmasının sebebi de bu bireyseldir.⁴²

X kuşağı teknoloji ile ilk tanışan kuşak olarak karşımıza çıkmaktadır. CD’ler, bilgisayarlar, uzaktan kumandalar ilk kez bu dönemde kullanılmıştır. Bundan dolayı X kuşağı yeniliklere açık bir kuşaktır. Fakat buna rağmen bu kuşağın teknoloji ile ilişkisi çok iyi görünmemektedir. X kuşağı teknolojiyi sadece zorunlu sebeplerle kullanmaktadır.⁴³

X kuşağının genel özelliklerine bakıldığında zaman; kanaatkar, toplumcu, sadık, bağımsız, kendine güvenen, yaratıcı, hoşgörülü, idealist ve mutluluk arayışında olan bir kuşak olduğunu görülmektedir.

1.4. Y Kuşağı (1980-1999)

1980-1999 yılları arasında yaşamış olan Y kuşağı dünya nüfusunun yaklaşık olarak yüzde otuz birini, Türkiye nüfusunun yüzde otuz ikisini oluşturmaktadır. Türkiye’de Y kuşağının temsilcilerinin sayısı diğer ülkelere göre çok daha yüksektir.⁴⁴ Y Kuşağı kavramı ilk olarak ABD’de yayımlanan Advertising Age Dergisi’nin Ağustos 1993 yılı sayısında kullanılmıştır.⁴⁵ Bu kuşak aynı zamanda “İnternet Kuşağı”, “Milenyum Kuşağı”, “Ben Kuşağı” ve “Bumeranglar”, Bir Sonrakiler (Nexters), olarak da anılmaktadır.⁴⁶

Y kuşağına “Ben Kuşağı” isminin verilmesindeki ana etkenin bu kuşağın bireylerinin bencil olarak görülmesinin olduğu bilinmektedir. “Bumerang” isminin verilmesinin sebebi ise, finansal başarısızlıklar sonucu kolay vazgeçen bireyler

⁴² Özkoç - Bayrakdaroglu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 85.

⁴³ Özkoç - Bayrakdaroglu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 10.

⁴⁴ Kuran, *Telgraftan Tablete*, 97.

⁴⁵ Özdemir, “Kuşaklar Teorisine Göre Türkiye’deki Gençlerin Medya Kullanım Alışkanlıkları ve İstanbul Örneği”, 45.

⁴⁶ Özkoç - Bayrakdaroglu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 12.

olmaları sebebiyle aile evine dönüşün onlar için kolay olmasıdır. Bundan dolayı işsizlik onlar için çok büyük bir problem değildir.⁴⁷

Y kuşağının büyüdüğü yıllar Körfez Savaşı, 11 Eylül gibi tüm dünyayı etkileyen olayların yaşandığı yıllardır. Bu kuşağın yaşadığı dönemin, aynı zamanda teknolojinin hayatımızda daha fazla yer aldığı zamana denk geldiği söylenebilir. X kuşağı sonuç odaklı iken Y kuşağının öne çıkan özelliği yaşanan sürecin tadını çıkarmak olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁸

Elif Sarioğlu Y Kuşağını iki grupta ele almaktadır. Birinci grup toplumun ve iş yaşamının göz bebeği ve umudu olan yaratıcı ve gelişime katkı sağlamaya yatkın araştırmacılar, ikinci grup da ailelerini ve toplumu zorlayan, kendilerini tüketme eğiliminde olan bağımlılardır.⁴⁹ Birinci grup; geliştirici bilgiyle donanımlı, enerjik, heyecanlı, iç motivasyonu yüksek iken ikinci grup; tahrip edici bilgiyle donanımlı, kaba, intikamcı, obeziteye yatkın, uyuşturucu ve alkole bağımlı olarak nitelendirilir.⁵⁰

Y kuşağı; çeşitli yoksulluk ve imkansızlıklarla büyümüş, toplumsal duyarlılığı yüksek, otoriteye saygılı ve son derece kanaatkar olan bir kuşağın çocuklarıdır. Bundan dolayı da “Ben görmedim çocuğum görsün, ben yapamadım çocuğum yapsın” düşüncesiyle şımartılmış bir kuşak olarak karşımıza çıkar.⁵¹ Bununla beraber Y kuşağı çocuklarının aileleri çocuklarına söz hakkı veren, onların fikirlerini soran, kendilerini ifade etmelerini sağlayan bir yetiştirme tarzı benimsedikleri için Y kuşağı bireyleri kendilerini daha rahat ifade edebilmektedirler.⁵²

Y kuşağını daha iyi anlayabilmek ve tanıyabilmek için bu kuşağı şekillendiren olaylara bakmak önemlidir. Y Kuşağı bireylerinin ilk gençlik yıllarına baktığımız zaman karşımıza artan terör olayları, Körfez Savaşı, Irak Savaşı, Sovyetler Birliğinin dağılması, Berlin Duvarının yıkılışı, Türkiye’de uygulanmaya başlanan Ekonomik İstikrar Programı gibi önemli olaylar ve İnternet, küreselleşen

⁴⁷ Özkoç - Bayrakdaroğlu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 12.

⁴⁸ Kuran, *Telgraftan Tablete*, 97.

⁴⁹ Sarioğlu, *Y’leri Anla Değiştirme*, 9.

⁵⁰ Sarioğlu, *Y’leri Anla Değiştirme*, 10.

⁵¹ Aycan Türk, *Y Kuşağı*, (İstanbul: Kafekültür Yayıncılık, 2013), 49.

⁵² Sarioğlu, *Y’leri Anla Değiştirme*, 31.

dünya, cep telefonu gibi kavram çıkar. Bu kavram ve olayların Y kuşağı üzerinde ve onların hayata bakışlarında önemli etkileri olmuştur.⁵³

Y Kuşağı teknolojik imkanlar açısından gelişmeler görülen bir dünyada yetiştirme imkanı bulmuştur. Teknolojinin içinde büyümüş bir kuşak oldukları için teknoloji kullanımları ve teknolojiye güvenleri üst düzeydedir. Sosyal medya ve internette yer alan bilgilerin etkisine açık bir kuşaktır. Çevrimiçi platformlarda bir araya gelmekten ve paylaşımında bulunmaktan keyif alırlar.⁵⁴

Y kuşağı bireyleri eğitim düzeyi yüksek ve öğrenmeye açık bir kuşak. Öğrenmeye olan meraklarının yanı sıra sorgulayıcı kişilikleri ile de ön olana çıkıyorlar. Kontrol edilmek ve kısıtlanmak Y kuşağının tahammül edemediği durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁵

Eğlence, gezme, yeni deneyimler kazanma, başarı, para, alışveriş gibi unsurlara fazlaca önem vermeleri sebebiyle diğer kuşaklardan ayrılmışlardır. Y kuşağı bağlantılı, erişilebilir, açık bir dünyada doğup büyüyen global bir kuşaktır. Bunun sonucu olarak farklı kültürlerden insanlarla iletişim halinde olma imkanına sahip olmuşlardır. Bundan dolayı Y kuşağının değişime uyum sağlama düzeyleri ve karmaşık durumlarla mücadele düzeyleri yüksektir.⁵⁶

Dijitalleşme, online oyunlar, online sosyal yaşam kavramları Y kuşağı için son derece olağan kavramlar olarak gözükmektedir. Onlar hayatlarını bu kavramlar üzerinden kurup yönetmektedir.⁵⁷

Ülkemizde son zamanlarda toplumsal yapıda gözlenen değişimlerin Y Kuşağı ve bu kuşağın taşıdığı değerlerle alakalı olduğu düşünülmektedir. Y Kuşağı ile yaygınlaşan yeni nesil iletişim biçimleri sadece Y Kuşağını değil, kendinden önceki kuşağı da önemli ölçüde etkilemiştir.⁵⁸

Y Kuşağının öne çıkan özelliklerine baktığımız zaman; içinde bulunduğu toplumu etkileme ve onlardan etkilenme eğilimi yüksek, çabuk tüketen, bürokrasi ve ciddiyetten hoşlanmayan, harekete geçmek için anlam arayan, aynı zamanda birçok işle uğraşabilen, teknoloji kullanımında iyi olan, önceki kuşaklardan çok farklı profil

⁵³ Sarioğlu, *Y'leri Anla Değiştirme*, 34.

⁵⁴ Özkoç - Bayrakdaroğlu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 12.

⁵⁵ Mahmut Tezcan, *Kuşaklar Çatışması*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2016), 80.

⁵⁶ Türk, *Y Kuşağı*, 51.

⁵⁷ Sarioğlu, *Y'leri Anla Değiştirme*, 10.

⁵⁸ Sarioğlu, *Y'leri Anla Değiştirme*, 21.

izen bir kuşak olduğu görülmektedir. Bununla beraber Y Kuşağının genellikle bağımsız, kendine güvenen, işbirlikçi, bencil, bireysel kimliğe önem veren, güvenilir, çok yönlü ve çeşitlilik içeren bir kuşak olduğu bilinmektedir.⁵⁹ Aynı zamanda Y Kuşağında baskın çıkan değerlerin aile, saadet ve sağlık temaları olduğu görülmektedir. Aileleri ile yakın ilişkiler kurmuş olan Y Kuşağı bireylerinin bu özelliği üzerinde anne babalarının hayatlarını hep onlara göre ayarlamış olmasının etkisi büyüktür.⁶⁰ Bunun da etkisiyle Y Kuşağı iş-hayat dengesine önceki nesillerden daha çok önem vermektedir.⁶¹

Y Kuşağını diğer kuşaklardan ayıran en önemli özellikleri sorgulayıcı ve tartışmacı olmalarıdır. Y Kuşağı haklarını bilip bunlara sahip çıkan ve otoriteye boyun eğmeyen bir kuşaktır.⁶² En kötü özellikleri ise sabırsız olmalarıdır. Yokluk görmeyip bolluk içinde yaşayan bu kuşak sabırsızlığı ile bilinmektedir. Hayatlarının kolay olmasını isteyen ve böyle bir beklenti içerisine giren Y kuşağı bireyleri hayatın o kadar da kolay olmadığını fark edince depresyon, panik atak, anksiyete gibi sağlık problemlerle karşılaşmaktadırlar. Günümüzde bu hastalıkların bu kadar yaygın olmasının sebebi de budur.⁶³ Bu durumun bir diğer sebebi de Y kuşağının güçlü bir egoya sahip oluşlarıdır. Y kuşağının egosu ve yüksek beklentileri onlarla ilgili problemlerin temelini oluşturmaktadır.⁶⁴

1.5. Z Kuşağı (2000 sonrası)

2000 yılı itibariyle dünyaya gelen Z kuşağı ülkemiz nüfusunun yaklaşık olarak yüzde otuzunu oluşturmaktadır.⁶⁵ Z kuşağının en genç yesi günümüz itibariyle 21 yaşındadır. Z kuşağı Hammill tarafından X ve Y kuşak teorilerinin yetersiz kalması sebebiyle geliştirilmiştir. Farklı lkelerde “İ kuşağı” ve “@ Kuşağı” gibi isimlerle anılmaktadır. Ülkemizde ise “Kristal Nesil” olarak da bilinmektedir. Bunun yanında Z Kuşağı aşırı bireyselleşme ve sonrasında yaşanan yalnızlık

⁵⁹ Türk, *Y Kuşağı*, 35.

⁶⁰ Türk, *Y Kuşağı*, , 23.

⁶¹ Sarioğlu, *Y'leri Anla Değiştirme*, 36.

⁶² Türk, *Y Kuşağı*, 68.

⁶³ Türk, *Y Kuşağı*, 70.

⁶⁴ Sarioğlu, *Y'leri Anla Değiştirme*, 45.

⁶⁵ Kuran, *Telgraftan Tablete*, 132.

hissinden dolayı “Sessiz Kuşak” ya da “derin duygusal” olarak da adlandırılmıştır.⁶⁶ Strauss ve Howe’un da bu kuşak için önerdiği isim “Yeni Sessiz Kuşak”tır.⁶⁷

Z kuşağı önceki kuşaklara göre çok farklı özellikleriyle öne çıkmaktadır. Z kuşağı bireylerinin davranışları, tutumları, din ve maneviyat yönelimleri, sosyal ve politik düşünceleri önceki nesillere göre farklı gözükmemektedir. Bu farklılık özellikle son yıllarda artan kaygı, depresyon ve intihar eğilimlerinde kendisini göstermektedir. Ergenlik çağındaki depresyon ve intihar oranları 2011 yılından sonra artış göstermiştir.⁶⁸ Z kuşağının önceki kuşaklardan farklı bir profil çizmesi daha önce bahsedilen kuşak farklılıklarından daha önemli bir etkiye sahiptir. Y kuşağının önceki nesillerden farklılığına bakıldığında zaman; dünyaya farklı yerlerden bakmalarından bahsederken, Z kuşağını diğer kuşaklardan ayıran en büyük farklılık, zaman geçirme biçimleri olmuştur. Bu değişimin sebebi de akıllı telefonların yaygınlaşmasıdır.⁶⁹

Büyük teknolojik yeniliklerin içine doğan Z Kuşağı çocuklarının akıllı telefonlar ve diğer teknolojik aletlerin kullanımında oldukça yetenekli olduğu görülmektedir. Vakitlerinin çoğunu bu mecralarda geçiren Z kuşağı bireyleri yaşamlarını bu teknolojiler üzerinden sürdürmektedir. Bunun etkisiyle çabuk ve hızlı tüketen bir kuşaktır. Z kuşağı bu özellikleri itibarıyla şu ana kadar ki en bağlantılı kuşak. Bundan dolayı da onlarla iletişim kurmak oldukça zor olmaktadır.⁷⁰ Z kuşağı gençleri günlerinin büyük bir kısmını telefonla mesajlaşarak, internette dolaşarak, online oyunlar oynayarak geçirmektedir. Onlar hayatlarını çevrimiçi ve herkesin gözü önünde yaşayan bir kuşak olarak karşımıza çıkmaktadır. Z kuşağının gençleri bu mecralarda çok mutlu görünmekte; fakat gerçekler Z kuşağının yaşam memnuniyetinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir.⁷¹

Z kuşağı bireyleri eğitim hayatına çok küçük yaşlarda başlamışlardır. Aynı anda birden fazla işi yürütebilmelerinin yanında dikkatlerini bir işte kısa süre tutabilmektedirler. Bunun yanında yaptıkları işlerden de hemen sonuç alabilmeyi

⁶⁶ Sarioğlu, *Y’leri Anla Değiştirme*, 27.

⁶⁷ Özkoç - Bayrakdaroğlu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 87.

⁶⁸ Jean M. Twenge, *i-Nesli*, (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2018), 23

⁶⁹ Twenge, *i-Nesli*, 26.

⁷⁰ Türk, *Y Kuşağı*, 21.

⁷¹ Twenge, *i-Nesli*, 137.

istemektedirler. Z kuşağı aynı zamanda yaşadıkları teknoloji çağının da etkisiyle küresel değerlere sahip bir kuşaktır.⁷²

Jean M. Twenge'in "i-Nesli" olarak adlandırdığı Z kuşağından gençler ile ilgili yapmış olduğu araştırma bu kuşak hakkında detaylı bilgi vermesi açısından önemlidir. Araştırma ABD toplumunu yansıtıyor olsa da esasında küreselleşmenin etkisiyle benzer sonuçların tüm toplumlar için geçerli olduğu söylenebilir. Tweng'in yapmış olduğu araştırmaya göre bu neslin çocukluktan ergenliğe geçişleri ve yetişkin olmaları önceki kuşaklara göre daha yavaş gerçekleşmektedir. Bu, esasında ailelerin koruyucu tutumlarının bir sonucudur.⁷³

Tweng'in araştırmasında Z Kuşağının (i-Nesli) dindarlığı ile ilgili bölüm çalışmamızın konusu gereği önemlidir. Buna göre Z Kuşağı ve Y kuşağı, Bebek Patlaması Kuşağı ve X kuşağı kadar dindar değildir.⁷⁴ Çalışma, hem kamusal alanda hem de özel hayatlarında Amerikalı Y ve Z neslinden dindar kişilerin sayısının gün geçtikçe azaldığını göstermektedir.⁷⁵ Amerika'daki gençler özelinde yapılan bu çalışmanın Türkiye için doğrudan genellenemeyeceği bilinmekle birlikte, bu verilerin önemi gözden kaçırılmamalıdır.

Z kuşağı bireylerinin genel özelliklerine baktığımız zaman karşımıza şunlar çıkmaktadır: Üretme konusunda oldukça becerikli, içinde doğdukları zamanın da etkisiyle görselliği seven, yaşamlarını çoğunlukla pragmatik sürdüren bireylerdir; bu kuşağın çocukları çevre olaylarına ve çevrenin korunmasına karşı oldukça hassastırlar ve bununla beraber adalet ve eşitlik konularında da dikkatlidirler. Bunların yanında Z kuşağı teknolojiye bağımlı, aceleci, yaratıcı, anlık tüketen bireylerdir.

⁷² Özkoç - Bayrakdaroğlu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 18.

⁷³ Twenge, *i-Nesli*, 70.

⁷⁴ Twenge, *i-Nesli*, 172.

⁷⁵ Twenge, *i-Nesli*, 175.

2. BÖLÜM

DİN VE DİNDARLIK

2.1. Din

Din (religion) kavramı Latince bir kelime olan “religare” kökünden gelmektedir ve Allah’a saygı ve korku ile bağlılık anlamına gelir.⁷⁶ Batı dillerinde kullanılan religion kelimesi bağlamak ya da tekrar tekrar okumak, yapmak anlamlarına gelmektedir. Bu tanıma göre din, insan ile tanrı arasındaki bağ olarak tanımlanmaktadır.⁷⁷ Arapçada ise “ceza, hüküm, yargı, ibadet, teslimiyet, kanun, gidilen yol, boyun eğme, üstün gelme” gibi anlamlara gelmektedir.⁷⁸ Bu anlamlara dayanarak “Din, yaratıcı, hakim olan, hesaba çeken ve insanlara ceza ve mükafat veren Allah’a insanların hem bireysel hem de toplumsal olarak boyun eğmesi, teslim olması, ibadet etmesi sonucu ortaya çıkan kanun, gelenek ve yoldur.” tanımı yapılabilir.⁷⁹

Din, bütün toplumlarda görülen evrensel bir fenomendir. İnsanların tutum ve davranışlarını, toplumsal hayatını önemli ölçüde etkileme özelliği sebebiyle din bir fenomen olarak geçmişten günümüze araştırmalara konu olmuş bir kavramdır. Yapılan din tanımları, tanımı yapan kişinin dine bakış açısına, kişilik özelliklerine, ilgilendiği alana, sosyal ve siyasi görüşlerine göre değişkenlik göstermektedir.⁸⁰ Herkes tarafından kabul edilmiş bir din tanımından bahsetmek mümkün değildir. Dinin çok yönlü ve karmaşık bir yapıda olması bu konuda etkilidir. Din, bireylerin bilgi, inanç, duygu ve davranışlarını kapsayan çok boyutlu bir kavramdır. Çok boyutlu olduğu için de incelenebilir ve ölçülebilir bir olgudur.⁸¹

Sosyoloji bilimi açısından, önemli bir toplumsal faktör olarak değerlendirilen din kavramı ile ilgili literatürde çok farklı tanımlar yapılabilir. Eserinde sosyolojik olarak farklı yönleri işaret eden çeşitli din tariflerini tartışan Günay⁸², sadece fert ya da toplum kalıpları içerisine sıkıştırılmamış bir kutsal kavramının bu yüce gerçeği

⁷⁶ Tümer, “Çeşitli Yönleriyle Din”, 214.

⁷⁷ Hüseyin Yılmaz, *Din ve Dindarlık*, (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014), 23.

⁷⁸ Tümer, “Çeşitli Yönleriyle Din”, 214.

⁷⁹ Yılmaz, *Din ve Dindarlık*, 23.

⁸⁰ M. Naci Kula, *Kimlik ve Din*, (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001), 47.

⁸¹ İbrahim Gürses, *Dindarlık ve Kişilik*, (Bursa: Emin Yayınları, 2017), 24.

⁸² Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, 3. Baskı, (İstanbul: İnsan Yay., 2000), 191-205.

gayet güzel tanımladığını ifade etmektedir. Bu noktada dinin bu yüce hakikati, İslam ve Müslüman âlimlere göre insanda fitri ve kesbi olarak görülürken, din sosyologlarınca kutsalın tecrübesi veya yaşanması olarak tanımlanmıştır. Günay’a göre bu tanım, insanın hayatında mukaddes bir tezahür olarak ortaya çıkan sırf dini olana gönderme yapması bakımından yerinde, objektif ve önemlilik niteliklerine sahiptir.

Psikolojide işlevselciliğin hareketinin kurucusu olan William James’e göre de din, “İnsanların ilahi olarak inandıkları varlıklarla, huzurunda bulunduklarını düşündükleri sürece, tek başlarına edindikleri tecrübeler, faaliyetler ve duygulardır.”⁸³ Dini işlevselci bir bakışla bireysel ve toplumsal boyutuna atıfta bulunarak tanımlayan Yapıcı da, onun işlevlerini ilahî olanla doğrudan veya dolaylı kurulan ilişkiler sonucunda, bireylere ve topluma belirli bir duyuş, düşünüş ve davranış kalıbı sunması; hayata bir anlam ve amaç vererek insanın varoluş problemlerine çözüm üretmesi ve mensuplarına kimlik kazandırmak suretiyle bir müminler cemaati oluşturması şeklinde ortaya koyar.⁸⁴ Verilen tanımlara bakıldığı zaman bazı ortak ifadelerin varlığı dikkat çekmektedir. Bu ortak noktaları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Her şeyden üstün, güçlü, kudretli bir varlığın kabul edilmesi,
2. Kabul edilen varlığın bilgi ve akıl gücünün üzerinde olması,
3. Kabul edilen ilahi varlığın, inananlarından yapmasını istediği ve yasakladığı durumların olması,
4. Bütün bunları kabul etmesinin sonucu olarak dini bir hayatın oluşması.⁸⁵

Sonuç olarak, yukarıdaki verilen ve burada verilmeyen din tanımlarındaki ortak ifadelere dayanarak şöyle bir tanım yapılabilir: Din, her şeyden üstün güçlü bir varlığa inanma, ona bağlanma ve tapınma davranışlarını içeren kurallar bütünüdür.

⁸³ William James, *The Varieties of Religion Experience*, p:48-49, akt. Naci Kula, *Kimlik ve Din*, (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001), 48.

⁸⁴ Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. (Adana: Karahan Yay., 2013, 19.

⁸⁵ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2014), 30.

2.2. Dindarlık

Din, toplumsal hayatta farklı tezahürleriyle ortaya çıkmakta ve bundan dolayı da bireylerin dindarlık eğilimleri ortaya çıkmaktadır. Dindarlık göreceli bir kavramdır. Üzerinde uzlaşma sağlanmış bir dindarlık tanımı bulunmamaktadır. Dindarlığı tanımlarken dinin boyutları konusu önemli olmaktadır. Bu boyutların dinlerdeki karşılıklarına bakarak dindarlık tanımları yapılabilir. Dindarlığı genel anlamda yaşanan, tecrübe edilen din şeklinde tanımlayabiliriz. Dindarlık kendisini tek bir alanda değil birçok alanda açığa vurmaktadır.⁸⁶

Dindarlık, kişinin olumlu tutumu ve davranışlarıyla ortaya koyduğu dini bir hayat tarzı şeklinde tanımlanabilir. Bu çerçeveden hareketle dindarlık kavramının geniş inanç ve uygulama şekillerini kapsadığını ifade eden Uysal⁸⁷, onun, dini inanç, ibadet ve uygulamaların bütün yönlerini dengeli ve eşit biçimde kaplamak zorunda olduğunu ifade eder. Öte yandan dindarlık kavramının temelinde yer alan teorik unsurun ise Allah’a inanma ve O’nu tanıma ilkesi içerisinde bulunduğunu belirtir.

Kurt dindarlığı, kişinin bağlı bulunduğu dinin inanç, ilke, pratik ve sembollerin içselleştirilmesi ve bunların tutum ve davranış haline getirilmesi olarak tanımlar.⁸⁸ Okumuş’a göre ise dindarlık, kişinin iman ve amel ilişkisi çerçevesinde geliştirdiği dinî tutum, deneyim ve davranış biçimini, başka bir deyişle inanılan dinin emir ve yasaklarına göre şekillendirilen bir hayat tarzı şeklinde anlaşılabileceğini ifade eder.⁸⁹ Himmelfarb dindarlığı kişinin bağlı olduğu dinin ortaya koyduğu ilgi, inanç ve faaliyetlerle iştigal düzeyi olarak tanımlarken⁹⁰; bu kavramın “religious commitment”, “religious involvement”, “religiosity” ve “religiousness” gibi terimlerle eşanlamda olduğunu vurgulayan Roof ise onu, bireyin yüce değerlere ilişkin kurumsallaşmış ve kurumsallaşmamış biçimlerini kapsayan inanç ve davranışları ifade ettiğini belirtir.⁹¹

Kımtır’ın de belirttiği üzere, dindarlık kavramı, kişilere, kültürlere ve mensup

⁸⁶ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, (İstanbul: Dem Yay., 2016), 51.

⁸⁷ Veysel Uysal, *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın*, (İstanbul: DEM Yay., 2006), 46.

⁸⁸ Abdurrahman Kurt, “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2009): 2.

⁸⁹ Ejder Okumuş, “Gösterişçi Dindarlık”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6 / 2 (2006), 17-35.

⁹⁰ Murat Yıldız, *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*, 2. Baskı, (İzmir: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 2014), 83.

⁹¹ Yıldız, *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*, 83; Kurt, “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, 2.

olunan dinin temel ilkelerine göre farklı anlamlar kazanır. Bu bağlamda bir Hristiyan ve Müslümanın dindarlık algılaması farklı olacağı gibi, aynı dinin mensuplarınca da farklı dindarlık kavrayış ve yaşam biçimleri görülebilir. Bu yönüyle düşünüldüğünde dindarlığın bireysel boyutu öne çıkar.⁹²

Ülken'in de ifade ettiği üzere, teorik açıdan var olan değer, bilme ve inanma boyutları, dini değerleri dindarlıkla ilişkili hale getirir. Zira bir bilgide düşünme eylemi daha önemli bir noktada durmasına karşın, bir değerde önemli olan inanma eylemidir. Dolayısıyla değerdeki bu inanma eksenini onu dinle ilişkili hale getirir. Bunun yanında hiçbir değer sadece inanca dayanmaz. Hem inanç hem de bilgi birlikte değeri oluşturur.⁹³ Çünkü değerde düşünmek inanmakla tamamlanır. Bu noktada böyle bir bilme ve inanmanın davranışı da ortaya çıkarması gerektiği hususunu göz ardı etmemek gerekir. Şu halde dini değerlerin, esasında bilgi, inanç ve davranış arasındaki bütüncül bir bağ oluşturduğunu ifade etmek gerekir. Dolayısıyla bu ilişki, dindarlığın da boyutlarına gönderme yapar.⁹⁴

Dindarlık kavramı daha ziyade bireysel boyutta tezahür etse de, onun toplumsal boyutu da bulunmaktadır.⁹⁵ Bundan dolayı toplumsal boyutta dindarlığın nasıl ortaya çıktığını daha iyi anlayabilmek açısından, onun boyutlarına kısaca değinmekte yarar vardır. Dindarlığın uzandığı bu alanları Hökelekli, genişlemesine, uzunlamasına ve derinlemesine ele almaktadır.⁹⁶ Bu noktada dini yasayışın uzandığı alanları, başka deyişle dindarlığın boyutlarını açıklayan modeller arasında Glock ve Stark'ın modelinin en uygun olduğunu ve daha çok kabul gördüğünü ifade etmektedir. Onların geliştirdikleri bu sınıflamanın Türkiye dâhil, farklı sosyo-kültürel yapıya sahip Müslüman toplumlar için de geçerli olduğuna dair çalışmalar bulunmaktadır. Bu modele göre dindarlığın inanç, bilgi, ibadet, tecrübe ve etki olmak üzere beş boyutu olduğu kabul edilmektedir.⁹⁷

⁹² Nurten Kımter, "Ergenlerde Benlik Saygısı ve Öznel Dindarlık Algısının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (2013), 93.

⁹³ Hilmi Ziya Ülken, *Varlık ve Oluş*, (Ankara: Doğu Batı Yay., 2014), 183.

⁹⁴ Ülken, *Varlık ve Oluş*, 484.

⁹⁵ C. Daniel Batson vd., *Din ve Birey*, çev. Ali Kuşat ve Abdulvahap Taştan, (Kayseri: Kimlik Yay., 2017), 185.

⁹⁶ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Anadolu Üniversitesi Matbaası), 32.

⁹⁷ Ünver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, (İstanbul: Dergâh Yay., 1993), 217-232; Celalettin Çelik, "Dindarlık Tipolojilerine Metodolojik Bir Yaklaşım", *İslâmiyat* 8/2 (2005), 71- 90.

2.2.1. İdeolojik (İnanç) Boyut

İnanç boyutu her dinin mensuplarından kabul etmesini istediği inanç sistemine işaret eder. Bütün dinlerin özünde bir takım inanç esasları bulunmaktadır. İnançlar tüm dini gelenekler de merkezdedir. İnanan kimseler bağlanmış oldukları dinin öğretilerine göre bir Tanrı inancı da geliştirmektedir.⁹⁸ Bu inançlar, dinlere, din içerisindeki farklı yorumlara göre çeşitlilik arz edebilir. Bu inanç esaslarının, ilahî bir varlığın olduğunu bildirmek ve onun mahiyetini tanıtmak; söz konusu dinin amaç ve ilkelerine iman edilmesini teşvik etmek ve Tanrı'nın muradının yerine gelmesi ve gerçekleşmesini sağlamak gibi üç temel işlevi bulunmaktadır. Bu boyutun en belirleyici yönü, dinî hayatın merkezî noktasını teşkil etmesi ve inananların nihaî anlama dair sorularına cevap vermesidir.⁹⁹

2.2.2. Pratik (Törenselle) Boyut

Neredeyse bütün dinler bünyelerinde bazı uygulamalar ve etkinlikler barındırmaktadır. İkinci boyut olan pratik boyutu, adından da anlaşılacağı üzere, inananların yerine getirdikleri bütün dinî pratikleri kapsar. Her türlü dua, ayin ve ibadetler bu boyutun içindedir. Bu törenler dini hayatın temel unsurlarındandır.¹⁰⁰ Esasında her din, bu ibadetler vasıtasıyla dini şuur ve bağlılığın sürekli ve canlı kalmasını hedefler. Bu yönüyle ibadet boyutunun işlev açısından pratik hayata yönelik sonuçlar doğurması beklenir.¹⁰¹

Her dinin kendine has uygulamaları olmakla birlikte o dinin müntesiplerinin, bağlı oldukları dinin ibadet kurallarını ve ödevlerini yerine getirme sıklığı ve derecesi farklılık göstermektedir. Bunun yanında bu kişilerin gerçekleştirilen uygulamalara yükledikleri anlam da farklılık göstermektedir.¹⁰²

⁹⁸ Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, 52.

⁹⁹ Charles Glock, "Dindarlığın Boyutları Üzerine", Çev: M. Emin Köktaş, *Din Sosyolojisi*, Der: Yasin Aktay, M. Emin Köktaş, (Ankara: Vadi Yay., 1998), 258.

¹⁰⁰ Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, 53.

¹⁰¹ Glock, "Dindarlığın Boyutları Üzerine", 263.

¹⁰² Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, 53.

2.2.3. Tecrübe (Duygusal) Boyut

Hangi dine inanırsa insansın her din mensubu inandığı varlığı içinde hisseder ve onun etkilerini fark eder. İnandığı varlığa karşı kişide duygular, algılar ve duyumlar bulunmaktadır. Bu vasıtasız yaşantılara “dini tecrübe” denmektedir.¹⁰³ Üçüncü boyut olan tecrübe boyutunda da inanç ve ibadetle bağlantılı olarak hassas ve daha az açık olan, ifadesi zor olan yaşantı şekilleri vardır. Bunlar ihtiyaç, idrak, tevekkül, korku gibi sezgi, duygular, duyumlar ve algılar bütünüdür. Örneğin, insanların tabiatüstü olayları düşünürken hissedebilecekleri haşyet duygusu; hayatlarının Tanrı tarafından yönlendirildiğine inandıklarında tecrübe edebilecekleri amaç hissi; dinin öğrettiği ahlaki gereklilikleri çiğnediğinde hissedebilecekleri suçluluk duygusu, dinin tecrübe boyutunun kapsamındadır.¹⁰⁴

2.2.4. Zihinsel (Bilgi) Boyut

Dindarlığın dördüncü boyutu olan bilgi boyutu, inanılan ilkelerin muhtevasını, dinin ve onun kutsal metinlerinin ana esasları hakkında az çok bilgi sahibi olmayı ifade eder. Dinler, dinî bilginin niteliği, dinî bağlılığın göstergesi olarak ne tür bilginin kullanılacağı açısından farklılık göstermektedir. Tıpkı ibadet boyutunda olduğu gibi, bilgi boyutu, bir ucunda din hakkında bilgisi çok fazla olanla, öbür ucunda hiçbir dini bilgisi olmayan kişilerin yer aldığı bir süreklilik çizgisi olarak düşünülebilir. Bu durumda iki boyutun kombinasyonları dini bilgisi çok fazla olup hiç dini inancı olmayanlardan, dini bilgisi hiç olmayıp çok kuvvetli dini inancı olanlara kadar değişik dindar tipleri ortaya çıkaracaktır.¹⁰⁵

2.2.5. Etki Boyutu

Dindarlık, hem bireysel anlamda hem de grup olarak dini hayatın gelişimini sağlar. Bununla beraber hayatın tüm alanlarında bazı etkiler meydana getirir.¹⁰⁶

¹⁰³ Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, 53.

¹⁰⁴ Glock, “Dindarlığın Boyutları Üzerine”, 265.

¹⁰⁵ Glock, “Dindarlığın Boyutları Üzerine”, 268.

¹⁰⁶ Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, 55.

Dindarlığın sonuncu, etki boyutu diğer boyutların gündelik hayata yansımalarını içermekle birlikte onların bir özeti olarak ifade edilebilir. Bu boyut, insanın hayat düzeni, geleceğe dönük tasarımları, başkalarıyla olan ilişkileri üzerindeki dinin etkisine, başka bir deyişle inananın davranışlarını bütün yönleriyle etkileme gücüne gönderme yapar. Dolayısıyla etki boyutu, kişinin kendi dinî bağlılıkları sonucunda ve etkisinde geliştirdiği belli davranış tarzları ve tutumlarını kapsar.¹⁰⁷

2.3. Dindarlık Tipolojileri

Dindarlık kavramının, psikoloji bilimi ile daha yakından ilişkili olduğunu söyleyebileceğimiz kısmı, dindarlık tipleridir. Zira bu tipler, genelde bireyin kendisi ve diğer inananlarla ilişkisi bağlamında dine ilişkin çıkarsamalar yapılan algılamalara işaret eder. Dolayısıyla burada dindarlık tipolojileri genel bir çerçeve içerisinde ana hatlarıyla ele alınmıştır. Şüphesiz dindarlık, bireysel yönü itibariyle kişilerin algılamaları ve yoğunlukları açısından farklı düzeylerde ortaya çıkabilir. Hökelekli'ye göre bu farklılaşmada önemli rol oynayan unsur, daha çok dini motivasyonla açıklanabilir.¹⁰⁸ Kişinin dine yönelik motivasyonu onun dindarlığı ve dini algılamaları üzerinde önemli bir etken oluşturmaktadır.

Her inananda dinî yaşantılar ve bunların yaşanışı farklı şekillerde olmaktadır. Ayrıca dindarlık şekilleri de kültürlere ve sosyal gruplara göre değişebilir. Zamanla aynı inancı ve dini pratikleri paylaşanlar arasında benzer bir dindarlık algısı gelişebilmektedir. Bu durumda dini grupların müntesiplerinin, dini lideri model alması ve onun yaşadığı bir hayat tarzını yaygınlaştırmaya çalışması belirleyici olabilir. Dolayısıyla insanların dindarlık algılamaları açısından farklılık göstermesi, dindarlık tipolojilerinin de farklılaşmasına neden olmuştur.¹⁰⁹ Bu bağlamda Batıda ve ülkemizde din sosyolojisi alanında çeşitli dindarlık tipolojileri geliştirilmiştir. Örneğin James dindarlığın pratik boyutlarında ortaya çıkan kurumsallaşmış dindarlık ile duygu ve tecrübenin ön plana çıktığı bireysel dindarlık ayrımını benimserken¹¹⁰, Weber ise, halk dindarlığı ile seçkinlerin dindarlığını ayırdığı bir anlayışı öne

¹⁰⁷ Glock, "Dindarlığın Boyutları Üzerine", 270.

¹⁰⁸ Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, 85.

¹⁰⁹ Bkz. Çelik, "Dindarlık Tipolojilerine Metodolojik Bir Yaklaşım".

¹¹⁰ Akt. Asım Yapıcı, *Gençlerde Dini Kalıp Yargılar: Sosyal Psikolojik Bir Araştırma*. (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), 2002, 83.

çıkartır.¹¹¹

Dini hayatın sosyo-kültürel yapıyla karşılıklı etkileşimi çerçevesinde ortaya çıkan Heterodoks ve Ortodoks dindarlık tipleri söz konusudur. Heterodoks dindarlık, dinin çeşitli sosyo-kültürel coğrafyalarda farklı din ve kültürlerin etkisiyle değişik biçimlerde yorumlanması ve yaşanması iken, Ortodoks dindarlık, dini hayatın kutsal kitaba ve din kurucusunun açıklamalarına göre yaşanmasıdır. Ayrıca günümüzde modernite ile birlikte literatüre giren yeni bazı dindarlık biçimleri de görülebilir. Örneğin Erzurum ve çevresindeki dini hayatla ilgili çalışmasında Günay geleneksel halk dindarlığı, seçkinlerin dindarlığı, laik dindarlık ve tranzisyonel dindarlık tiplerinden söz etmiştir.¹¹²

Dindarlığın önemli ve görünür boyutlarından birisi olarak kabul edilen ibadetler açısından insanlar farklı tutum ve davranışlar sergileyebilirler. Örneğin Günay ortaya koyduğu ateşli dindar, alaca dindar, mevsimlik dindar, beynamaz dindar ve ilgisiz dindar sınıflaması ile ibadetlere göre bir dindarlık sınıflandırması yapmıştır. Ayrıca Taplamacıoğlu'nun gayr-i âmil, idâre-i maslahatçı, âmil, softa (yobaz) gruplandırması da ibadetlere göre yapılan sınıflandırma kapsamında düşünülebilir.¹¹³ Dindarlığın ibadet boyutu, dindarlık algılamasına ve dini değerlere yönelik somut bir değerlendirme ölçütü olması bakımından gençlerin dini değerlere bakışını incelediğimiz bu çalışma açısından da ayrı bir öneme sahiptir.

Kişilikle kurulan ilişkiye dayalı tanımlarda da bireyin kişilik yapısına ve sahip olduğu karakter özelliklerine bir vurgu söz konusudur. Hökelekli'nin dindarlığa yönelik derinlemesine sınıflandırması içerisinde de yer verdiği, Allport tarafından geliştirilen iç güdümlü-dış güdümlü dindarlık tanımlamaları bu türde tanımlara verilebilecek örneklerden birisidir.¹¹⁴ İç güdümlü dindarlar için din, içten doğan, benlikten daha geniş bir alana yayılan ve ilahi varlığın iradesine uygun olarak kişiyi değişime zorlayan bir faktör iken, dış güdümlü dindarlar için, kişinin kendi insani ihtiyaç ve arzularına hizmet eden bir kurum olarak görülür. İç güdümlü dindarlar, inançlarını içselleştirmiş kişilerdir. Buna göre onların hayatlarında birincil motivasyon inançlarıdır, diğer ihtiyaçları genel itibarıyla inançlarla uyumlu hale

¹¹¹ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, Çev: T. Parla, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, 339-382.

¹¹² Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, 260-264.

¹¹³ Mehmet Taplamacıoğlu, "Yaşlara Göre Dinî Hayatın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (1969), 141-151.

¹¹⁴ Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, 76-78.

getirilmiştir. Dış güdümlü dindarlarda ise, dini emir ve kurallara anlam ve birlik sağlamak için değil, rahatlık, güvenlik, toplumsal ya da ailevi statü için uyulması söz konusudur. Dini uygulamaların gerçekleştirilmesindeki asıl itici güç, alışkanlık veya geleneklerdir. Dolayısıyla çoğunlukla bu ritüeller sayesinde kişilerin aslında ulaşmaları istenen yüce mutluluğa ilişkin bir erek söz konusu olmaz.

Sosyolojik bir bakış açısıyla, çalışmasında üniversite gençliğinin dindarlığa yükledikleri anlamları ortaya koyan Taş da dindarlığı üç boyutlu olarak sınıflandırır.¹¹⁵ Bu üç dindarlık tipinden birincisi, toplumun genelinde kabul gören, Kur'an ve sünnetle birlikte sahih olduğu varsayılan temel dinî kaynaklara, geleneği temsil eden alimlerin görüşlerine ve ilmihal bilgilerine dayanan geleneksel/ilmihaleci dindarlıktır. Taş, geleneksel/ilmihaleci dindarlıkla ilgili elde ettiği bulgular doğrultusunda; Allah'a inanma, ibadetleri yerine getirme ve ahlâklı olma, dinin emir ve yasaklarına uyma, davranışlarda Allah'ın rızasını gözetme, dinin sosyal hayatla ilgili kurallarını yerine getirme, İslam'ı tebliğ etme, Kur'an ve Sünnete uyma gibi hususların dindarlığın bir gereği olarak algılandığını ifade etmektedir.

Taş'ın kategorize ettiği dindarlık tiplerinden ikincisi ise vicdan temizliği, doğruluk, iyilik, yardımseverlik gibi bir takım evrensel ahlâkî değerlerin önemsendiği, dinî otoriteye (kişi, grup veya kurum) bağlanmanın zorunluluk taşımadığı, inancın öncelikli olduğu, dinî sorumlulukları yerine getirmenin ikincil öneme sahip olduğu modernist/hümanist dindarlıktır. Bu dindarlık türünde sadece ibadetleri yerine getirmek değil, iç temizliğinin, çalışmak ve yardım etmenin, insanlığa faydalı işleri yapmanın da gerekli olduğu, dolayısıyla ahlâklı bir hayat sürmenin önemli olduğu, davranışların olumlu olmaması durumunda ibadetlerin anlamlı bir değer taşımayacağı, insanları sevmeden Allah'ın rızasının kazanılamayacağı, tesettürlü olmadan da dindar olunabileceği, değişik din anlayışlarına saygı göstermenin gerekliliği gibi hususlar vurgulanmıştır.¹¹⁶

Taş'ın kategorize ettiği dindarlık tiplerinden üçüncüsü ise “yaşanan din” olarak da değerlendirilebilecek popüler/hurafeci dindarlıktır. Bu tip dindarlık geleneksel dindarlığa kısmen benzemekle birlikte İslam öncesi Türk kültürü ve diğer kültürlerden izler taşıyan, modern dönemde değişik toplumsal katmanlarda ve geniş

¹¹⁵ Kemalettin Taş, “Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2010), 47-62.

¹¹⁶ Taş, “Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma”, 47-62.

kitlelerde değişik formatlarda, kurumlaşmamış tarzlarda varlığını gösteren bir nitelik arz eder. Bu dindarlık biçiminde, sadece ibadetlerin düzenli yapılmasının dindarlık için yeterli olmadığı, Allah’a inanmanın büyük önemde olduğu, din kadar milliyetin de önemli olduğu, mevlit, hatim ve benzeri faaliyetlerin oldukça gerekli algılandığı, bireyin kendi kabuğunda yaşayacağı bir dini hayatın çok anlamlı olamayacağı, dolayısıyla onun toplumsal hayatta da görünür olması gerektiği gibi özellikler öne çıkar.¹¹⁷

Kişilerin dini yönelimleri bireysel ve toplumsal özelliklere göre farklılık gösterebilmektedir. Dindarlığın çok boyutlu oluşu ve bundan dolayı da ölçülebilir olması konuyla ilgili Din Psikolojisi alanında çok sayıda dindarlık ölçeği geliştirilmesini sağlamıştır. Bu çalışmalardan literatüre en fazla katkı sağlayan çalışma Allport’un dindarlık ölçeği olmuştur. O, dindarlığı iç güdümlü dindarlık ve dış güdümlü dindarlık şeklinde ikiye ayırarak ölçmüştür.

2.3.1. İç Güdümlü Dindarlık

İç güdümlü dindarlar için en hakim güdü dindir. İç güdümlü dindarlar bütün istek, ihtiyaç ve arzularını dini inanç ve inancın hükümlerine göre şekillendirirler.¹¹⁸ Bu kimseler için iman kişiliğin merkezindedir. İman, bütün davranışları belirleyen ve denetleyen bir olgudur.¹¹⁹ İç güdümlü dindarlık için İlahi varlığın isteklerine uygun bir yaşantıyla kişiyi değişime uğratan ve dönüştüren dindarlık tanımı da yapılabilir. İç güdümlü dindarlar dini bir araç olarak kullanmaz, sahih iman derecesinde bir inanca sahip olurlar. Dinin buyruklarını ve gerektirdiklerini içselleştirmişlerdir. Dine samimiyetle bağlanmış kişilerdir. Din, onların hayatının her alanında tek referans kaynağıdır. Yapıp ettikleri her işte Allah’ın hoşnutluğu temel hedefleridir.

¹¹⁷ Taş, “Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma”, 47-62.

¹¹⁸ Gürses, *Dindarlık ve Kişilik*, 25.

¹¹⁹ Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, 84.

2.3.2. Dış Güdümlü Dindarlık

Dış güdümlü dindarlar için din araçsal ve çıkarlarına uygun bir değerdedir. Teselli ve güvenlik sağlama, statü kazanma, toplumsallaşma gibi konularda dinin yararlı olduğunu düşünüp ihtiyaçları olduğu noktalarda dini bir araç olarak kullanmaktadırlar.

Dış güdümlü dindarların Tanrı'ya yönelimi içten gelerek gerçekleşmez. Din onlar için ihtiyaçlarına hizmet eden yarar ı bir kurumdur. Dini i lerine yaradığı müddetçe argüman olarak kullanırlar. Kendi i lerinden gelmeden, benliklerini geri planda bırakmadan Allah'a yönelirler. Kendilerini dini değerlere uydurmak yerine, dini kendi değerlerine uyarlarlar.¹²⁰

   güdümlü ve dış güdümlü dindarları kıyasladığımız zaman; dış güdümlü dindarların dinlerini bir araç olarak kullandıkları; i  güdümlü dindarların ise dinlerini derinlemesine yaşadıkları görülmüştür.    güdümlü dindarlar hayatın anlamını kavramı  ve inançlarını i selle tirmişlerdir. Din, onlar için bir amaçtır. Dış güdümlü dindarlar içinse dinleri; onlara statü kazandıran, güvenlik, toplumsallık sağlayan bir araçtır.

2.4. Dindarlığın     lmesi

Din ve dindarlığın tanımlanması ya da herkes tarafından kabul edilir bir tanımının yapılmasının zor olu u gibi, dindarlığın     lmesi de zordur. Din ve dindarlık konuları bireysel olmaları sebebiyle yapılan tanımlar birbirinden farklı olmaktadır. Dindarlığın     lmesinde de aynı sorun karşımıza çıkmaktadır.

Her dinin farklı inanç ilkeleri, öğretileri ve ibadetleri vardır. Aynı zamanda o dine mensup insanların bu ilke, öğreti ve ibadetleri anlama ve yaşama şekilleri de farklılık göstermektedir. Bu sorunlardan dolayı hazırlanacak olan dindarlık     kleri bu çeşitliliği kapsayacak yeterlilikte olmalıdır.¹²¹

¹²⁰ Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, 85.

¹²¹ Yılmaz, *Din ve Dindarlık*, 47.

Dindarlığın ölçülmesi amacıyla hazırlanan ölçeklerin farklı din ve kültürlerle göre hazırlanmış olması aynı ölçeklerin bizim kültürümüzde doğru sonuçları vermemesi gibi sonuçlar doğuracaktır. Bunun sebebi de daha önce de ifade edildiği üzere hem toplumsal hem de bireysel farklılıkların bulunması ve de her dinin ilke, öğreti ve ibadetlerinin farklılık göstermesidir.

Ülkemizde ortaya koyulan ölçekler daha çok niceliksel farklılıkları ortaya koyması sebebiyle yetersiz kalabilmektedir. Bundan dolayı niteliksel farklılıkların da belirlenebileceği ölçekler hazırlamak daha doğru sonuçların alınmasını sağlayacaktır.¹²²

Bu çalışma, Y ve Z kuşaklarının dindarlık eğilimlerini anlamak amacıyla hazırlanmış olup bu amaç doğrultusunda hazır dindarlık ölçekleri kullanmak yerine, belirlenen çalışma grubu ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde dindarlığın farklı boyutları hakkında katılımcı görüşlerinin anlaşılması amaçlanmıştır ve her soruda farklı bir boyuta vurgu yapılmıştır.

¹²² Yılmaz, *Din ve Dindarlık*, 51.

3. BÖLÜM

METODOLOJİ

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Kuşak Teorisi ve kuşakların dindarlık eğilimlerinin incelendiği bu çalışma nitel araştırma metodolojisine uygun olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırmayı; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlayabiliriz.¹²³ Bunun yanı sıra kuşaklar arasında dindarlığa ilişkin algılamaların nasıl şekillendiğinin derinlemesine analiz edilmesine ve literatürde sınırlı şekilde mevcut olan Kuşak Teorisine ilişkin teorik çalışmalardaki verilerin sahadaki verilerle karşılaştırılabilmesine imkân sağlaması bu yöntemin seçilmesinde etkili olmuştur.

3.2. Araştırmanın Deseni

Bu araştırma iç içe geçmiş tek durum çalışması deseninde gerçekleştirilmiştir. Durum çalışması; güncel bir olguyu kendi gerçek yaşamı içerisinde çalışan, olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların net olmadığı ve birden fazla veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan görgül bir araştırma yöntemi olarak tanımlanmaktadır.¹²⁴ İç içe geçmiş tek durum deseni, tek bir durum içinde çoğu kez birden fazla alt tabaka veya birim olabilir. Bu durumda birden fazla analiz birimi söz konusu olacaktır.¹²⁵ Bu çalışmada kuşakların dindarlık eğilimleri araştırma konusu edildiğinden, dindarlık olgusu analiz edilecek durum olarak tasarlanmış, Y ve Z kuşaklarına göre dindarlığın analizi de incelenecek alt birimler olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla çalışmada temel bir durum içinde olabilecek birden

¹²³ Ali Yıldırım, “Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi”, *Eğitim ve Bilim Dergisi* 23 (1999), 10.

¹²⁴ Ali Yıldırım – Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 290.

¹²⁵ Yıldırım- Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 291.

fazla alt birime yönelik betimlemeler ve karşılaştırmalar yapılacağından dolayı iç içe geçmiş tek durum deseni tercih edilmiştir.

3.3. Çalışma Grubu

Araştırmada katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, yapılan çalışmanın amacına göre bilgi açısından zengin durumların derinlemesine araştırılmasına imkân sağlamaktadır.¹²⁶ Ölçüt örneklemede ise gözlem birimleri belirlenen niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesneler ya da durumlardan oluşturulur. Buna göre belirlenen ölçütü karşılayan birimler örnekleme dâhil edilirler.¹²⁷ Bu kapsamda yapılan çalışmada Y ve Z kuşağından toplamda 21 kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Ülkenin farklı şehirlerinde yaşayan, farklı meslek gruplarından, farklı eğitim düzeylerine sahip ve belirlenen kriterleri taşıyan Y ve Z kuşağından kişilerle görüşülmüştür. Katılımcılar belirlenirken araştırmanın konu ve amacına uygun olması göz önüne alınarak Y ve Z kuşağından kişilerin o kuşak hakkında kabul edilmiş bazı temel özelliklere sahip olmaları dikkate alınmıştır. Katılımcılara görüşmenin başında belirlenen şu kriterler söylenerek bu hususlar bakımından kendilerini değerlendirmeleri istenmiştir.

Y kuşağı için belirlenen kriterleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Eğitim düzeyi iyi,¹²⁸
- Özgürlüğüne düşkün,¹²⁹
- Kendine güvenen,¹³⁰
- Yaratıcı, girişimci,¹³¹
- Sorgulayıcı,¹³²
- Teknolojiyi iyi kullanan, teknolojiye uyum sağlama düzeyi yüksek olan.¹³³

¹²⁶ Şener Büyüköztürk v.dğr., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Pegem Yayınları, 2019), 92.

¹²⁷ Büyüköztürk v.dğr., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 95.

¹²⁸ Türk, *Y Kuşağı*, 13.

¹²⁹ Türk, *Y Kuşağı*, 64.

¹³⁰ Türk, *Y Kuşağı*, 37.

¹³¹ Türk, *Y Kuşağı*, 63.

¹³² Türk, *Y Kuşağı*, 65.

¹³³ Türk, *Y Kuşağı*, 11.

Z kuşağı için belirlenen kriterleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Özgürlüğüne düşkün,¹³⁴
- Özgüveni yüksek,¹³⁵
- Teknoloji ile ilişkisi iyi, yaşamını bu teknolojiler üzerinden yürüten,¹³⁶
- Çabuk ve hızlı tüketen,¹³⁷
- Adalet, eşitlik ve çevre konularında duyarlı olan¹³⁸

Görüşmenin başında katılımcıların bu özelliklere göre kendilerini değerlendirmeleri sonucunda, belirlenen özellikleri taşıdıklarının anlaşılması ile katılımcılar çalışmaya dâhil edilmiş ve onlara diğer sorular yöneltilmiştir. Y kuşağından katılımcıların özellikleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 1: Y Kuşağı Katılımcı Özellikleri

KATILIMCI	CİNSİYET	EĞİTİM DURUMU/MESLEK	DOĞUM YILI
K1	Kadın	Beden Eğitimi Öğretmeni	1996
K2	Erkek	Öğretim Görevlisi	1980
K3	Erkek	İdareci	1980
K4	Kadın	Üniversite Öğrencisi	1998
K5	Erkek	Savcı	1993
K6	Kadın	Doktor	1992
K7	Kadın	İngilizce Öğretmeni	1986
K8	Erkek	Üniversite Öğrencisi	1999
K9	Erkek	Laboratuar Teknikeri	1999
K10	Kadın	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni	1994
K11	Kadın	Doktor	1992

¹³⁴ Özkoç - Bayrakdaroglu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 87.

¹³⁵ Özkoç - Bayrakdaroglu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 87.

¹³⁶ Özkoç - Bayrakdaroglu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 87.

¹³⁷ Özkoç - Bayrakdaroglu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 87.

¹³⁸ Özkoç - Bayrakdaroglu, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*, 87.

Z kuşağından katılımcıların özellikleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 2: Z Kuşağı Katılımcı Özellikleri

KATILIMCI	CİNSİYET	EĞİTİM DURUMU/MESLEK	DOĞUM YILI
K12	Erkek	Öğrenci (12. sınıf)	2004
K13	Erkek	Lise mezunu	2001
K14	Erkek	Üniversite Öğrencisi	2000
K15	Erkek	Öğrenci (8. sınıf)	2008
K16	Erkek	Üniversite Öğrencisi	2000
K17	Kadın	Öğrenci (9. sınıf)	2007
K18	Kadın	Üniversite Öğrencisi	2000
K19	Kadın	Öğrenci (9. sınıf)	2006
K20	Kadın	Üniversite Öğrencisi	2000
K21	Kadın	Öğrenci (9. sınıf)	2006

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanmasında, teorik çerçevenin oluşturulmasında doküman analizi ve sahadan verilerin toplanmasında ise yarı yapılandırılmış görüşme tekniklerinden yararlanılmıştır. Doküman analizi yöntemi içerik çözümlemesi olarak adlandırılan ve örüntüleri nesnel olarak belgelemek amacıyla iletişimin çeşitli formlarını sistemli bir şekilde incelemeyi gerektiren özel bir yaklaşımı içermektedir.¹³⁹ Görüşme ise, çalışmada cevaplanması istenen sorular çerçevesinde ilgili kişilere sorular yönelterek onlardan cevaplar alınması suretiyle gerçekleştirilen ve probleme ilişkin derinlemesine bilgi alınmasına imkân sunan veri toplama tekniği olarak ifade edilebilir.¹⁴⁰

Görüşme yöntemi ile gönüllü katılımcıların araştırma problemine ilişkin düşüncelerine mümkün olduğu kadar doğal bir süreçte, açıklayıcı ve net bir şekilde

¹³⁹ Yıldırım- Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 190.

¹⁴⁰ Büyüköztürk v.dğr., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 158.

ulaşmak amaçlanmıştır. Bu yöntemi seçmemizde görüşme yönteminin Y ve Z kuşaklarının dindarlık eğilimleri ve kendi dindarlık algılamaları hakkında derinlemesine ve ilk elden bilgiler sunabilme potansiyeli etkili olmuştur.¹⁴¹

Görüşme soruları dindarlığın farklı boyutları hakkında katılımcı yorumlarını öğrenmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu kapsamda her bir soruda katılımcılara dindarlığın farklı boyutlarına yönelik sorular yöneltilmiştir. Araştırmacı tarafından hazırlanan sorular için daha sonra uzman görüşü alınarak bir görüşme formu oluşturulmuştur. Hazırlanan görüşme formu ile ilk olarak Y ve Z kuşağından katılımcılarla pilot görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler yaklaşık 20-30 dakika sürmüştür ve 21 Mayıs-15 Haziran 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yaşanan pandemi süreci dolayısıyla online olarak Zoom üzerinden gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesinde katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş ve onay vermeleri halinde görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerin detayları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 3: Y Kuşağı Görüşme Bilgileri

Katılımcı	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi	Görüşme Yeri
K1	21.05.2021	20:10 dakika	Zoom
K2	22.05.2021	45:17 dakika	Zoom
K3	23.05.2021	51:36 dakika	Zoom
K4	23.05.2021	22:15 dakika	Zoom
K5	25.05.2021	20:50 dakika	Zoom
K6	25.05.2021	23:42 dakika	Zoom
K7	26.05.2021	30:02 dakika	Zoom
K8	26.05.2021	23:50 dakika	Zoom
K9	27.05.2021	25:41 dakika	Zoom
K10	28.05.2021	28:10 dakika	Zoom
K11	29.05.2021	27:57 dakika	Zoom

¹⁴¹ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 158.

Tablo 4: Z Kuşağı Görüşme Bilgileri

Katılımcı	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi	Görüşme Yeri
K12	03.06.2021	19:36 dakika	Zoom
K13	04.06.2021	22:05 dakika	Zoom
K14	05.06.2021	20:02 dakika	Zoom
K15	05.06.2021	30:24 dakika	Zoom
K16	06.06.2021	25:00 dakika	Zoom
K17	08.06.2021	20:12 dakika	Zoom
K18	10.06.2021	21:08 dakika	Zoom
K19	11.06.2021	21:17 dakika	Zoom
K20	12.06.2021	28:09 dakika	Zoom
K21	15.06.2021	21:47 dakika	Zoom

Görüşme esnasında katılımcılardan izin alınarak görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Alınan kayıtlar daha sonra yazıya geçirilerek analiz edilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Yapılan görüşmeler sonrası alınan ses kayıtları araştırmacı tarafından Word formatında metinleştirilmiştir. Metin haline getirilen ses kayıtlarının analizinde nitel veri analizi tekniklerinden Betimsel Analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analize göre, elde edilen veriler öncesinde belirlenen temalara göre özetlenmekte ve yorumlanmaktadır. Betimsel analizde görüşmelerden alıntılara sık sık yer verilmektedir. Betimsel analizde amaç araştırma sonucunda elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır.¹⁴² Betimsel analize göre veriler işlenirken şu aşamalar takip edilmiştir: Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma, oluşturulan çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması.¹⁴³ Betimsel analiz tekniğinin seçilmesinde bu tekniğin

¹⁴² Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 239.

¹⁴³ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 240.

dindarlığın boyutlarına göre temalandırma yapmamıza imkan tanınması ve bulguları daha sistemli sunmamızı sağlaması etkili olmuştur. Bu kapsamda çalışmada verilerin analizi aşağıdaki temalandırma çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Veri Analizinde Ortaya Çıkan Ana Temalar

- **Din ve Dindarlık Algısı**
 - Dindarlık Kavramına Yüklene Anlamlar
 - Kendi Dindarlıklarına Yönelik Algı
 - Kendi İnancından Emin Olma Durumu
- **Dinin Etki-Pratik Boyutuna Yönelik Algı**
 - Gün İçerisinde Dini Faaliyetlere Zaman Ayırma Durumu
 - İbadethaneleri Ziyarete Yönelik Tutum
- **Dinin Toplumsal Boyutuna Yönelik Algı**
 - Dinin Sosyal Hayattaki Yerine Yönelik Algı
 - Arkadaş Seçimine Dinin Etkisine Yönelik Algı
 - Yakınlarla Dini Konuları Konuşma Durumu
- **Dinin Duygu Boyutuna Yönelik Algı**
- **Dinin Bilgi Boyutuna Yönelik Algı**
 - Dini Bilgilenmede Yararlanılan Kaynaklar
 - Sosyal Medyadaki Dini Bilgilere Yönelik Tutum

4. BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Katılımcıların Din ve Dindarlığa İlişkin Algıları

4.1.1. Katılımcıların Din Kavramına Yükledikleri Anlamlar

Araştırmanın temel problemlerinden birisi kişilerin dine yüklediği anlamların tespit edilmesidir. Bu kapsamda katılımcılar için dinin ne ifade ettiği ve onların dini nasıl tanımladıkları sorusu ile ilgili cevaplar aşağıda gruplandırılarak sunulmuştur.

Y kuşağından katılımcılar konu hakkında düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bir yaratıcı tarafından belirlenen kuralların insan hayatında uygulanması ve hayatı kolaylaştıran bir sebep.” (K1)

“Din bir yaşam tarzı, bir filtre.” (K3)

“Hayatı şekillendiren uymak zorunda olduğumuz kurallar bütünü.” (K5)

“Bir inanç biçimidir.” (K9)

“İnsanlar için konulan kurallar bütünüdür. Bu kurallar insanın dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşması içindir.” (K10)

Bu ifadeler dikkate alındığında, Y kuşağındaki katılımcı gençlerin bir kısmının dini, insan hayatını düzenleyen ve davranışlara yön veren kurallar bütünü şeklinde tanımladıkları görülmüştür. Bu bağlamda dinin insan hayatında kurallar koyarak yönlendirici ve kolaylaştırıcı etkisi olduğu yönünde katılımcı görüşlerinin olduğu gözlenmiştir. Burada dinin insan hayatına etkisi şeklinde ifade edebileceğimiz etki boyutuna vurgu yapıldığı görülmektedir.

Ayrıca Y kuşağından katılımcıların kimisi dini, “Ahlaki bir öğreti” (K2), “İyilik, içte yaşanan bir şey” olarak nitelemiştir. Bu cevaplar da dinin ahlaki ve derûnî yönüne ilişkin yüklenen anlamlardır. Diğer taraftan bazı katılımcılar da dini; “Kişiyi dünyaya bağlayan ayakta tutan bir şey” (K4), “Din insanların ihtiyaç duydukları bir şey” (K6), “İletişim kurmak için bir sosyal araç” (K8), “İnsanların hayata tutunabilmek için seçtikleri bir yol” (K11) şeklinde tanımlayarak kişinin

ihtiyaç alanlarına yönelik göndermeler yapmıştır. K8 kodlu katılımcının dini iletişim kurmayı sağlayan bir araç olarak tanımlaması dikkat çekicidir. Bununla beraber katılımcılar dinin insan hayatını kolaylaştırıcı yönüne dikkat çekmiştir. Hayatı daha çekilebilir hale getirdiği, hayata tutunmayı, zorluklarla baş etmeyi kolaylaştırdığı ve insanı ayakta tuttuğu yönündeki görüşler “dini başa çıkma” konusunun etkililiğinin ve dinin ruh sağlığına etkisinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dini tanımlarken bu ifadeleri kullanan katılımcılar buna ilave olarak dinin insan için bir ihtiyaç olduğunu vurguladıkları da görülmüştür. Bu tanımla dinin hayatta insanların iletişimini kolaylaştırıcı etkisine vurgu yapmış ve dini bir araç olarak nitelendirmiştir.

Bunların yanı sıra K11 dini “*Bazen de üst tabakadakilerin alt tabakadakilere bu yaşamlarını kabul ettirebilmeleri için uydurdukları bir yol olduğunu düşünüyorum.*” şeklinde açıklamada bulunarak dinin olumsuz anlamda bir kontrol mekanizması olduğuna vurgu yapmıştır. K11 kodlu katılımcının din için yapmış olduğu bu tanıma bakıldığı zaman dinin insanların kendi amaçlarına hizmet etmeleri için uydurulmuş ve gerçekliği olmayan bir olgu olarak ifade edildiği görülmüştür. Katılımcı bu durumun zaman zaman aklına geldiğini esas olarak ilk yaptığı tanımın doğru olduğunu ifade etmiştir. Aslında yapılan iki tanımda da ortak olan vurgu dinin insanların ihtiyaçlarını karşılayan bir olgu olduğu hususudur. Buna karşın kaynağı itibariyle kimi zaman din insani bir yöne sahipken, kimi zaman ilahi bir yöne sahip olarak algılanmaktadır.

Dinin anlamlarına ilişkin Y kuşağındaki katılımcıların düşünceleri dikkate alındığında; dini anlamlandırırken, dinin etki, pratik, ahlak, bireysel, sosyal vb. farklı boyutlarına işaret ettikleri söylenebilir. Bununla birlikte dinin, yaratıcı ile iletişim kurma vasıtası olarak algılanmaması dikkat çekmektedir. Bu durum dinin içsel anlamlardan ziyade dışsal anlamları ifade etmesiyle açıklanabilir.

Z kuşağından katılımcıların bazıları bu konu hakkında düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Tanım olarak zaten inançlar bütünü olarak geçiyor. Benim için de aynı şekilde, inandığımız şeyler genel olarak hayatımızı şekillendirdiğimiz inançlarımızın bütünü.”(K12)

“Dini, bir insanın kendini yalnız hissetmememesi ve evrenin kendiliğinden oluşmadığı ve de bu düzenin bir yaratıcısı olduğunu düşünerek, o yaratıcıya inanarak, onun çevresi altında özgürlüğünü kısıtlayarak inandığı şey olarak tanımlıyorum.”(K13)

“Tanrı ile kulu arasındaki bir nevi belge gibi, anayasa gibi bir şey olarak düşünüyorum dini. Nasıl bugün Türkiye’nin halkla bir anayasası varsa, bir anlaşması varsa din de benim için odur. Dinde yapman gerekenler var, yapmaman gerekenler var. Allah ile kulu arasında bir anlaşma gerek sözlü gerek yazılı gerek elçisiyle benim için böyle bir anayasa.”(K14)

“Dini yazılı bir kurallar çerçevesinde bize bildirilen, yapılması gereken işler olarak tanımlarım.”(K18)

“Herkesin dini farklıdır; bizim dinimiz İslam ve biz de ona göre yaşıyoruz, yani yaşamaya çalışıyoruz. Din yaşam şeklimizi belirleyen bir şeydir bana göre.”(K19)

“Allahın emrettiği yasak ve günahların yasak ve sevapların hepsi.”(K21)

Z kuşağından kişilerin yapmış oldukları tanımlara bakıldığı zaman dini, hayata yön veren kurallar bütünü olarak tanımladıkları görülmektedir. K14 kodlu katılımcı, dini bir anayasaya benzeterek dinin de Allah ile kulu arasında yapılmış bir anlaşma olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların dini, kurallardan ibaret görerek dinin teorik boyutuyla tanımladıkları gözlenmiştir. Aynı zamanda katılımcılar dinin hayatlarına yön vererek belirleyici olduğunu ifade etmekle dinin etki boyutuna işaret etmişlerdir. Bunun yanında K13 kodlu katılımcı, dinin bir yaşam tarzı sunarak özgürlüğünü de kısıtladığını ifade etmenin yanında dinin insanın kendini yalnız hissetmemesini sağladığını da eklemiştir. Katılımcının bu ifadesinde dinin insanın varoluşsal sorularına cevap vererek kişiye bir anlam dünyası kazandırdığı görülmüştür.

Katılımcılardan bazıları da dinin insana faydalarından bahsederek şu şekilde tanımlar yapmışlardır:

“Bir insanın kendisi için inandığı bir şey olarak tanımlarım ben.”(K16)

“Dini ben bir yol gösterici olarak, rehber olarak tanımlarım. Birazcık da ihtiyaç, yani insanın ilahi bir güce inanma isteği ihtiyacının karşılanması için gerekli olan bir yol gösterici olarak tanımlarım dini.”(K20)

K16 ve K20 kodlu katılımcılar, insanların dine kendi ihtiyaçlarını karşılamak için bağlandıklarını ifade etmişlerdir. Burada yapılan tanımda dinin araçsallaşarak insana fayda sağlayan bir olgu olarak tanımlandığı görülmektedir. K20 kodlu katılımcı bunun yanında dinin insana doğru yolu gösteren bir rehber olduğunu da ifade etmiştir. Esasında yapılan iki tanımda da dinin insana sağladığı faydalardan bahsedildiği görülmektedir.

K15 kodlu katılımcı da dininin kendisine bir ayrıcalık tanınmasından memnun olduğunu şu şekilde dile getirmiştir: *“Din, bir insan için gerekli olan en önemli şeylerden biri. Mesela biz elhamdulillah Müslümanız, din dersinde hocamız bir şeyler anlatırken Müslümanlara ayrıcalık tanınması bana huzur veriyor.”* Yapılan bu tanımda da dinin insana sağladığı bir faydadan bahsedilerek dinin araçsallaştırıldığı görülmektedir. Katılımcı, inancının kendisine sağladığı ayrıcalıklardan mutlu olduğunu ifade etmiştir. Yapılan bu tanımlarla dinin tüm boyutları göz ardı edilerek, din sadece insana fayda sağlayan bir olgu konumuna getirilmiştir.

K17 kodlu katılımcı ise dinin ahlaki boyutuna vurgu yaparak dini şu şekilde tanımlamıştır: *“Bana ahlaki, dürüstlüğü anımsatıyor biraz da ibadeti ondan sonra güvenilirliği. Bana bunları çağrıştırıyor.”* Katılımcı dinin dürüstlük ve güvenilirlik gibi ahlaki değerlerin yanında ibadetleri de çağrıştırdığını belirtmiştir. Katılımcının din tanımında dinin ahlaki boyutu ve pratik (ibadet) boyutunun yer aldığı görülmektedir.

Dinin anlamı konusunda Z kuşağından katılımcıların ifadeleri incelendiği zaman dinin; teorik, ahlak, ibadet, etki vb. boyutlarına işaret ettikleri görülmüştür. Bununla beraber en çok vurgu yapılanın dinin teorik boyutu olması dikkat çekicidir. Katılımcıların bazılarının ise dini, insanın bazı ihtiyaçlarını karşılaması ve insana fayda sağlaması üzerinden tanımladıkları görülmüştür. Yapılan tanımlarda dinin içsel anlamından çok dışsal anlamlarının katılımcılar üzerinde etkisinin olduğu görülmektedir.

4.1.2. Katılımcıların Dindarlığa Yükladıkları Anlamlar

Araştırmada cevabını aradığımız temel problemlerden biri de Y ve Z kuşağından kişilerin dindarlığa ilişkin algılarıdır. Kişilerin dindarlığa ilişkin algılarını anlamak üzere yönelttiğimiz soru ile ilgili bulgular aşağıda gruplandırılarak sunulmuştur.

Y kuşağından katılımcıların bazıları konu hakkında düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Dinin gönderdiği emirlere olabildiğince uymak, hayatına yerleştirmek ve çevrendekilere bunu anlatmak.”(K1),

“İnsanın çevresindeki uyaranlarla olan ilişkisini dini referanslarla kurmaya çabalaması”(K3),

“Allah’ın vermiş olduğu kuralları ve yapmamızı istediği şeyleri yaptığım takdirde dindar olduğumu düşünüyorum.”(K5),

“Dine kuralları gereği uyulan şeyleri yapan kimsedir.”(K6),

“İnandığı değerleri hassasiyetle yerine getiren kişi.”(K9),

“Dini kuralları bilen ve bu kurallara göre yaşayan kimse.”(K10)

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında zaman genel vurgunun dindarlığın pratik (ibadet) boyutuna olduğu görülmektedir. Katılımcılar dindarlığı genel bir tanımla dinin kurallarını yerine getiren kişi olarak tanımlamışlardır. Yapılan bu tanımlarda dinin deruni yönüne yer verilmediği gözlenmiştir. Dindarlık, dinin koyduğu kuralları yerine getirmekle sınırlandırılmıştır. Bununla beraber K1 kodlu katılımcının tanımında “dini kuralları hayatına geçirmek ve bunları çevrene anlatmak” ifadesi dinin aynı zamanda sosyal boyutunu da ortaya koymaktadır.

Katılımcılardan bazıları ise şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ahlakilik. Dindarlık; fazlasıyla bireysel şuur, kavrayış biçimi.”(K2)

“İnanmak. İnsanın vicdanlı ve ahlaklı bir şekilde hareket etmesi. Daha çok inançla ilgili.”(K4)

“Bunu (din tanımını) hayatına döken, yaşamı boyunca bu şekilde yaşayan, nefret etmemiş, kin tutmamış kişi.”(K7)

Yapılan bu tanımlara bakıldığında ise ortak noktanın dinin içte yaşanan, bireysel bir olgu oluşundan bahsedilmesi olduğu görülmektedir. Bununla beraber K4 kodlu katılımcı dindarlığı “inanmak” şeklinde tanımlayarak dinin inanç boyutuna vurgu yapmıştır. Katılımcıların cevaplarındaki “*ahlakilik, vicdanlı ve ahlaklı bir şekilde hareket etmek, nefret etmeyen, kin tutmayan kimse*” şeklindeki benzer ifadeler de dinin ahlaki yönünü ortaya koymaktadır. Bir önceki grupta yer verdiğimiz görüşlerin aksine burada da dinin ibadet boyutu dışarıda bırakılarak daha çok inanç ve ahlaki boyutuna vurgu yapıldığı gözlenmektedir.

K8 kodlu katılımcı ise dindarlığı “*Bu sosyal aracı (din) iyi kullanan kişilere dindar diyebiliriz.*” şeklinde tanımlayarak dini, kişilerle iletişimi sağlayan ve kolaylaştıran bir araç olarak ifade etmiştir. Bunun yanı sıra K11 kodlu katılımcı da dindarlığı “*Bazı insanlar hayata tutunmak için başka şeylere ihtiyaç duyar. Dindarlık da bu yollardan biridir. Dindar olarak kendini daha değerli ve daha önemli hissedebiliyor. Varlığını daha anlamlı hissediyor.*” şeklinde tanımlamış ve dindarlığın insanın varoluşsal ihtiyaç ve arayışlarını karşılayan bir olgu olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında katılımcı, dinin bazı insanların hayata tutunmasını sağladığını da eklemiştir.

Z kuşağından katılımcıların yaptıkları tanımlarda en çok işaret ettikleri konunun dinin kuralları olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda bazı katılımcılar konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“*Bu inandığımız dinin emir ve yasaklarına uymamızın ölçüsü ama bu aslında kendi içimizde bitiyor. Başkalarına dindar ya da değil damgası vurmak doğru değil çok fazla. Kendi kendine uyabileceği bir şey.*”(K12)

“*İnandığı dini özgürlük ve kısıtlamalarının içinde olan, inandığı dinin kurallarına göre yaşayıp hayatını inandığı dinin kitabına göre gerçekleştiren kişiye dindar insan derim.*”(K13)

“*Benim için dindarlık her şeyiyle dine yani anayasaya uyanlar, her şeyini dine adayanlar, tüm vaktini, parasını, kendisini, varıyla yoğunlaştıran dini anlamaya çalışan, etrafındakilere bu dini yaymaya çalışan insanlardır. Dindarlık deyince benim aklıma bu geliyor.*”(K14)

“*İşte bu belirli yazılı şeyler çerçevesinde onlara uyan, onları yapan kişiler olarak tanımlarım.*”(K18)

“Dindarlık, dine fazlaca bağlı olmak.”(K19)

“Dine olan uygunluk, ona uygun yaşama, ona olan bağlılık; dindarlığı böyle tanımlarım.”(K20)

“Dine çok bağlılık veya az bağlılık.”(K21)

Z kuşağından ifadeleri alıntılanan katılımcıların dindarlık tanımlarına bakıldığı zaman dindarlığın dini kuralları yerine getirmek şeklinde anlaşıldığı görülmektedir. Katılımcılar din ile ilgili tanımlarında da dinin kurallarına vurgu yapmışlardır. K12 kodlu katılımcının dindarlık tanımını yaparken insanları dindar veya dindar değil şeklinde damgalamanın doğru olmadığını ifade ederek dindarlığın bireyselliğine dikkat çektiği görülmektedir. Bunun yanında katılımcılar dindarlığı kişinin hayatını dine göre belirlemesi şeklinde tanımlayarak dinin etki boyutuna işaret etmektedir.

Z kuşağından katılımcıların kimisi ise dindarlığı *“İnsanın içindeki boşluğu kapatmak için kendince yaptığı şey.”* şeklinde tanımlamış ve dinin insanın anlam arayışına bir cevap oluşuna değinmiştir. Kimisi de *“Dindarlar bana göre dürüst olan, güvenilir olan, ahlaklı ve ibadetlerine düşkün olan kişilerdir.”* şeklinde tanımlayarak dinin ahlaki ve ibadet boyutunu öne çıkarmıştır. K15 kodlu katılımcı ise *“Daha önce hiç duymadım bilmiyorum.”* diyerek dindarlığı bilmediğini ifade etmiştir.

Katılımcıların dindarlığı tanımlarken dinin; teorik (bilgi), pratik (ibadet) ve ahlaki boyutlarına vurgu yaptıkları görülmüştür. Bununla beraber dinin kurallarını yerine getiren insanları dindar olarak tanımlayan katılımcıların, dindarlığı kusursuz bir şekilde dine bağlılık olarak anlamlandırdıkları gözlenmiştir.

4.1.3. Katılımcıların Kendi Dindarlıklarına İlişkin Algıları

Katılımcılara araştırmamızın temel problemlerinden biri olan kişilerin dini eğilimlerini anlamak üzerine aldığımız inancın katılımcıların hayatlarına etkisi ve dinin hayatlarındaki yeri ile ilgili bulgular aşağıda sunulmuştur.

Y kuşağından bazı katılımcılar konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Dindarlığın ritüel kısmına baktığım zaman elimden geldiğince yapıyorum fakat ahlaki değerler ve yaşam tarzı anlamında çok iyi değilim. Ama beni tanıyan insanlara sorsak eminim dindar olarak tanımlarlar.”(K3)

“Çok dindar olarak görmüyorum. Farzları yerine getirmeye çalışıyoruz ama.” (K5)

“Tüm kuralları yerine getiren insandır. Bundan dolayı kendimi dindar olarak görmüyorum.” (K6)

“Bazı konularda nefsim hakim olabiliyorum ama kıyafet ve makyaj gibi bazı konularda olamıyorum. Eksiklerim var. Kendimi dindar olarak tanımlayamam ama dindar olarak hissediyorum.” (K11)

Katılımcıların ifadelerine baktığımız zaman ibadetlerini yerine getirmeye çalıştıklarını fakat bunun dindar olarak nitelenmek için yeterli olmadığını düşündükleri görülmektedir. K3 kodlu katılımcı dindarlığın ritüel boyutunu mümkün olduğunca yerine getirdiğini fakat ahlaki ve yaşam tarzı anlamındaki eksikliklerinden dolayı kendisini dindar olarak tanımlayamayacağını ifade etmiştir. Burada katılımcının, dindarlığı tek bir boyuttan ibaret görmeyip tüm boyutlarının bir arada olması gerektiğine vurgu yaptığı görülmektedir. Yine K5 kodlu katılımcı da farzları yerine getirmekle birlikte kendisini dindar olarak görmediğini belirtmiştir. K6 kodlu katılımcı da benzer bir tanımla dinin tüm kurallarını yerine getiren kişiyi dindar olarak tanımlamış ve kendisini dindar olarak görmediğini ifade etmiştir. Buradaki vurgunun dinin bilgi ve ibadet boyutuna olduğu görülmektedir. K11 kodlu katılımcı ise kendisinde gördüğü eksikliklerden dolayı kendisini dindar olarak tanımlamamakta fakat kendisini dindar olarak hissettiğini vurgulamaktadır. Burada yine dindarlığın eksiksiz bir şey olarak algılandığı görülmektedir. Katılımcılar kendilerinde gördükleri eksiklerden dolayı kendi dindarlıklarını yeterli görmemektedir.

Y kuşağından katılımcıların bazısı da *“Şu an inanç noktasında o kadar güçlü olmadığım için dindarlık konusunda zayıf olduğumu düşünüyorum.” (K4), “Kendime göre dindar birisi değilim.”(K9), “Değişiyor ama genel olarak dindarlık hayatımda çok önemli bir yerde değil gibi. Hayat tarzımı etkiliyor ama kendimi dindarmış gibi tanımlayamıyorum.”(K10)* şeklinde ifadelerle kendilerini dindar olarak görmediklerini ifade etmişlerdir. K4 kodlu katılımcı bu ifadesinde inanç duygusuna

vurgu yaparak inancın eksik olması sebebiyle dindarlığının da eksik olduğunu belirtmiştir. Burada dinin inanç ve duygu boyutundaki yetersizliğinin, dindarlığı etkilediği görülmüştür. K10 kodlu katılımcı ise dinin hayat tarzını etkilediğini fakat dindarlığın hayatında çok da önemli olmadığını belirtmiştir. Burada, dinin insan hayatı üzerindeki etkisi yani dinin etki boyutunun katılımcının hayat tarzını belirleyerek etkili olduğu söylenebilir.

K7 kodlu katılımcı kendi dindarlığını değerlendirirken öncelikle dışarıdan nasıl görüldüğü ile ilgili fikrini söyleyerek düşüncelerini şöyle ifade ediyor: *“Dışarıdan bakıldığı zaman dinden uzak görünebilirim ama beni tanıyanlar dinine bağlı biri olduğumu bilir.”* Burada dikkat çekici nokta, katılımcının kendi dindarlığını değerlendirirken bahsettiği iki düşünce için de başka insanlar tarafından nasıl görüldüğünden bahsetmesidir. Katılımcının dışarıdan dindar olarak görülmediğini ifade etmesinde, önceki sorularda da belirtildiği gibi başörtülü olmayışından dolayı böyle değerlendirilmesinin etkili olduğu söylenebilir.

K2 kodlu katılımcı ise *“Kendi dindarlığımı doğru bir dindarlık olarak görüyorum. Başkası görmeyebilir ama.”* şeklinde düşüncelerini ifade ederek, kendi yaşadığı dindarlığı doğru bir dindarlık olarak değerlendirmiştir. Burada katılımcının dindarlığı bireysel bir olgu olarak tanımlamasının karşılığı görülmektedir. Dindarlığı bireysel olarak görmesinin bir sonucu olarak kendi inandığı şekilde yaşamakta ve bunu da doğru bir dindarlık olarak gördüğünü ifade etmektedir.

Son olarak K8 kodlu katılımcı *“Dini kendi yaşamına katmayan, resmi hayatta seküler davranan ama kişisel hayatında dinine sadık biriyim.”* şeklinde cevap vererek dini yaşantısını resmi hayattan ayrı tutmuştur. Katılımcının dini yaşantısını tamamen etkileyen bir olgu olarak değil de sadece kişisel hayatta yaşanan bir olgu olarak değerlendirdiği görülmektedir.

Z kuşağından bazı katılımcılar kendilerini dindar olarak gördüklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Kendi arkadaşlarımdan değerlendirmek belki yanlış olur, okuduğum okuldan dolayı ama şöyle; kendi çevrem, şu an okuduğum yerde mesela on birlerin içinde tek cumaya gidenim. Şu an değerlendirmem belki yanlış olur, ortalamanın biraz üstünde kalıyor benim dindarlık eğilimim kendi çevremde. Çünkü baktığımız zaman benim yaşlıtlarımın çoğu beş vakit namazı bile kılmıyor ki benim İslam’a bakış

açımda genel olarak namaz aslında büyük bir kriter. İslam'ın da verdiği değer baktığımızda bu. Baktığımızda namaz kılmayıp dindar görünenler oluyor, aslında dini araç olarak kullanıyorlar onlar. Dindarlık olarak düşünürsek ortalamanın biraz üstünde diyebilirim. Nafile çok yapmıyor, farzları yerine getiriyorum.”(K12)

“Müslümanların yapması gereken şeylerden namazımı kılarım, Kur'an'ı okurum, abdestimi alırım, camiye giderim böyle yani dindarım.”(K15)

“İbadete önem veririm. Çoğu kişi yapamaz ama namaz kılarım, ahlaklıyım, güvenilirim.”(K17)

K12 kodlu katılımcı kendi dindarlığını değerlendirirken hem kendi yaşatları hem de arkadaş çevresi bağlamında konuya bakmaktadır. Bu noktada katılımcı dindarlık için namaz kılmanın önemli bir ölçüt olduğunu ifade ederek bu açıdan bakıldığı zaman kendi dindarlığının ortalamanın üstünde olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber katılımcı namaz kılmamasına rağmen dindar gözüken insanların dini bir araç olarak kullandıklarını düşündüğünü ifade etmiştir. Katılımcının hem kendi dindarlığını hem başkalarının dindarlığını değerlendirirken ibadetleri yerine getirmeyi ölçüt olarak görmesi, dinin pratik (ibadet) yönünü önemseydiğini göstermektedir. Bununla beraber katılımcının dinin ahlaki, öğreti, teorik gibi boyutlarını göz ardı ettiği anlaşılmaktadır.

K15 ve K17 katılımcılar ise dinlerinin gereklerini yerine getirdikleri için kendilerini dindar olarak nitelendirdiklerini ifade etmişlerdir. İki katılımcının da dindarlık ile ilgili niteliklerinin ibadetler ile ilgili olması yine dinin pratik (ibadet) boyutuna işaret etmektedir. Bununla beraber K17 kodlu katılımcı bu kriterlere “ahlaklı ve güvenilir olmayı” da ekleyerek dinin ahlaki boyutunun dindarlık için bir gösterge olduğunu belirtmiştir.

Bazı katılımcılar ise kendi dindarlıklarının orta düzeyde bir dindarlık olduğunu şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Benim kalbim temiz desem günah olur mu? Şimdi ben çok dindar bir insan değilim ama dini konularda hassaslıklara önem veriyorum. Mesela din lafı açıldığı zaman kendimize laf ettirmiyoruz ama çok da dindar değiliz. Yapılması gerekenlerin hepsini harfiyen yapmıyoruz. Belli başlı günler namazları kılarız ya da dediğim gibi belli başlı sünnetleri yerine getirmeye çalışırız. Su içerken, yemek yerken basit olanları yapıyorum ama çoğu aklımızdan çıkıyor. Yüzde otuz mu desem, kırk mı

desem o civarda; dikkat ediyorum yani yüzde yüz dikkat eden zaten peygamber.”(K14)

“Yani çok bağılı değilim, az da bağılı değilim ortada.” (K21)

K14 kodlu katılımcı dini konularda hassas olmakla beraber dinin her kuralını harfiyen yerine getirmemesi sebebiyle kendisini dindar olarak tanımlayamayacağını ifade etmiştir. Katılımcının dindarlığı tam olarak dine bağlılık ve kurallarına yerine getirmek şeklinde anlamlandığı görülmüştür.

Bazı katılımcılar da kendilerini dindar olarak görmediklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“On üzerinden değerlendirecek olursam dört derim veya üç yorumlayacak olursam da pek bir yatkınlığım yok benim öyle dindarlığa.”(K16)

“Yani kitabımda yazanları yapmadığım için, kötü bir dindarlığa sahibim diye düşünüyorum. Kötü ya iyi bir dindar değilim.”(K18)

“Çok dindar olduğumu düşünmüyorum. Genel ibadetlerimi yerine getirmiyorum. Oruç tutuyorum ama en önemlisi tabi namaz. O yüzden kendimi dindar görmüyorum.”(K19)

“Kendimi çok dindar tanımlamam. Yani ben daha çok dindar değil de aslında inançlıyım yani böyle her şeye inanıyorum doğruluğuna yanlışlığına ama uygulamaya gelince bunu genelde hayata geçiremiyorum. O yüzden dindar olarak tanımlamam kendimi.”(K20)

K18 kodlu katılımcı dini kuralları yerine getirmediğini ve bundan dolayı da kötü bir dindar olduğunu ifade etmiştir. Katılımcının dindarlığı dinin tek bir boyutu yani pratik (ibadet) boyutu üzerinden anlamlandığı görülmektedir. K19 kodlu katılımcı da genel olarak ibadetleri, özel olarak da namaz ibadetini, yerine getirmediği için kendini dindar olarak görmemektedir. K20 kodlu katılımcı ise inanç anlamında iyi olduğunu belirtmekle beraber inandığı şeyleri hayatına yansıtamaması sebebiyle kendisini dindar tanımlayamayacağını belirtmiştir. Katılımcı dinin sadece inanç boyutunun yeterli olmayıp bunun yanında pratik (ibadet) boyutunun da olması gerektiğine işaret etmektedir. Üç katılımcının da dindarlığın ibadet boyutuna önem verdikleri görülmektedir.

K13 kodlu katılımcı ise *“Kendimi dindarlık açısından tanımlayabileceğimi düşünmüyorum. Hatta bir insanın kendini dindarlık açısından tanımlayabileceğine inanmıyorum. Bu tamamen Allah ile arasında olan bir şey. Yani tanımlayamam kendimi, ne derece dindar olup ne derece olmadığımı, bunu başka bir kişi de tanımlayamaz.”* şeklinde cevap vererek kendisini veya bir başkasını dindarlık durumuna göre tanımlayamayacağını, bunu sadece Allah’ın bileceğini ifade etmiştir.

Z kuşağından katılımcıların ifadeleri incelendiği zaman, katılımcıların kendi dindarlıklarını değerlendirirken, dinin gerektirdiği ibadetleri yerine getirme durumlarına göre yani dinin ibadet boyutuna göre bir karara vardıkları görülmüştür. Katılımcıların dinin ahlaki, teorik, sosyal gibi diğer boyutlarını geri planda bıraktıkları gözlenmiştir.

4.1.4. Katılımcıların Kendi İnançlarından Emin Olma Durumları

Katılımcıların inançlarını sorgulayıp sorgulamadıklarını ve inançlarından emin olup olmayışlarına ilişkin bulgular aşağıda gruplandırılarak sunulmuştur.

Y kuşağından katılımcıların bazıları konu hakkında düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Sorguladım ama bu kötü yönde dinden çıkmak anlamında asla değil. Kendim merak ettiğim için sorguladım ve evet doğruymuş dedim.”(K1)

“Çocukluk döneminde aileden çok fazla dini bilgi almadım. Zaten sonradan öğrendim. Öğrendiklerimi de yavaş yavaş sorguladım, çok sorgulamadım. Şu an bildiklerimiz bize yetiyor. Yaptığının yanlış olduğunu, geleneksel olduğunu anlayınca, araştırmaya başlıyor insan. Araştırmayı da internetten yapıyorum.”(K5)

“Sorguladım. Zaten sorgulamadan bir dini kabul ediyor olmak çok sıkıntılı bir durum bence. Bilgilerin doğruluğunu da bir şekilde kendi aklımca veya başka kaynaklarca emin olduğum için şu anda içim rahat.”(K8)

“Sorguladım eminim. Çünkü sorgulamam gerektiğini zaten dinim de emretmiş. Okuyarak kendimce güvenilir bulduğum kitaplardan okuyarak, düşünerek emin oldum.”(K9)

Katılımcıların ifadelerine bakıldığı zaman çevrelerinden edindikleri dini bilgileri sorguladıkları ve emin oldukları görülmüştür. K1 kodlu katılımcı sorguladığını belirtirken bir açıklama da ekleyerek bunun olumsuz bir anlamının olmadığını vurgulamıştır. Katılımcının bu tarz bir savunma ile düşüncesini ifade etmesinde toplumumuzdaki dini sorgulamanın yanlış olduğu şeklindeki yoğun baskının neden olduğu söylenebilir. K8 ve K9 kodlu katılımcılar sorguladıklarını ve zaten bunun bu şekilde olması gerektiğini vurgulamışlardır. K8 kodlu katılımcı insanın sorgulamadan bir dini kabul etmesinin çok sıkıntılı bir durum olduğunu da belirtmiştir. K9 kodlu katılımcı da aynı şekilde sorgulamanın zaten dininin bir emri olduğunu vurgulayarak araştırmaları sonucu bilgilerinden emin olduğunu vurgulamıştır. K5 kodlu katılımcı ise ailesinden çok fazla dini kazanımının olmadığını ifade etmekle birlikte ihtiyaç duydukça internet üzerinden araştırmalar yaparak sorguladığını belirtmiştir. Genel olarak katılımcılar sorgularken araştırmalarında kitap ve internet kaynaklarından faydalandıklarını belirtmişlerdir.

“Evet sorguladım, hala da sorguluyorum. Birçok şeyin yanlış anlaşılma olup, hayatımızda yer ettiğini düşünüyorum. Aslında bu bütün dinlerde böyledir; din yanlış anlaşılır. Bir de din çok fazla politik artık. Politik olan her alan yozlaşır. Çoğunluğun aslında söylendiği kadar doğru yolda olmadığına inanıyorum. Şahsım adına çoğunlukla aynı fikirdeysem kendimi güvensiz hissedirim. Bunu marjinallik olarak düşünmeyin. Bunu kaçınılmaz olarak yaşarım. Çünkü toplumsal alan, manipülasyona açıktır. Dinde peygamberlerin çoban olmaları falan çoban metaforunun önemli olması bu yüzdendir. Çünkü bir sürü vardır, toplumlarda bir sürüdür. Bence güdüdür onlar ve manipüle edilir. Din ne zaman doğru anlaşılmıştır, yaşanmıştır bunun örneği yok doğrusu, benim bildiğim kadarıyla yok. Bu özel olarak araştırdığım bir şey ama hiç görmedim belki yanlış anlaşılmıştır.”(K2)

“Sorguladım, belli zamanlarda aşırı şekilde dindarlık yaşadığım oldu. Çünkü bunu bir sığınak olarak gördüğüm zaman, hem ilahiyat okumaya çalıştım yani gerçekten dini araştırarak, dinle ilgili kitapları okuyarak daha çok bilgiye ulaşarak araştırırım. Çok güvenmiyorum. Annemgilin, babamgilin anlattığı şeylere inanmıyorum. Çünkü insanlar bir şeyleri okuyorlar, gelip sana anlatıyorlar. Şu an mesela babam sosyal medyadan okuduğu dini bir bilgiyi getirip anlatsa, onun doğruluğunu sorgulamaz. Ben inanmam çünkü saçma geliyor. Küçükken de aynı şekilde saçma gelirdi. Kendi bilgilerimin doğruluğuna tam olarak emin olamam.

Çünkü sonuç olarak bende bir insan olduğum için muhtemelen edindiğim bilgilerin çoğu da yanlıştır.”(K4)

“Çocukluk yıllarımda da sorguladım, daha sonra da sorguladım. Çoğunun yanlış olduğunu düşünüyorum. Anne babalar, genelde kulaktan dolma bilgilerle çok nedenini araştırmadan inanmışlar. Ben sormaya çalıştım. Belki onlar benden daha dindar olabilirler ama neyi ne kadar anladıkları tartışılır gibi geliyor. Sorgulamaya ihtiyaç duydum çünkü tatmin olmadım. Çünkü çok basit gibi anlatılıyor. Sanki Allah bir tüccar gibi şunları yaparsan şu kadar günah şu kadar sevap der gibi. Bana bu çok yanlış geliyor. Allah’ın böyle elinde bir hesap kitap tuttuğunu düşünmüyorum. Bence çok daha yüce bir şey var ama biz insanlar bunu anlayamıyoruz. Anlayanlar vardır ama ben anlayamadım.”(K11)

K2, K4 ve K11 kodlu katılımcılar çocukluk yıllarında edindikleri dini bilgileri sorguladıklarını ifade etmekle beraber genel anlamda insanların dini konularda yanıldıklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir. K2 kodlu katılımcı hala sorgulamaya devam ettiğini belirtirken genel olarak bütün dinlerde yanlış anlaşılmanın olduğunu belirtmiştir. Katılımcı din siyaset ilişkisine tekrar vurgu yaparak dinin politikleşmesinden dolayı yozlaştığını belirtmiştir. Katılımcının sorulara verdiği cevaplarda din siyaset ilişkisine değindiği gözlenmiştir. Katılımcı çoğunluk ile aynı düşüncede olduğu zaman bunu bir problem olarak görmektedir. Yapılan yorumda dinin toplumsal ve bireysel ayrımına önem verildiği anlaşılmaktadır. Burada da katımcı dinin toplumsallaşmasıyla manipülasyona açık hale gelmesi anlamı taşıdığını eklemiştir. Bunun yanında bu durum katılımcıya göre olağan bir durumdur çünkü dindeki metaforlarda da vurgulanan budur.

K4 kodlu katılımcı hayatının bir döneminde dini çok yoğun yaşarken şu anda çok uzak olduğunu belirtmiştir. Yoğun yaşadığı dönemde çok sorguladığını ve hatta bu amaçla ilahiyat okuduğunu ifade etmiştir. Bunları ifade ederken bir önceki kuşaktan olan anne babasının bu tarz sorgulamalar yapmadıklarını fakat kendisinin bunu her zaman yaptığını ilave etmiştir. Katılımcının bu soruya ve önceki sorulara verdiği cevaplardan dinin bilgi boyutuna önem verdiği ve doğru bilgiye ulaşmak için gayret gösterdiği anlaşılmaktadır. Katılımcı bilgilerini sorgulasa dahi bunlardan emin olmadığını çünkü bir insan olarak yanılabilceğini belirtmiştir. Bunun yanında katılımcının dini konularda uçlarda olduğu gözlenmiştir. Zira katılımcı dini, bir

dönem çok yoğun yaşarken şu anda kendisine olumsuz duygular hissettiren ve korkutan bir şey olarak değerlendirmektedir.

K11 kodlu katılımcı ise ailesinden edindiği bilgilerin kendisini tatmin etmemesi üzerine küçüklüğünden beri sorguladığını ifade etmiştir. O da diğer katılımcılar gibi dinin genel olarak yanlış anlaşıldığını ifade etmiştir. Anne babaların kulaktan dolma bilgilerle sorgulamadan bir şeyleri kabul etmeleri ve yaşamaları sebebiyle dindar olarak gözükseler dahi bunun yeterli olarak görmediği anlaşılmaktadır. Katılımcının dindarlığın sorgulayarak ve içselleştirilerek edinilen halini doğru bir dindarlık olarak değerlendirdiği gözlenmiştir. Bununla beraber katılımcı bir de eleştiri yaparak Allah'ı bir tüccar olarak gören anlayışı yanlış gördüğünü ve dinin esas gayesinin anlaşılamadığını belirtmiştir.

Bunların yanı sıra bazı katılımcılar da sorgulamakla beraber bunu neden ve nasıl yaptıklarını şöyle ifade etmişlerdir:

“Kesinlikle sorguladım ama doğruluğundan asla emin değilim. Sorgulamaya İstanbul’a geldikten sonra başladım. Oradayken aile ve arkadaş çevresinde farklı farklı görüşlerde kişiler vardı çevremde. İstanbul’a geldikten sonra bunlar benim bireysel olarak üzerine kafa yordüğüm şeyler oldu. İhtiyaç duymamın nedeni şu demek ki orada beni rahatsız eden bir takım şeyler vardı. Bir takım ibadet inanç sistemi ve bunun hayatımdaki karşılığı, onu yorumlama biçimimim, o bahsettiğim iç huzuru meselesi yani. Yeni şeyler öğrendikçe en basiti bir şey duyuyorsun mesela bugüne kadar inandığını düşündüğüm şeyin aslında öyle olmadığını öğreniyorsun. Öyle olmadığını öğrendikten sonra bu sende müthiş bir rahatsızlık oluşturmak yerine müthiş bir ferahlama oluşturuyor. Nasıl emin oldum? Hiçbir şeyden emin değilim. Gerçekten emin değilim ama bence böyle diyorum, ben bu şekilde düşünüyorum, ben bu şekilde yorumluyorum, beni şu anda tatmin ediyor diyorum. Bunun çok dışında ve çok güçlü bir şekilde biri gelip benle konuşsa, beni ikna etse, onla onun görüşüne evrilir miyim, evrilirim evet. Netice itibariyle en önemli şeylerden bir tanesi Allah'ın kendisine kul olarak yarattığı kişilere, düşünüp sorgulamasını emrettiğini biliyorum. Dolayısıyla benim düşünüp sorgulayarak elde ettiğim bilginin kıymetine inanıyorum.” (K3)

“Abim var, o dinen çok zayıf birisi, o sorgulattırıyor. Onun tezlerini çürütmek açısından araştırdım uğraştım. Edindiğim bilgiler hepimizin bildiği şeylerdi. Kur’an’ı alırsak eve doğruluk payı vardır.”(K6)

K3 kodlu katılımcı dini bilgilerini sorguladığını fakat emin olmadığını belirtmektedir. Onu sorgulamaya yönelten şeyin rahatsız olduğu bazı durumlar olduğunu belirtirken, sorgulamaları sonucu doğru bilgiye ulaştığı zaman bu durumun kendisini rahatlatıldığını da eklemiştir. Katılımcı zaten Allah’ın da sorgulayarak iman edilmesini istediğini ifade etmiştir. Katılımcının dinin bilgi boyutuna ve gerçek bilgiye ulaşmaya önem verdiği gözlenmiştir. Bunun yanında katılımcının bir bilgiye edindikten sonra onu kendi içinde tartarak huzurla kabul etmeyi önemseydiği anlaşılmaktadır. Devamında katılımcı bir öğretmen olarak öğrencilerine ve bir baba olarak evlatlarına sorgulamanın ve bu şekilde elde edilen bilginin önemini anlattığını belirtmiştir.

K6 kodlu katılımcı ise kendisini dini bilgileri sorgulamaya iten şeyin dine uzak biri olarak nitelendirdiği abisinin tezlerini çürütmek olduğunu ifade etmiştir. Ulaştığı bilgilerden Kur’an’ın doğruluk payı olduğunu vurgulayarak İslam’ın temel kaynağına işaret etmiştir.

Dini bilgileri sorguladıklarını ifade eden katılımcıların yanında bunu doğrudan yapmadığını ifade eden katılımcılar da görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Evet, ben küçükken hatta üç dört yaşındayken ilk hatırladığım şey, kısa bir dua teyzem öğretti bana. Her gece derdi bunu yatmadan önce on kez okursan bu senin iyi uyumanı sağlar falan derdi. Aradan yıllar geçtikçe bu bende müthiş bir alışkanlık oldu, her ihtiyaç duyduğumda okudum. Yıllar sonra bu dua gerçekten bunun içiniş. Bir kitapta denk geldim, onun haricinde özel olarak sorgulamadım.”(K7)

“Bunu sorguladım mı aslında şöyle muhafazakâr bir aileyiz ve dini terbiyeyi ilk onlardan gördüm. Evimizde hep cemaatle namaz kılınırdı hem her zaman bunları yaşadığımız için haliyle daha kolay adapte oldum. Yanlış bir bilgiyi öğrendim mi hiç? Yani açıkçası bunu hiç sorgulama imkânım olmadı. Bu soruyla sorgulayacağım. Bir de zaten böyle bir durumla karşılaşmadım yani aa bu böyle miymiş dediğim bir bilgi olmadı.”(K10)

K7 kodlu katılımcı küçüklüğünde teyzesinin öğrettiği bir duayı alışkanlık halinde her ihtiyaç duyduğunda fark etmeden okuduğunu ifade etmiştir. Bunun doğruluğunu ise tesadüfen dini bir kitapta denk gelerek teyit etmiştir. Bununla beraber katılımcının özel olarak bir sorgulama yapmadığı görülmektedir. K10 kodlu katılımcı da daha önce sorgulamadığını fakat bu sorudan sonra sorgulayacağını belirtmiştir. Katılımcının yetiştiği ortamda dini değerlerin olağan bir şekilde yaşanmasının bu durumu normal olarak görmesini sağladığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra katılımcının önceki sorularda dini bir bilgiyi araştırırken hassas olduğu gözlenmiştir. Zaten katılımcı da sahip olduğu bilgilerle yeni karşılaştığı bilgilerin çeliştiğine hiç şahit olmadığını eklemiştir.

Z Kuşağından Katılımcıların Kendi İnançlarından Emin Olma Durumları ile ilgili bilgiler ise şu şekildedir:

“Aslında sorgulamamız gerekiyor. Sorguladık da zaten ama ben felsefi baktığım zaman daha çok Gazali’nin fikirleri, akılla da duyularla da ne kadar sorgulasak ikisi de aldatıcı sonuçta. Yani bilimde yüz yıl, iki yüz yıl Newton’un bilgileri genel geçer kabul ediliyordu. Yüz yıl sonra Einstein geldi, hepsini yerle bir etti. Yani bilimde güvenilir bir kaynak değil aslında baktığımızda. Bir de ufak çelişkiler görünüyor olsa da yani bunlar aklın aldatıcılığından geldiğini düşünüyorum. Gazali de zaten böyle düşünüyor. Gerçek bilgiye ulaşabilmek için akıl yanıltıcıdır, duyular da yanıltıcıdır. Gerçek; kalpten, sezgilerden, imandan gelir diyor. Bence de öyle çünkü tam olarak algılayabilmemiz için daha evreni bile anlamıyorken tam olarak bu şeyleri algılayabilmemiz çok zor cidden. Dolayısıyla İslam’ın dediği gibi teslim olmamız gerekiyor. Bir yere kadar sorgulayıp, kudreti anlayıp ondan sonra teslim olmamız gerekiyor. Çünkü ispat edemeyiz hiçbir türlü, soyut bir kavram sonuçta; bunu günümüzün bilim anlayışıyla ispat edemeyiz.”(K12)

K12 kodlu katılımcı dini inancını sorgulamakla birlikte esasında dini konuda yüzde yüz eminliğin olamayacağını savunmaktadır. O bilimin de yanılabılır olması sebebiyle güvenilir bir kaynak olmadığına inanmaktadır. Katılımcı imanın sezgisel bir durum olduğunu ve dini inancının da ondan istediği gibi teslim olmak gerektiğini düşünmektedir.

“Evet, Müslüman bir ailenin çocuğu olduğum için doğal olarak anne ve babanın dediklerine inanıyorsun. Bir zaman sonra yavaş yavaş olgunluğa erişince

kendim karar vermeliyim diyorsun. Biraz araştırınca, evrenin kendi kendine olmadığına bir yaratıcının olduğuna inandım. Araştırmalar yaparak, meal okuyarak ve büyüklerime sorarak emin oldum. Sorgulamaya neden ihtiyaç duydum? Belli yaşa kadar anne babanın dediklerinin doğru olarak görüyorsun ve doğru olarak gördüğün için o belli bir yaşta kendi doğruların oluşmaya başlıyor. Kendi doğruların oluşmaya başladığında yavaş yavaş sadece din değil, her şeyi sorgulamaya başlıyorsun. Her şeyi sorguladım. Doğal olarak bu kadar önemli büyük kavram olunca sorgulama ihtiyacı hissettim. Ama hiçbir zaman öyle bir karşı düşüncede olmadım aslında doğru olduğunu bildiğim bir şeyi kendime kanıtladım.”(K13)

K13 kodlu katılımcı ailesinden edindiği dini bilgileri sorgulayarak bu bilgilerin doğruluğundan emin olduğunu belirtmiştir. Katılımcı dini konularda bilgi edinmek istediği zaman Kur'an-ı Kerim'e başvurduğunu daha önce belirtmişti. Burada yaptığı sorgulamalarda mealler okuyarak, araştırmalar yaparak ve büyüklerine danışarak dini bilgilerinden emin olduğu görülmektedir. Bununla beraber katılımcı bu sorgulamayı karşı düşüncede olduğu için değil sadece inandığı şeyleri doğrulamak için yaptığını da eklemiştir. Katılımcının dini konularda doğru bilgi edinmeyi önemseydiği görülmekle birlikte dini bilgileri sorgulamanın yanlış anlaşılmasından da çekindiği gözlenmiştir.

“Tabi ki de sorguladım. Bazı dedikleri şeyler çok saçma gelirdi. Okuldaki din kültürü hocalarına sorardık, imama sorardık, camide ufak tefek şeyler mesela yatağında kırıntı olursa çarpılırsın gibi. Daha büyük şeyleri çok sorgulamadım. Zaten zaman geçtikçe Kur'an kursunda da camide de öğrendik doğru olduklarını. Yani ben onların yalancısıyım, yüzde yüz emin olamam. Onlar ne kadar onlar eminse ben de eminim.”(K14)

K14 kodlu katılımcı kendisine saçma gelen dini bilgileri öğretmenlerine veya imamlara sorduğunu belirtmekle birlikte büyük konuları sorgulamadığını da eklemiştir. Kur'an kurslarında, camilerde bu bilgilerinin doğru olduğunu öğrendiğini ifade etmiştir. Katılımcı kendi emin oluşunu ona bu bilgileri veren kişilerin eminliği ile ölçmektedir. Dini konularda bilgi noktasında katılımcının dışarıdan kendisine verilen bilgilerle sınırlı kaldığı ve bunlar üzerine bir araştırma yapmadığı görülmektedir.

“Evet. Mesela çevremden edindiğim bilgileri ilk önce hocalarıma sorarım. Böyle bilgi edindim; doğru mu, yanlış mı şeklinde. Neden ihtiyaç duydum? Ben başka yanlış bilgi öğrenmemek için ve bu bilgiyi başka bir yerde birinin öğrenmesine ihtiyaç duyarken yanlış bilgi vermemek için.” (K15)

“Sorguladım ve eminim. Çünkü her denilene inanmak pek benlik bir şey değil o yüzden. Bazen saçma geliyordu böyle şeyler, artık bir süre sonra cidden saçmalıyorlarmış gibi geliyordu. Ben de sorgulayarak doğruluğunu veya yanlışlığını öğrendim. Farklı kaynaklardan öğrendiğim bilgilerle ve farklı kişilere sorarak, o kişilerin bana verdiği cevaplarla emin oldum.”(K16)

K15 kodlu katılımcı da edindiği bilgileri hocalarına sorarak teyit ettirdiğini ifade etmiştir. Katılımcının sorgulama ihtiyacının hem dini konularda doğru bilgi edinmeyi önemsemesinden hem de sorumluluk duygusu ile insanlara doğru bilgi vermeyi önemsemesinden kaynaklandığı görülmektedir. K16 kodlu katılımcı da kendisini verilen her bilgiyi sorguladığını ve bu sorgulamayı farklı kişilere sorarak yaptığını ve bilgilerini teyit ettiğini belirtmiştir.

“Evet, eminim. Çevremde dini bilgileri olan insanlar baya var ve güvenilir insanlar. Eminim o yüzden. Yok, sorgulamadım.”(K17)

K17 kodlu katılımcı ise dini bilgileri edindiği kişiler güvendiği kişiler olduğu için sorgulamadan emin olduğunu ifade etmiştir.

“Bazı şeyleri sorguluyorum mesela Kur’an’da yazmayan şeyleri genel anlamda her zaman sorguluyorum. Bazen de hatta ailemle de tartışıyoruz. Bu bilgilerin doğruluğundan gerçekten Kur’an’da ve mealde yazmadığı zaman emin olmuyorum. Hatta mealler okuduğum zaman da farklı meallerde farklı şeyler gördüğüm zaman ondan bile şüphe duyuyorum. Hangisi bana doğru geliyorsa; yani şöyle kendim için doğru tek, iyi bir insan olmak ya da kötü bir insan olmak. Ya hırsızlık yapmak yanlıştır, bu tarz şeylerden emin olabiliyorum. Ama onun dışında mesela kadınların sesini erkeklerin duymaması gerektiği gibi şeyleri sorgulamaya başlıyorum. Onlardan emin olamıyorum bu şekilde.”(K18)

K18 kodlu katılımcının da edineceği dini bilgilerin kaynağının Kur’an-ı Kerim olmasını önemsendiği görülmektedir. Katılımcı dinin ahlaki gerekliliklerinin doğru olduğundan emin olduğunu belirtirken kadınların sesinin erkeklere haram olması gibi dini bazı kurallardan emin olamadığını ifade etmiştir. Dinin ahlaki

hükümlerinin doğruluğundan emin olan katılımcının, dininin bazı gereklerini anlamlandıramadığı için emin olmadığı görülmüştür.

“Tabi bazı şeyleri duyduğumda ben yanlış hatırlıyorum veya onlar yanlış bilgi verdi. Namazı nasıl kılındığından bazı inançlarla ilgili bilgiler, onları tabi sonradan daha farklı olduklarını öğrendim. Aslında sorgulamadım, dört sene imam hatipte çoğu doğru şeyi öğrendim ve karşıma çıktıkça karşılaştırarak kendim çözdüm.”(K19)

K19 kodlu katılımcı ise edindiği bilgileri özel olarak sorgulamamakla birlikte lise döneminde doğru bilgilerle karşılaştıkça yanlış bilgilerin yerine doğru bilgileri koyduğunu belirtmiştir.

“Bunu sorguladım galiba. Bu şeyi sorgulamıştım hatta oruçluyken dış fırçalama mevzusu. Bunun doğruluğundan açıkçası hiç emin olamadım. Çünkü mesela annemlere göre bu yanlıştı. Yani onlar fırçalamıyorlar. Ama ben işte okul kitabında din kültürü kitaplarında fırçalanabilir yazdığını gördüm, bir de diyanette de öyle yazıyordu fırçalanabilir yazıyordu. Ben mesela bazen fırçalıyorum ama işte içime de hep böyle yanlış yapıyorum hissi oluyor. Yani bu hep böyle. Aslında çocukken öğreniyoruz ama sonrasında bunu değiştirmek biraz zor oluyor. O yüzden doğruluğundan emin değilim.”(K20)

K20 kodlu katılımcının inancını değil de inancının getirdiği bazı davranışları sorguladığı görülmektedir. Katılımcı bu bilgileri doğru kaynaklardan araştırıp doğrusunu öğrenmesine rağmen çocuklukta öğrendiği bilgilerle farklılık gösterdiği için bu bilgilerden emin olamadığını söylemiştir.

Katılımcıların bazıları ailelerinden ve çevrelerinden edindikleri dini bilgileri sorguladıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bazılarının bu sorgulamayı yaparken Kur'an-ı Kerim mealine başvurduğu, bazılarının ise çevrelerinden güvendikleri kişilere veya hocalarına danıştıkları görülmüştür. Katılımcılardan bazısının ise edindikleri dini bilgileri sorgulamadıkları görülmüştür.

4.2. Dinin Etki Boyutuna Yönelik Algıları

Katılımcılara yönelttiğimiz her bir soruda dinin farklı bir boyutu hakkında katılımcıların düşüncelerini öğrenmeyi amaçladık. Bu doğrultuda dinin duygu boyutu ve etki boyutu hakkında katılımcılara yöneltmiş olduğumuz dini faaliyetlerde neler hissettikleri sorusuna verdikleri cevaplar aşağıda gruplandırılarak sunulmuştur.

Y kuşağından katılımcıların bir kısmı konu hakkında düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

”Hayatımızı tamamen şekillendiriyor. Akşam yatma, sabah kalkma saatimiz tamamen namaza göre. Hayatımızın her alanını şekillendiriyor.”(K5)

”Din her hareketimizde vardır, belirleyicidir.”(K6)

”Din hayatımın her aşamasında var. Çocuğuma, öğrencime sevgiyle bakarken bunu içimde hissedirim.”(K7)

”Beni ayakta tutan, var olmamın sebebi inançlarım aslında. Kazancım için, kılık kıyafetimde, ibadetlerimde, kul hakkına dikkat etmemde, ihtiyaç sahiplerine yardım etmemde etkili.”(K10)

”Giyim olarak, yaşam tarzı olarak din hayatımı etkiliyor. Ona göre giyinmek, ona göre ortamlara girmek zorundayım. Yalan söylememek zorundayım. Hayatımı birçok alanında etkiliyor.”(K11)

Katılımcıların ifadeleri dikkate alındığında Y kuşağından katılımcıların bir kısmının hayatında belirleyici olan etkenin din olduğu görülmektedir. Katılımcılar dinin hayatlarının her alanında etkili ve belirleyici olduğunu ifade etmişlerdir. Uyku saatlerinden kılık kıyafetlerine kadar hayatlarını şekillendirdiğini ifade eden katılımcıların, dinin etki boyutuna işaret ettikleri söylenebilir. Bununla beraber K7 ve K11 kodlu katılımcıların vermiş oldukları cevaplara bakıldığında zaman zaman “yalan söylememek” ve “sevgiyle bakmak” gibi ifadeler kullanılarak dinin ahlaki boyutuna da vurgu yapıldığı görülmektedir.

Bunun yanı sıra K2 kodlu katılımcı dinin hayatına etkisi konusunda *”Etkisi var ama davranışlarımı doğrudan etkilemiyor. Dindar olmasam da yine aynı insan olurum. Hayatımda sembolik bir anlamı var.”* ifadelerini kullanmıştır. Dinin hayatında belirleyici bir noktada olmadığını, şu an sahip olduğu kişilik özellikleri,

insanlarla kurduğu ilişkiler veya yaşadığı hayatın dindar olmasa da aynı şekilde olacağını ifade etmiştir. Bunların yanında katılımcı zaten inandığı değerlerle inancının çelişmediğini ifade etmiş ve eğer çelişseydi muhakkak onu da sorgulayacağını ifade etmiştir.

K3 kodlu katılımcı ise *"Tercih aralıklarına geldiğim zaman, seçeneklerle yüzleştiğim zaman orada dini referans olarak kullanıyorum ve dinin hayatımdaki etkisini o zaman hissediyorum. Bir de dua boyutunda fark ediyorum."* şeklinde cevap vererek dinin etkisini önemli dönemeçlerde hissettiğini bunun haricinde günlük rutinde sadece dua ederken bu etkiyi hissettiğini vurgulamıştır. Burada dua ibadetine vurgu yaparak duanın Allah ile iletişim kurmak olması yönüyle diğer ibadetlerden farklı olduğuna değinmiştir. Yerine getirmiş olduğu namaz kılmak, oruç tutmak gibi ibadetlerin kendisinin dindar olarak tanımlaması için yeterli olmadığını ifade ederek dindarlığın sadece pratik boyutunun yaşanmasının yeterli olmayacağına değinmiştir. Bunun yanında dinin deruni yönünü hissedebildiği dua gibi ibadetlerle dinin etkisini hissedebildiğini ifade etmiştir.

Katılımcılardan bazıları da dinin etki boyutuna ve dini başa çıkmaya örnek oluşturabilecek şu ifadeleri kullanmıştır:

"Şu anda sadece hayatta neden yaşadığımı hatırlamamı sağlayan bir şey. En büyük kopuşlarda bile benim ölmememi sağlayan şey. Ama çok güçlü olduğunu düşünmüyorum. Çünkü ibadetleri yapmayınca inanç gevşiyor."(K4)

"Pozitif katkısı var, hayatın çekilebilirliğini arttıran bir şey."(K9)

Yapılan yorumlara bakıldığında zaman dinin burada bahsedilen etkisinin hayat yolculuğunda karşılaşılan zorluklara karşı bir sığınak olarak anlaşılması olduğunu görüyoruz. K4 kodlu katılımcı dinin kendisini hayatta tutan şey olduğunu vurgulayarak bu etkiden bahsetmiştir. Bunun yanında bu etkinin çok da güçlü olmadığını, çünkü ibadetleri yerine getirmediğini ifade etmiştir. Yapmış olduğu bu yorumla dinin pratik boyutunun ihmal edilmemesi gerektiğini, çünkü inanç boyutunu ibadetlerin ayakta tuttuğunu vurgulamıştır. K9 kodlu katılımcı da dinin hayatındaki pozitif etkisinden bahsederek bu sayede hayatın daha çekilebilir olduğuna vurgu yapmıştır.

K8 kodlu katılımcı ise dinin hayatına etkisini *"Dinin hayatımdaki yeri iletişim kurmak için bir araçtır. Örneğin Türkiye'deki Müslümanlarla iletişim*

kurabilmekteyim.” şeklinde ifade ederek dini ortak bir payda oluşturarak insanlarla iletişiminin kolaylaştıran bir araç olarak ifade etmiştir.

Z kuşağından katılımcıların ifadeleri ise şu şekildedir:

“Etkisi büyük; mesela namaz saatlerini dikkate alırsak bir program yaparken buraya gideceğiz ama akşam namazını geciktirmeyelim gibi. Bu tarz şeylerde günlük hayatta etkisi fazla tabi ki. Aslında din hayatımın bir parçası. Zaten İslam da şunu istiyor, dünyadan da kopmayın ama dinden de kopmayın diyor. Yani daha çok fazla uygulayabildiğim söylenemez ama farzlarını yerine getirebilecek kadar etkisi var.”(K12)

K12 kodlu katılımcı, dinin hayatında etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Özellikle namaz ibadetinin bu noktada belirleyici olduğunu düşünmektedir. Katılımcı, dininin kendisinden dengeli bir ibadet rutini istediğini belirtirken dinin sadece farzlarını yerine getirebilmesi sebebiyle etkisinin çok da fazla olmadığını ifade etmiştir.

“Burada da inancımın dolayısıyla yalnız olmadığını bilerek, dünyadan sonra başka bir boyutun olduğunu düşünerek ve yaptıklarımın da bir cezasının olduğunu düşünerek kendimi buna göre hazırlarım. Bu şekilde iyi insan olurum.”(K13)

K13 kodlu katılımcı dininin hayatına etkilerinden bahsederken ilk olarak bu dünyada yalnız olmadığını ve bir amaç doğrultusunda yapıp ettiklerinin bir karşılığı olduğu düşüncesiyle hayatını buna göre şekillendirdiğini ifade etmiştir. Bu ifadesiyle katılımcı, dinin hem insanın varoluşsal sorularına cevap sağlamasından bahsetmekte hem de dinin etki boyutuna işaret etmektedir. Bununla beraber katılımcı, hayatını bu doğrultuda şekillendirerek iyi bir insan olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada yine dinin etki boyutunu görmekle beraber dinin ahlaki boyutuna da işaret edildiğini görmekteyiz.

“Her yerde var. Adım atarken, su içerken, yemek yerken, nefes alırken bile inancımızın bize etkisi var. Mesela ben ayakta su içerim ama eğer ki dinim aklıma geldiyse, inancım aklıma geldiyse çömelirim besmele çekerek su içerim. Tuvalete girerken, tuvaletten çıkarken adım şeklim bile ona göre değişiyor. Bir yere girip çıkarken artık eğer ki dikkat edersem, hatırlarsam hayatıma çok etki ediyor. Tabi hatırladığımız kadarıyla her yerde etkisi var.”(K14)

K14 kodlu katılımcı dinin hayatının her alanında etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Dininin hayatının her noktasına yönelik kurallarını hatırladığı ölçüde uyguladığını ve bu ölçüde hayatına etki ettiğini belirtmiştir.

“Dediğim gibi elhamdülillah Müslümanız ve bu iyi bir duygu benim için. Kur’an’da geçen ayetlerde Müslümanlara yönelik iyilikler hayatımı güzel etkiliyor, huzur veriyor.”(K15)

K15 kodlu katılımcı yapmış olduğu din tanımında da dininin hayatına olumlu katkılarının olduğunu ifade etmişti. Ayetlerde geçen Müslümanlarla ilgili ifadelerin ona huzur verdiği görülmektedir.

“Etkisi vardır tabi ki de her insanın inancının. Mesela bazı durumlarda inkara falan neden olmuyor, bazı durumları kolaylıkla alttan alabiliyorsun veya fazla tepki göstermeyebiliyorsun.”(K16)

K16 kodlu katılımcı, dinin hayatı üzerinde etkisinin olduğunu belirtirken dinin hayatta karşılaşılan zorluklara karşı insanı ayakta tutan bir etkisinin olduğunu ifade etmektedir. Dinin bir başa çıkma yöntemi olduğu bilinmektedir ve katılımcının da karşılaştığı olumsuz durumlara karşı inancı sayesinde daha ölçülü tepkiler verdiği anlaşılmaktadır.

“Dinin hayatımdaki yeri, her şeyi mesela Allahın görüp bilmesi ve onun da bizim de bunu bilmemiz. Bu düşünce etkiliyor.”(K17)

K17 kodlu katılımcı, dinindeki “Allah her an her şeyi görüp bilmektedir.” inancının hayatını etkilediğini ve yönlendirdiğini ifade ederek dinin hayatında etkisinin büyük olduğunu ifade etmiştir.

“Dinin hayatımdaki yeri şöyle, her genç insanın böyle olduğunu düşünüyorum ama genelde zora sıkıştığım zaman aklıma geliyor ya da belirli özel günlerde düşünüyorum. Onun dışında hayatıma çok da yerleştirdiğim bir konumda değil, önceliğim arasında dinim yok şu an.”(K18)

K18 kodlu katılımcı yöneltmiş olduğumuz soruyu cevaplarken hem kendini hem de kendi kuşağını eleştirmektedir. Dininin hayatında öncelikli bir yerinin olmadığını ifade ederek sadece zor anlarında ve dini özel günlerde aklına geldiğini ifade etmiştir.

“Dinimiz İslam dini ve onun kuralları var. Biz de o kurallara uymaya çalışıyoruz. Hayatımdaki yer; mesela yalan söylemek günah, o yüzden söylememeye çalışıyorum.”(K19)

K19 kodlu katılımcı da dinin kurallarına vurgu yaparak bu kurallara uymaya çalışmasıyla dininin hayatı üzerinde etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda örneklendirmeyi dinince yalan söylemenin günah olması sebebiyle yalan söylemediği şeklinde yaparak dinin ahlaki boyutuna işaret etmiştir.

“Yani açıkçası dinin hayatımdaki yeri şöyle; genelde benim dine en ihtiyaç duyduğum zaman, moralimin çok bozuk olduğu, çok zorlandığım zaman. Sabretmek için, güzel şeylerin olabileceğine inanmak için, bir umut olabilmesi için bu zamanlarda dine ihtiyaç duyarım. Yani benim hayatıma etkisi de mesela bir psikoloğun bir psikiyatristin insana etkisi neyse dinin de benim için etkisi odur.”(K20)

K20 kodlu katılımcı da K18 kodlu katılımcı gibi dininin hayatında etkisini en çok sıkıntılı zamanlarda hissettiğini ve dine ihtiyacının en çok böyle zamanlarda olduğunu ifade etmiştir. İki katılımcının da dini, bir başa çıkma yöntemi olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Bununla beraber dini sadece ihtiyaç duyulan zamanlarda hatırlamak ve faydası üzerinden tanımlamak dinin araçsallaşmasına bir örnek olarak gözükmektedir.

“Din her yerde var aslında ama bazıları dini uygular, bazıları uygulamaz biz ortada gibiyiz, arada uygularız arada uygulamayız.”(K21)

K21 kodlu katılımcı da dinin hayatın her yönüne etki etmesinden bahsetmekle birlikte kendisinin dini yaşama konusunda orta düzeyde olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcılar dinin hayatları üzerindeki etkisini değerlendirirken bazıları bu etkiyi hayatının her alanında hissettiğini ifade ederken bazıları da esasında dinin insan hayatının her alanına etkisi olmakla birlikte, dini vecibeleri eksiksiz yerine getirememeleri sebebiyle bu etkinin çok yoğun olmadığını ifade etmiştir. Bazı katılımcıların hayatında ise dinin sadece ihtiyaç duyulan zamanlarda etkili olduğu görülmüştür.

4.3. Katılımcıların Dinin Pratik Boyutuna Yönelik Algıları

4.3.1. Katılımcıların Gün İçerisinde Dini Faaliyetlere Zaman Ayırma Durumları

Dindarlığın pratik boyutuna yönelik katılımcılardan aldığımız günü planlarken dikkat ettikleri hususlar dini etkinliklerin günlük planlamalardaki etkisi ile ilgili cevaplar aşağıda gruplandırılarak sunulmuştur.

Y kuşağından katılımcıların bazıları şu ifadeleri kullanmıştır:

“Eğer namaz kılacaksam okul içerisinde, bazı zamanlarda ders saatim - atıyorum- denk geliyorsa o vakti kılamiyorum ya da ikinci katta ders olsun, mescit eksi ikide bazen gidemiyorum, fırsat bulamıyorum. Çünkü on dakikalık bir aram var, abdest almak aşağıya inmek zor oluyor. Eve geldiğimde namaz kılmayı o gün kafaya koyduysam, kılacaksam evde kaza yapıyorum.” (K1)

“Şu anda günü planlarken dikkate aldığım tek şey, bir buçuk ay sonra gireceğim yeterlilik sınavı. Dini faaliyetlere göre günümü planlamıyorum. Bir namaz saatleri var. Ramazan ayında olsaydık iftar saatine sahur saatine göre planlama yapardım ama.”(K3)

“Şu anda beş vakit dışında ekstra yaptığımız hiçbir şey yok zaten; sekizde işe gidiyorum, altıda eve geliyorum, onun dışında akşam zaten direk bayılıyorum.”(K5)

“Yani Cuma günleri önemli oluyor açıkçası. Cuma günü Cuma vaktinde dışarıda olmamaya gayret ediyorum. Bunun dışında günlük hayattayken açıkçası şöyle düşünüyorum, öğle namazını kıldıktan sonra çıkıyım ya da öğle namazından önce çıkacaksam öğle namazını kılacak bir yeri var mı? Gittiğim yerde süreçte veya abdest sıkıntım olabilir mi? Abdest alacağım yerler var mı? Bunları önemsiyorum tabii ki ama hani eğer sıkıntılı bir durum değilse de önemsemiyorum. Yani orada kılarım, orada abdest alırım, namaz kılarım diye. Ramazanda daha çok önemserim teravih zamanları.”(K10)

“İşlerimi bazen ona göre ayarlamam gerekiyor. Mesela öğle vaktinde bir işim varsa hasta göreceksam ona göre ayarlıyorum. Zaten onun dışında da çok etkileyecek bir durum olmuyor ama tabi etkiliyor.”(K11)

Katılımcıların ifadelerine bakıldığı zaman gün içerisindeki etkinliklerde dini etkinlik anlamındaki planlama namaz ibadeti ile sınırlı görünmektedir. Katılımcıların

namaz vakitlerine göre, namaz kılınacak yerlere ve abdest alınacak yerlere göre planlamalar yaptıkları görülmüştür. K1 kodlu katılımcı düzenli olarak kılmamakla birlikte eğer namaz kılacaksa bazen okulda vakit bulamaması sebebiyle eve gelince kaza ettiğini belirtmiştir. K3 kodlu katılımcısı ise şu anda günü planlamasında etkili olan durumun gireceği yeterlilik sınavı olduğunu ve onun haricinde gün içerisine sadece namaz vakitlerinin etkili olduğunu belirtmiştir. K10 kodlu katılımcı da diğer katılımcılar gibi gün içerisinde dini etkinlik olarak namazın etkili olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında Cuma günleri özellikle Cuma vakti evde olmaya gayret gösterdiğini ve Ramazan ayında teravih zamanlarının günü planlamasında etkili olduğunu ifade etmiştir.

Bazı katılımcılar ise şu ifadeleri kullanmışlardır:

“Ramazan’da ve Cuma günleri zorunlu durumlar olduğu için namaza göre planlamalarım oluyor. Onun haricinde sabah uyandığımda, bugün yapacağım işlerin dinle bağlantısı çok olmuyor. Ama yıllardır İmam Hatip, sonra İlahiyat derken, bu alanda içselleştirerek refleks halinde yaptığımız çok şey var. Özellikle gençlik yıllarımda peygamberimizi çok düşündürdüm. Bu hareket onun dünyasında nasıldı diye. Şimdi zaten içselleştirdiğim için çok düşünmüyorum.”(K2)

“Cuma namazlarında etkilidir. Perşembe günlerinde örneğin pek de etkili değil.”(K8)

K2 ve K8 kodlu katılımcıların cevaplarında Cuma namazlarına dikkat çektikleri görülmüştür. Katılımcılar zorunlu olarak cemaat ile kılınması gereken Cuma namazı vakitlerinin günü planlamalarında etkili olduğunu ifade etmişlerdir. K2 kodlu katılımcı esasında dini gelenekle büyüdüğü için ve mesleği de bu yönde olduğu için zaten birçok dini davranışı içselleştirmiş olduğunu bundan dolayı da gün içerisinde bu konuların üzerine çok düşünmediğini belirtmiştir.

Katılımcılardan bazıları dinin zaman zaman gününü planlamasında etkili olduğunu *“Kısmen. Bazen işte dediğim gibi kendimizi işe adapte ettiğiniz zaman olmuyor. Bazen dini öne koyuyoruz. Yani kısmen benimki açıkçası.”(K6)* şeklinde ifade etmiştir. Bazıları da etkili olmadığını *“Yani günümün her alanında etkili değil. Günümü o gün yaşayacağım şeye göre planlarım hatta çoğu günüm plansız geçer.”(K7)*, *“Eskiden olurdu şu an olmuyor. Dinle ilgili bir şey yapmıyorum yani bende o insanlardan biri oldum yani o dini gömmek isteyen. Çünkü yani insan*

korkuyor, benim için sadece bir korku haline geldi çünkü çok uzaklaştım.”(K4) şeklinde ifade etmiştir. K4 kodlu katılımcının daha önceki sorulara verdiği cevaplarda dinin eskiye göre hem hayatında etkisinin azaldığını ifade ettiği hem de onu korkutan bir olgu olarak değerlendirdiği görülmüştür.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığı zaman, hayatlarında dinin yerinin beş vakit namaz, Cuma namazı, Ramazan orucu gibi yapılması İslam dinince zorunlu ibadetler ile sınırlı olduğu görülmüştür. Bunun yanında katılımcıların bu durumu bir eksiklik olarak gördükleri gözlenmiştir.

Z kuşağından katılımcıların bazıları konu hakkında düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Günü planlarken neleri dikkate alırım? Pek bir plan yok ne gelirse doğaçlama.”(K14)

“Hayır, günümü başka şeylere göre planlarım.”(K16)

“Ben gün içerisinde dini etkinlikler planlamıyorum doğrusu.”(K17)

“Günü planlarken şu an sadece derslerimi öne alıyorum. Yani onlara katılmak için kahvaltı yapmıyorum gibi. Gün içinde de dini etkinliklere ayırdığım zaman, dediğim gibi oruç tutarken günü planlamamda etkili olmuyor ama namaz kılmıyorum, o yüzden zaman da ayırmıyorum.”(K18)

“Günlük zamanımda dini olarak Allah affetsin yok.”(K19)

Cevaplarını alıntıladığımız katılımcıların günü planlamalarında dini faaliyetlerin etkisinin olmadığı görülmektedir. Katılımcılar günü planlarken başka etkinliklere göre planlama yaptıklarını belirtmişlerdir.

Bazı katılımcılar ise günlük planlarının tamamını etkilememekle birlikte namaz gibi ibadetlere göre ayarlamalar yaptıklarını şöyle ifade etmişlerdir:

“Yok, etkili olmamakta. Şu an etkili değil. Cumaya gitmek zaten yarım saat oluyor. Yarım saat için günü planlamanın anlamı yok. Zaten gidiyorum, geliyorum veya namaz kılarken zaten dinimiz öyle çok zaman istemiyor. O yüzden ona göre plan yapmıyorum hiçbir zaman yapmadım doğru düzgün. Bayram namazları veya iftar zamanları hariç.”(K13)

“Etkili olmuyor sanırım ya. Dediğim gibi genelde ön planda olan din olmuyor. Yani mesela şu olabilir. Namazı kılıyım öyle çıkıyım diye belki saatlerini ayarlayabilirim ama onun dışında herhangi bir planlamada etkisi olmuyor.”(K20)

“Çok fazla etkisi yok çünkü sınavlara falan çalıştığımız için çok etkisi olduğu söylenemez ama yani bir tane namaz bile olsa kılabilirim arada o da on, on beş dakikamı falan alıyor.”(K21)

K13 kodlu katılımcı Cuma namazı ve beş vakit namaz gibi ibadetlerin gün içerisinde çok büyük zaman almaması sebebiyle, ona göre özel bir planlama yapmadığını ifade etmiştir. Bunun yanında katılımcı, bayram namazları ve iftar zamanlarının günü planlamasında etkili olduğunu belirtmiştir.

K20 ve K21 kodlu katılımcılar da namaz dışında gün içerisinde dini etkinliklere göre planlama yapmadıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcılarda bazısı ise *“Yani bu -tabi özellikle namaz konusunda- bir yere giderken, abdestimi nerede alabilirim diye düşünüyorum. Ya da okula gideceğim zaman eğer bir işim çıkacaksa ya da acelem varsa, abdestimi alıp çıkıyorum evden. Bu şekilde planlamalarımı yapıyorum. Onun dışında mesela bir il dışı seyahati yapacaksam bir tane seyahat setim var; seccade, kible pusulası gerekirse diye yanıma alırım.” (K12), “Çoğunlukla evet. Çünkü bu LGS süreci zor, bazen kendimi iyi hissetmek için ders çalışmadan önce okunacak bir dua okurum mesela.” (K15)* ifadelerini kullanarak dini etkinliklerin günü planlamalarında etkili olduğunu belirtmişlerdir. K12 kodlu katılımcı namazın dini için önemli bir gösterge olduğunu daha önceki cevaplarında belirtmişti. Burada da yapacağı gün içerisindeki planlamalarında dinin ve özellikle namazın önemli olduğu görülmektedir. K15 kodlu katılımcı da dinin gününü planlamasında etkili olduğunu belirtmekle birlikte zorlu sınav sürecinde kendisini iyi hissetmek için dua okuduğunu söylemiştir. Katılımcının hayatında dinin ruhsal anlamda rahatlatıcı bir etkisinin olduğu görülmektedir.

Z kuşağından katılımcıların ifadeleri incelendiği zaman gün içerisinde yapılan faaliyetlerde dini etkinliklerin etkisinin çok sınırlı olduğu görülmüştür. Dini etkinliklere göre planlama yapan katılımcıların da bu planlarında namaz ibadetinin etkili olduğu anlaşılmıştır.

4.3.2. Katılımcıların İbadethanelere Gitme Sıklığı

Katılımcıların dinin pratik (ibadet) boyutuna ilişkin olarak hangi zamanlarda ibadethanelere gittikleri ile ilgili cevapları aşağıda gruplandırılarak sunulmuştur.

Y kuşağından katılımcıların ibadethane rutinleri ile ilgili bilgiler şu şekildedir:

“Zorunlu toplu kılınması gereken namazlara gidiyorum. Salgın nedeniyle bir senedir gitmedim hiç. Öncesinde de ibadethanelerde hijyen noktasında rahatsız olduğum şeyler vardı.”(K2)

“Cuma namazlarına gidiyorum, teravih namazlarına, salgın öncesi ayda bir sabah namazında buluşma yapardık. Çocuklarımla büyük camilere gideriz. Fakat periyodik bir ibadethane ilişkim yok.”(K3)

“Cuma namazları, bazen vakit namazları.”(K5)

“Cuma ve bayramlarda giderim.”(K8)

Katılımcıların ifadelerine bakıldığı zaman zorunlu olarak cemaatle kılınan namazların dışında düzenli bir ibadethane rutininin olmadığı görülmüştür. K2 kodlu katılımcı yaşanan salgın süreci dolayısıyla bir senedir Cuma namazlarına gitmediğini, zaten öncesinde de camilere gelen insanların hijyene dikkat etmemeleri sebebiyle rahatsız olduğunu ifade etmiştir. Bu durumun kişilerin ibadet esnasındaki huzur ve huşu duygularını olumsuz etkilediği görülmektedir.

K3 kodlu katılımcı da Cuma ve bayram namazı gibi toplu kılınan namazlarda camiye gittiğini, bunun yanında salgın öncesi düzenli olarak arkadaş grubu ile bir araya gelerek sabah namazlarında buluştuklarını ifade etmiştir. Katılımcının arkadaşlarıyla dini bir faaliyeti gerçekleştirmek üzere bir araya gelmesi dinin sosyal boyutunun etkisini göstermektedir. Bunun yanında katılımcı çocukları ile büyük camileri gezip orada namaz kılarak onların bu ruhu yaşamalarını istediğini de ifade etmiştir.

Y kuşağından bazı katılımcılar ise şu ifadeleri kullanmıştır:

“Dinimizce önemli olan vakitlerde gitmeye çalışırım.”(K7)

“Birçoğunda gitmeye çalışırım. Başörtülü değilim ama Ramazanda Kadir gecesinde giderim onun haricinde gitmem.”(K7)

“Dini özel günlerde giderim. Onun haricinde gitmem.”(K9)

Katılımcı yorumlarına bakıldığı zaman Y kuşağından katılımcıların bir kısmının ibadethane ile ilişkisinin dini özel günlerle sınırlı olduğu görülmektedir. K7 kodlu katılımcının bunu ifade ederken “başörtülü değilim ama” şeklinde ifade etmesi dikkat çekicidir. Katılımcı diğer sorular verdiği cevaplarda dinin görünen pratik boyutundan ziyade içte yaşanan bir olgu oluşuna vurgu yaparken burada bunu bir eksiklik gibi ifade etmiştir. Bu şekilde ifade etmesinde toplumumuzda genel olarak dinin görünen kısmına önem verilmesi ve dini bu şekilde yaşayan insanları dindar olarak değerlendirmesinin etkisinin olduğu söylenebilir. Katılımcı zaten diğer sorulara verdiği cevaplarda genel kanının aksine dinin içte yaşandığını düşündüğüne vurgu yapmıştır.

Ayrıca Y kuşağından K1 kodlu katılımcı *“Lise yıllarına kadar aile yanımdayken onlardan etkilenip gidiyordum. Şu an gitmiyorum.”* şeklinde ifade ederek ibadethaneye gitmesinin aile etkisi ile olduğunu kendi bağımsızlığını kazandıktan sonra ibadethaneye gitmediğini ifade etmiştir. K4 kodlu katılımcı ise *“Sürekli değil ama ablamla gezerken güzel bir cami görüp namaz kıldığımız oluyor.”* şeklinde ifade ederek normal rutininde ibadethaneye gitmeyi tercih etmediğini ifade etmiştir.

Bunların yanı sıra bazı katılımcılar da ibadetlerini düzenli olarak yerine getirmekle birlikte bunun için ibadethaneye gitmeyi tercih etmediklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Namazı evdeysem evde, hastanedeysem doktor odasında kılarım. Bunun için camiye gitmem.”(K11)

“Gitmem. Sadece teravihte Ramazan ruhunu yaşamak için giderim. Kandillerde kendi başıma ibadet etmeyi tercih ederim. Kalabalığın huşuyu dağıtacağını düşünüyorum.”(K10)

K11 kodlu katılımcı namazlarını evde veya işyerinde kılabilirdiğini bunun için camiye gitmediğini ifade ederek camide gerçekleştirilen ibadetleri namaz ile sınırlandırmıştır. K10 kodlu katılımcı ise normalde gitmediğini ama Ramazan ayında o ruhu yaşamak amacıyla gittiğini ifade etmiştir. Bununla beraber özellikle dinince

önemli günlerde kendi başına kalabileceği bir yerde ibadet etmeyi tercih ettiğini ifade ederek dinin tecrübe boyutunu bu şekilde daha derin yaşayabildiğini ve hissettiğini vurgulamıştır. Katılımcının burada bireysel olarak gerçekleştirdiği ibadetlerde daha huşulu olduğunu ifade etmesi dini tecrübenin bireyselliğini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların konu ile ilgili yorumlarına bakıldığı zaman cinsiyet faktörü açısından bir farklılığın olduğu görülmektedir. Erkek katılımcıların vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde, ibadethanelere daha çok zorunlu olarak toplu kılınan namazlarda gittikleri görülmüştür. Bununla beraber sadece bir katılımcı bazen beş vakit namaz için de camiye gittiğini ifade etmiştir. Kadın katılımcılara baktığımız zaman bu ilişkinin dini özel günlerle sınırlı kaldığı görülmüştür.

Z kuşağından katılımcıların ibadethane rutinleri ile ilgili bilgiler şu şekildedir:

“Salgından önce gidiyorduk. Yani kandillerde falan hep giderdik babamla birlikte. Cuma günleri zaten gidiyoruz farz olduğu için. Onun dışında kandillerde, işte Ramazanlarda teravihe giderdik.” (K12)

“Cuma erkekler için cemaatle namaz kılmak farz olduğu için gidiyorum. Normalde haftanın her günü camiye gidilebilir. Ben çok gidemiyorum boş olmama rağmen. O anda çok gidemediğim için başka şekilde faaliyet göstermiyorum.”(K13)

“Cumadan cumaya, kandil, mübarek günler ve mübarek gecelerde gitmeye çalışıyoruz elimizden geldiği kadar ama günlük hayatta yapmıyoruz.”(K14)

“Camilere giderim, yani Ramazan aylarında teravih namazına bazen.”(K17)

Katılımcıların ibadethanelere gitme durumlarının cemaatle kılınması zorunlu olan Cuma namazları ve dini özel günlerle sınırlı olduğu görülmektedir. K13 kodlu katılımcı ibadethanelere sadece Cuma namazı için gittiğini belirtirken ibadethanelere gitmek için normalde zamanı olmasına rağmen gitmediğini ifade etmiştir. K12 ve K14 kodlu katılımcılar da Cuma namazları, kandiller ve Ramazan ayında teravih namazları için camilere gittiklerini fakat günlük hayatta gitmediklerini ifade etmişlerdir. K17 kodlu katılımcı ise camilere gittiğini ve bazen de teravih namazına gittiğini belirtmiştir.

Katılımcıların bazıları da ibadethanelere gitmediklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Küçükken giderdim yani on beş yaşımdan sonra hiç gitmedim diyebilirim.”
(K18)

“Yani çok istiyorum namaza başlamak falan ama yapmaya çalışıyorum bir şekilde olmuyor. İbadethanelere yani camilere gidemiyorum.”(K19)

“Hayır, gitmem”(K21)

K18, K19 ve K21 kodlu katılımcılar ibadethanelere gitmediklerini ifade etmişlerdir. K19 kodlu katılımcının esasında namaza başlamayı istediğini ifade etmekle birlikte şu anda günlük hayatında ibadet ve ibadethane rutinin olmadığını belirtmiştir.

Katılımcılardan bazısı ise ibadethanelere nadiren gittiklerini *“Ara sıra.”*(K16) ve *“İbadethanelere gitmem. Çok çok nadir giderim.”*(K20) şeklinde ifade etmişlerdir.

Katılımcı yorumlarına bakıldığı zaman Z kuşağından katılımcıların sürekli bir ibadethane rutinlerinin olmadığı görülmüştür. Katılımcılardan ibadethanelere gidenlerin Cuma namazları ve dini özel günlerle sınırlı olarak gittikleri gözlenmiştir.

4.4. Katılımcıların Dinin Toplumsal Boyutuna Yönelik Algıları

Dinin sosyal (toplumsal) boyutuna ilişkin katılımcıların görüşlerini almak üzere yönelttiğimiz katılımcıların dini faaliyetlere katılma durumu ile ilgili soruya verilen cevaplar aşağıda gruplandırılarak sunulmuştur.

Y kuşağından bazı katılımcılar konu hakkında düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Sosyal hayatımda hiçbir dini faaliyete katılmıyorum.”(K1)

“Yok, mesleğe başladıktan sonra böyle şeylere çok vakit olmuyor.”(K5)

“Katılmıyorum. Çok da hoşuma gitmiyor. Namazda mesela yalnız kılmayı tercih ederim, daha huzurlu olurum.”(K11)

Katılımcıların yorumlarına bakıldığı zaman bu şekilde görüş ifade eden katılımcıların dini yaşantılarında ön plana çıkan durumun bireysellik olduğu görülmektedir. Dinin sosyal (toplumsal) boyutunun hayatlarında yeri olmadığı

görülmektedir. K11 kodlu katılımcı da namazı yalnız kıldığı zaman daha huzurlu olduğunu ifade etmiştir.

Y kuşağından katılımcıların bazıları da şu görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Dini faaliyetlere pek katılmıyorum. Ama kandil gibi durumlarda arada olabilir.”(K6)

“Toplu yaptığım ibadet Cuma namazından ibaret.”(K3)

“Cuma ve bayram namazı diyebiliriz.” (K8)

“Teravih veya kandillerde başka yok.”(K9)

K3, K6, K8 ve K9 kodlu katılımcıların cevaplarına bakıldığı zaman toplu olarak katıldıkları faaliyetlerin cemaatle kılınması zorunlu olan Cuma ve bayram namazları ve kandiller gibi dini günlerle sınırlı olduğu görülmektedir.

Bunların yanı sıra Y kuşağından katılımcıların bazıları da özel birkaç faaliyete katıldıklarını ifade etmiştir. K4 kodlu katılımcı *“Toplumsal olan şeylere çok katılmıyorum. Ama hep beraber bir iftar sofrasına oturmak hoşuma gidiyor. Çünkü birleştiriyor, insanın bünyesi aç kalınca duyguları daha yoğun hissedebildiği için onu seviyorum.”* diyerek oruç ibadetinin ve oruç ibadetiyle insanın hissettiği açlık duygusunun birleştirici gücünden bahsetmiştir. Yerine getirilen bir ibadetin etkisinin en çok hissedildiği anında insanlarla bir arada yaşanmasının onda uyandırdığı hisleri sevdiğini belirtmesinde dinin duygusal boyutunun ve birleştirici gücünün etkisi olduğu gözlenmiştir.

K2 kodlu katılımcı da *“Cuma, cenaze ve bayram namazları. Bunların dışında mevlit olursa veya güzel Kur’an okuyan biri olursa dinleme gibi şeyler var. Çok fazla dini faaliyetlere katılmıyorum.”* demiş ve toplu yerine getirilen ibadetlerden zorunlu olanlar dışında Kur’an-ı Kerim tilaveti dinlemek mevlit dinlemek gibi faaliyetlere katıldığını ifade etmiştir.

K7 kodlu katılımcının *“Çocuğuma düzenli aralıklarla mevlit okuturum. Doğumdan sonra okuttum, evlendikten sonra okuttum, kendimi darlanmış hissettiğimde de okuturum.”* ifadesinde dini bir ritüel olan mevlit geleneğinden ve buna atfedilen anlamlardan bahsedildiği görülmektedir. Kişilerin evlilik, doğum gibi özel durumlarda bir gelenek olarak mevlit okutmasının yanında katılımcının bu

duruma özel bir anlam yüklediği de görülmektedir. Kendisini kötü hissettiği dönemlerde mevlit okutmanın kendisine iyi geldiğini ifade etmiştir. Burada yine dinin hayatın zorlukları karşısında hem bir baş etme yöntemi hem de ruhsal sıkıntılara iyileştirici bir yönünün olduğu görülmektedir.

K11 kodlu katılımcı ise genel olarak toplu dini ritüellere katılmamakla birlikte zaman zaman annesinin katıldığı gruplarda yer aldığını bununla beraber toplu bir bağış etkinliğine katılmayı sevdiğini şu şekilde ifade etmiştir: *“Koronadan önce annemin takip ettiği bazı gruplara katılırdım. Bunun dışında toplu bir ritüele katılmıyorum. Ama toplu bir bağış etkinliği olursa katılıyorum.”*

Y kuşağından katılımcıların konu ile ilgili ifadelerine bakıldığında zaman zaman genel olarak sosyal hayatta dini faaliyetlere katılımın tercih edilmediği görülmektedir. Katılımcıların bir kısmı toplu ibadetleri zorunlu olarak cemaatle gerçekleştirilen ibadetler ve dini özel günlerle sınırlandırırken bir kısmı da toplu hiçbir dini faaliyete katılmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların diğer sorulara verdikleri cevapları da dikkate aldığımızda, ibadetleri tek başlarına yerine getirmeyi tercih ettikleri ve bu şekilde daha huzurlu oldukları görülmüştür. Bu noktada bazı katılımcıların kalabalığın huşuyu dağıttığını ifade etmesi dikkat çekicidir.

Z kuşağından bazı katılımcılar konu hakkında düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Çok fazla cemaat namazına gitmiyorum açıkçası yani sosyal hayat olarak. Onun dışında evde kendimiz yapıyoruz bazen. Annemle Ramazanda mukabele yapıyorduk. Bunun dışında kandillerde ve teravihlerde falan gidiyorum sosyal olarak.”(K12)

K12 kodlu katılımcı toplu dini faaliyetlere genel olarak katılmamakla birlikte ramazan ayında teravih namazlarına gittiğini, kandillerde camiye gittiğini ve evde annesiyle mukabele yaptığını belirtmiştir.

“Sosyal hayatımda katılıyorum mesela biz ülkü ocağında Kur'an-ı Kerim tilavetleri yaparız, camileri temizliğe gideriz o tarz kendimiz faaliyetler oluştururuz. Şehitleri anmak için şehit mezarlarına gideriz, büyük alimlerin mezarlarına gideriz, mezarlarını temizler dua ederiz. Bu tarz faaliyetleri hem biz kendimiz yapıyoruz yapan varsa da biz de katılıyoruz.”(K14)

K14 kodlu katılımcı toplu dini faaliyetlere katıldığını ifade etmiştir. Katılımcının Kuran-ı Kerim tilaveti dinlemek, cami temizliğine katılmak, şehit mezarları ziyaret etmek gibi toplu gerçekleştirilen dini faaliyetlere katılması dinin sosyal boyutunun katılımcının hayatında önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir.

Katılımcılardan bazısı da toplu gerçekleştirilen dini faaliyetlere nadiren katıldıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Bazen hatim için cüz veriyorlar o şekilde nadiren katılıyorum.”(K19)

“Bunlara da çok katılmam. Çok nadir.”(K20)

“Dini ibadetlere çok katılmıyoruz ama mesela Kur’an okunurken falan onları dinleyerek ya da eşlik ederek katılabiliyoruz.”(K21)

Z kuşağından bazı katılımcılar ise toplu dini faaliyetlere kesinlikle katılmadıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Sosyal hayatımda dini faaliyetlere pek katılamıyorum. Çünkü şu anda hayatım çok yoğun bir şekilde ilerliyor pek vakit ayıramıyorum. Kendi kendime ibadetimi yerine getiriyorum. Kendi kendime yapmam gereken şeyleri yaptığımı düşünüyorum. İlerde inşallah katılırım.”(K13)

“Yok.”(K15)

“Hayır.”(K16)

“Yok, ben katılmıyorum.”(K17)

“Hiçbirine katılmıyorum.”(K18)

K13 kodlu katılımcı bireysel olarak yerine getirebileceği ibadetleri yerine getirdiğini ifade etmiştir. Bununla beraber hayatındaki yoğunluk sebebiyle toplu dini faaliyetlere katılamadığını belirtmiştir.

Z kuşağından katılımcıların vermiş oldukları cevaplar incelendiği zaman çoğunun toplu dini ibadetlere katılmayı tercih etmediği görülmüştür. Bununla beraber bazı katılımcılar bazı toplu ibadetlere katılabildiklerini ifade ederken bazı katılımcılar da toplu dini faaliyetlere gönüllü olarak katıldıklarını ifade etmişlerdir.

4.4.1. Katılımcıların Dinin Sosyal Hayattaki Yerine İlişkin Algıları

Katılımcıların dinin günümüzdeki yeri ve etkisini değerlendirmeleri üzerine yöneltmiş olduğumuz dinin hayattaki görünürlüğü hakkındaki soru ile ilgili cevaplar aşağıda gruplandırılarak sunulmuştur.

Y kuşağından bazı katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“İlkokul yıllarındayken şu an bizim yaşımızdakiler daha dinine düşküncü ve toplum daha kapalı bir toplumdur. Hayattaki yerinin eskiye nazaran daha az olduğunu düşünüyorum. Tüm dünya artık dinsizleşmeye doğru gidiyor diye düşünüyorum.”(K1)

“Gittikçe bizde oluyor, yavaş yavaş yerine getirememeye başlıyoruz. Mesela ben sünnetleri kılmamaya başladım. Etkiliyor, gittikçe biraz azalıyor. Olabildiğince farzlar kaldı yani sünnetler tamamen gitti.”(K5)

“Doğrudur, daha az etkilidir. Zaten benim dediğim anlayışına baktığınızda geçmişte kullanılan din anlayışına göre daha yumuşak din anlayışı olduğunu görürsünüz. Dinin etkisini yitirdiğini söyleyebilirim. İnsanlar arasında günümüzde çeşitli yollarla ibadetler veya başka çeşitli faaliyetlerin azaldığını görebiliriz.”(K8)

K1, K5, ve K8 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadelerine bakıldığında zaman genel olarak dinin günümüzde insanların hayatında etkisini yitirdiğini ifade ettikleri görülmektedir. K1 kodlu katılımcı bu durumun esasında tüm dünya için geçerli olduğunu belirterek gitgide dinsizliğin yaygınlaştığını vurgulamaktadır. K5 kodlu katılımcı ise durumu kendi açısından değerlendirmekte ve artık ibadetlerinin farzlarla sınırlı olduğunu vurgulamaktadır. Yerine getirilen ibadetlerin gitgide farzlarla sınırlı kalması gün içinde dinin kişilerin hayatında daha az yer kapladığını göstermekte ve dini anlayışın anlam dünyasını kaybederek zamanla sığlaştığını göstermektedir.

K5 kodlu katılımcı şu an dünya üzerinde, her yerde olduğunu düşündüğü dinin hayattaki yerinin azalması durumunu, kendi din anlayışı üzerinden değerlendirmekte ve kendi din anlayışının daha yumuşak olduğunu ifade etmektedir. Dinin etkisinin azalması durumunu da insanların ibadetleri az yerine getirmesi ile ilişkilendirmektedir. Katılımcının dini yaşayışta ibadet boyutuna önem verdiği ve bunu bir gösterge olarak ifade ettiği görülmüştür.

Dinin günümüzde geçmişe göre daha az etkili olduğunu farklı katılımcılar da dile getirmiştir. Bu etkinin azalmasını farklı şekillerde değerlendirmeleri sebebiyle katılımcı görüşlerine bu bölümde tek tek değerlendirilecektir.

“Kesinlikle katılmıyorum. Din günümüzde daha etkili bu, zorlama bir etki. İnsanlar dindarmış gibi görünmek zorunda bırakılıyor. Ben, bizim Türk milletinin din yorgunu bir millet olduğunu düşünüyorum. Genel olarak Ortadoğu böyledir. Dinde mesele samimiyettir. Allah’a özgü bir şekilde bir dindarlık hayal ediyorum; dolayısıyla mesele toplumsallaştıkça riyaya, münafıklığa yol açıyor ve politik baskı aracı olarak kullanılıyor. Bu böyledir yani geçmişte belki ters yönde dindarlık politik bir baskıyla törpüleniyordu, şimdi tam tersi dindarlık parlatılıyor. Böyle olunca da insanların dini Allah’a has kılarak yaşama duygularının çok fazla gelişmediğini ve din üzerine çok fazla düşünmediklerini düşünüyorum ben. O yüzden hayattaki yeri, dinin hayatta bir yeri olduğunu düşünmüyorum. En çok dindar olanların bile. Çünkü biz günlük hayatımızda yapıp ettiğimiz şeyleri anlık ihtiyaçlarımıza ya da gelecek tasavvurlarımıza yönelik olarak uygularız yani. Dinde acaba bunun karşılığı nedir diye çok fazla düşünmeyiz. Doğrusu da budur. Hayatta çok fazla yeri olduğunu düşünmüyorum, bu hem olması gereken hem de diğer taraftan probleme işaret ediyor. İşte bahsettiğim politik problem, yani çok fazla argüman olarak kullanılırsa din bir araç olarak, insanlar uzaklaşır.”(K2)

Katılımcı dinin günümüzde daha etkili olduğunu belirtmekle birlikte bu etkiyi zoraki bir etki olması sebebiyle eleştirmektedir. Katılımcının bu etkiyi siyasetle ilişkilendirdiği ve din ile siyaset arasında yakın bir ilişki kurduğu anlaşılmaktadır. Politik bir baskı aracı olarak kullanıldığını düşündüğü dinin temel gayeden yani samimiyetten uzaklaştığını ifade etmektedir. Dinde esas olanın samimiyet olduğu ile ilgili katılımcının yaptığı vurgunun dindarlık tiplerinden iç güdümlü dindarlık tanımlaması ile birebir örtüştüğü görülmektedir. Bunların yanı sıra katılımcının dinin hayattaki yerinin zaten olmaması halini doğru bir dindarlık şekli olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Katılımcının dinin etki boyutunu dışarıda tuttuğu görülmektedir.

“Geçmişe baktığımızda insanlığın hayatında dini referanslar daha güçlü iken bunu dünyevi ilişkiler anlamında söylüyorum; günlük ilişkiler içerisinde geçmişe göre daha az etkili olduğunu söyleyebiliriz ama geçmişteki farkı şu, görünürlüğü daha fazla. Dini tartışmalar daha fazla. Tabii ki bu, Türkiye’nin son beş yılda içinden geçtiği toplumsal ve siyasal değişimle alakalı. Geçmişe göre şu an dini

referanslar çok daha belirgin ama sorunun ikinci kısmında bu açıdan bakıldığı zaman hayatlarda daha fazla etkili değil. Din daha görünür, din daha tartışılıyor, insanlar daha çok dindar olduklarını söylüyor ama etkisi daha az.”(K3)

K3 kodlu katılımcıda dinin şu andaki yeri ve önemini değerlendirirken yaşanan toplumsal ve siyasal olaylara vurgu yapmıştır. Özellikle kendisinin lise döneminde dinin çok baskılandığı, İmam-Hatip okullarının kapandığı zor dönemleri yaşadıklarını da ifade ederek o günlerle bu günler arasındaki farka vurgu yapmıştır. Ona göre geçmişe göre bugün din daha görünür fakat dünyevi ilişkiler düşünüldüğü zaman dinin etkisi eskiye göre daha az gözükmemekte. Katılımcının yorumuna göre din ve dindarlık artık daha fazla görünür halde fakat insanların hayatları üzerindeki etkisi bu kadar net görülür şekilde değil. Bu yoruma göre dinin deruni ve içsel yönünü kaybedip sadece görünen ve varlığı bilinen bir olgu olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

“Bence şu an tamamen öyle. Toplum olarak dini gömmeye çalışıyoruz çünkü dinin getirdiği kültürden kaçıyoruz. İslam’ı sadece Arap kültürüne endekslemek yanlış. Şu anda diğer dinlerde de uygulandığını düşünmüyorum. Belli bir zamanda çok fazla uygulandığı için insanlar artık dinden kaçmaya başladı. İslam’ın da belli döneminde aşırılığa kaçtığı, farklı mezheplerin yanlışlarıyla insanları ürküttüğü, ağır cezaların insanları ürküttüğü zamanlar olmuş. Belki de insanlar İslam’dan Osmanlı’nın bir parçası olarak gördükleri için uzaklaşmak istiyorlar. Bir de artık dini yaşamak istemiyoruz. Onu içimize gömmek ve kurtulmak istiyoruz. Bunda cehennem baskısının etkisi olabilir. İnsanlar sorumluluktan kaçmak istiyor. Bunda teknoloji çağının etkisinin olduğunu düşünüyorum. Okuduğumuz kitaplar izlediğimiz diziler bunu empoze ediyor. Din yokmuş gibi yaşıyorlar, biz de din yokmuş gibi yaşıyoruz.”(K4)

K4 kodlu katılımcının konu ile ilgili din ve kültür ilişkisine vurgu yaptığı görülmüştür. Katılımcı insanların dinden kaçışını dinin getirdiği kültüre yani Arap kültürüne bağlamakta ve bunun yanlış olduğunu yani dinin Arap kültürüne has olmadığının anlaşılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bunun yanında tüm dünya dinlerinde dinin çok yoğun ve baskı ile yaşanmasının da insanların dinden uzaklaşmasını etkilediğini ifade etmiştir. Katılımcıya göre bu durumu belirleyen ana etken de izlediğimiz filmlerde okuduğumuz kitaplarda sürekli bunun vurgulanıyor oluşu olarak gözükmemektedir. Katılımcının dinin günümüzde etkisini yitirdiğini

düşündüğü ve bunun sebebi olarak da dinin kültürel, eğitsel ve yaşanan çağ ile ilişkisi açısından değerlendirdiği görülmüştür.

“Yani tamamen yozlaşmak olarak düşünebiliriz biraz da din din diye baskılamaktan da olabilir yani evet eleştirmek olabilir ama yanlış yapılan bazı şeyler var: İnsanlara dindar nesil yetiştireceğiz, dindar değil de dini sevdirebilmeye keşke uğraşsaydık. Bu şekilde insanlar daha çok nefret eder hale geliyor, açıkçası antipatikleştiriyorlar. Din bence şu an daha az etkili.”(K6)

K6 kodlu katılımcı da dinin günümüzde etkisinin az olduğunu düşünmektedir. Fakat katılımcının bu durumu siyasetle ilişkilendirdiği anlaşılmaktadır. Politik bir söylem olan “dindar nesil yetiştirme” ifadesinin insanların nefretini uyandırdığını ifade ederken ülkemizde dinden uzaklaşılmasını bu etkene bağlamaktadır.

“Şu anda toplumumuzda dini yaşadığını düşünenler çok yoğun yaşıyor, diğerlerini de böyle sanki dinden çıkmış gibi düşünüyorlar. Mesela benim eşim alevi, sırf eşim alevi diye bana tavır koyanlar oldu. Bu da şu anda dindar olarak tanımladığımız kesimi hoşgörüsüz yapıyor. Bana göre dinin temelinde hoşgörü vardır. Bence şu an din dediğimiz şeyin çok ucuna kaçan gruplar var.”(K7)

K7 kodlu katılımcı günümüzde dinin etkisini değerlendirirken görünen ile gerçeğin farklı olduğuna vurgu yapmıştır. Dini çok yoğun yaşadığını söyleyen ve öyle görünen insanları, esasında dinin temelinde yer alan hoşgörü duygusundan uzak olmaları sebebiyle eleştirmiştir. Katılımcının böyle düşünmesinde alevi biriyle evlenmesi üzerine çevresinden çok fazla olumsuz tepki alması etkili olmuştur. Katılımcı diğer sorulara verdiği cevaplarda da bu durumu vurgulamıştır. Katılımcının almış olduğu bu olumsuz tepkilerden dolayı kendisini dindar olarak niteleyen gruplara karşı bir önyargısının olduğu gözlenmiştir.

“Şu an din kesinlikle yaşanmıyor ülkemizde. Daha önce yaşıyor muydu? Bence daha önce de yaşanmıyordu. Biraz ülkemizde ifrat tefrit olayının olduğunu düşünüyorum. Ya hiç yaşamıyor ya çok yoğun yaşıyor. O kadar yoğun yaşıyor ki onun dinle alakası olmuyor. Onun dışında bence bizim dindarlığımızın yani kendi ülkemiz olarak değerlendirdiğim zaman en büyük sıkıntımız din ve geleneğin ayrılmaması diye düşünüyorum. Genel olarak toplumumuzdaki sıkıntının din ve geleneğin ayırt edilememesi, geleneğin daha ağır basması, insanlar ne der, toplum

ne der durumunun çok öne geçmesinden dolayı dindarlığın çok yaşandığını düşünmüyorum.”(K10)

K10 kodlu katılımcı değerlendirmesinde aslında dinin yaşanmaması durumunun günümüze has bir durum olmadığını vurgulamıştır. Ona göre din zaten hiçbir zaman hakkıyla yaşanmamıştı. Ülkemiz açısından bu durumu ifade ederken katılımcının değindiği din-gelenek ayrımı vurgusu önemlidir. İnsanların din ile geleneği birbirine karıştırıp bazı geleneklerin sanki dini bir ritüelmiş gibi benimsenmesi ve yaşanması dindarlığın da yanlış anlaşılmasına sebep olmaktadır. Bunun yanında katılımcı dini yaşayan grupların da yaşamayan gruplarında aşırılığa kaçtığını, bundan dolayı da dinin doğru yaşanmadığını belirtmiştir.

“Evet, düşünüyorum. Tabi ki dindar insanlar hala var ama din artık sanki gittikçe önemini kaybediyor gibi geliyor. Özellikle şu an on yirmili yaşların başındakiler için din onlar için önemli değil hatta dindar olmamak onlar için farklı olmak, özel olmak anlamına geliyor gibi. Bence gittikçe uzaklaşıyoruz. Yani biz bile uzaklaşıyoruz. Ben beş on sene önce daha yakındım, bence şu an daha uzağım. Bence onlar bizden daha uzaklar.” (K11)

Son olarak K11 kodlu katılımcı da dinin günümüzde etkisinin ve öneminin geçmişe göre az olduğunu düşünmektedir. Burada esasında bu çalışmanın da temel problemi olan Y ve Z kuşaklarının dindarlık eğilimlerinin farklılığı konusuna da değinmiştir. Katılımcının psikiyatrist olup farklı insanlarla temas etme imkanının olması ve bu farklılığı bir uzman bakışı ile gözlemleyebilme imkanının olması sebebiyle bu yorumu önemlidir. Bunun yanında katılımcı bir öz eleştiri yaparak kendisi için de durumun aynı olduğunu, geçmişe göre kendisinin de dine uzak olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların yorumlarına bakıldığında zaman, bir katılımcı hariç diğer tüm katılımcıların dinin günümüzde daha az etkili olduğunu düşündükleri görülmüştür. Ortak görüşün yanı sıra katılımcılar bu durumu değerlendirirken farklı etkenlere vurgu yapmıştır. Katılımcılardan bazıları bu durumu kültürel etkenlere, bazıları siyasi ve toplumsal etkenlere, bazıları da yaşanan çağın getirdiklerine bağlamıştır.

Z kuşağından bazı katılımcılar dinin günümüzde insanların hayatında daha geri planda olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Kesinlikle öyle. Zamanımızda bilimin yaptıklarından dolayı nasıl desem, geçen gün bir film izledim. Filmin adı Yalanın İcadı. Yalanın icadıyla dinin icadı da doğuyordu filmde. Aslında o kadar mantıklı yapmışlar ki bilmeyen, fazla bilinci olmayan bir insanı kesinlikle etkisi altına alır. O adam der ki din aslında bir yalan. Kesinlikle ateizme sürüklüyor. O kadar güzel açıklamışlar ki din bu kadar güzel açıklansa şu an herkes dindar olurdu. Bilimin ilerlemesiyle insanlar artık dindeki cevap veremedikleri sorulara cevap vermeye başladıkça dine karşı olan bakış açıları değişti. Tabi her şeye veremiyorlar ama kendilerini de kandırsalar cevap vermeye çalışıyorlar. Benim neslim özellikle dine karşı çok olumsuzlar, kandırıldıklarını düşünüyorlar, işte tamam diyorlar, işte İsa diyorlar, Muhammed diyorlar, İbrahim diyorlar, onlar diyorlar, iyi insanlarmış. İnsanları hizaya sokmaya çalışmışlar ama dinler gerçek değil diyorlar mesela. Gittikçe din devri kapanıyor gibi.”(K14)

“Evet, bence de eskiye göre kötü. Şimdi teknolojik devrim mi desem, çoğu genç bizim yaşımızdakiler pek önem vermiyor. Çoğunlukla dışarıda gezme, önde mesela ben bazen o uygulamalarda görüyorum, çok saçma davranışları var din açısından.”(K15)

“Doğru, geçmişe göre şu anda bayağı azaldı bence. Şu anki yeri de herkes gösteriş için yapıyor gibime geliyor bana.”(K16)

“Bence çoğu insan için önemli bir yerde değil veya bunu görünürde yapmıyorlar. Dini aktiviteler, namaz kılmak falan genelde saklanma halleri var. Niye bilmiyorum. Günümüzden geçmişe göre daha etkili, biraz içi boşaltılmış gibi yani. Bu toplumla, aile hayatımızla alakalı olabilir. Anneannem, dedem falan hep namaz kılarlar ama ben gerçekten hiç öyle bir şey zorunluluk hissetmedim.”(K18)

“Bence doğru çünkü eskiden daha farklıymış yani mesela yasaklar varmış. Yasaklar dediğim insanların kendine koyduğu yasaklar ama şimdi herkes serbest. Dinde zorlama yok ama Müslüman olup da dine çok aykırı bir şekilde yaşayanlar var yani sadece sözde Müslümanlar. Geçmişte hem ibadetler daha çok yerine getiriliyordu hem insanlar usul adap biliyordu.”(K19)

“Önceden tabi mesela ablama ya da anneme göre değerlendiriyorum. Önceden din birazcık daha insanların hayatında birinci plandaymış. Şu anda mesela benim hayatımda birinci planda din yok. Yani birinci planda eğitim var, okul var. Bu yüzden din ikinci plana itildiği için de sanki böyle kurallar yasaklar benim için daha

esnekmiş gibi. Mesela anneme göre bir şey ya da ablama göre bir şey kesinlikle günahtır ve onlar yapmazlar ama bana göre bu sanki daha esnetilebilir bir şey gibidir ve ben bundan kolayca cayabilirim.”(K20)

“Şu anda daha az etkili bence.”(K21)

Katılımcılar dinin günümüzde daha az etkili olduğunu belirtmekle birlikte bunu farklı sebeplere dayandırmışlardır. K14 kodlu katılımcı günümüzde artık dinin daha az etkili olduğunu ifade ederken bunu teknolojinin getirdikleri ile açıklamıştır. Katılımcının dinin etkisinin azalmasını bilimsel gelişmeler ile açıklarken bir yandan da dinin bilinçli bir şekilde teknoloji aracılığı ile hayatlardan çıkarılmaya çalışıldığını ifade ettiği görülmüştür. K15 kodlu katılımcı da dinin etkisinin azalması durumunun teknolojinin gelişimi ile alakalı olabileceğini belirtmiştir. Bunun yanında katılımcı kendi kuşağının dine çok fazla önem vermediğini söyleyerek bu durumdan hoşnut olmadığını ifade etmiştir.

K16 kodlu katılımcı dinin günümüzde geçmişe göre daha az etkili olduğu görüşüne katılmakla birlikte bir eleştiri de yaparak günümüzde dindar gözüken insanların da gösteriş için böyle gözüktüklerini belirtmiştir. K18 ve K20 kodlu katılımcılar ise durumu kendi yakın çevreleri üzerinden değerlendirerek dinin etkisinin azaldığı görüşüne katılmışlardır. Katılımcılar aile büyüklerinin hayatlarında dinin daha öncelikli olduğunu ifade ederken durumun kendileri için farklı olduğunu söylemişlerdir. K20 kodlu katılımcı dini kurallarının günümüzde daha esnetilebilir olduğuna dikkat çekmiştir.

Bu görüşlerin aksine K17 kodlu katılımcı görüşlerini *“Bence daha çok etkili. Mesela kadınlar camiye gider miydi, bilmiyorum ama bu zamanda gidiliyor. Bana göre bu zamanda daha çok insan ibadete yönelik ifadeler kullanılıyor.”* şeklinde ifade ederek dinin günümüzde daha fazla etkili olduğunu belirtmiştir. Katılımcı bu durumu kadınların camilere gidebilmesine ve insanların ibadetlere yönelik ifadeler kullanmasına bağlamıştır.

K12 kodlu katılımcı genel anlamda dinin insanların hayatında etkisinin azaldığını belirtmekle beraber İslam ve Yahudiliğin insanların hayatlarının her yerine nüfuz eden kurallar içermesi sebebiyle hayattaki yerinin çok fazla azalmadığını şu şekilde ifade etmiştir: *“Bence azaldı bilimin biraz ilerlemesiyle falan ama İslam’ın aşırı azaldığını düşünmüyorum. Özellikle İslam ve Yahudilik, hayatın her alanında*

etkili olduğu için yani hayatın her yerinde ilmiyal bilgileri hayatımızın her alanına dokunduğu için çok azalacağını düşünmüyorum. Sadece önemseyen kişi sayısı azalıyor ama önemseyen kişilerde hayattaki yeri değişmiyor genelde. Toplumdaki yeri ise laikleşmeyle tabi ki azaldı. Devletten falan çıkmasıyla şöyle belki de çağın gerektirdikleri buydu yani din bireyselleşiyor artık toplumdan ziyade bireylere indirgeniyor bireyci oluyor din.” Bunun yanı sıra katılımcı çağın bir gereği olarak insanların git gide bireyselleşmesi sonucu dinin de daha bireysel yaşandığını ifade etmiştir. Katılımcının yorumuna göre din bireylerde değil toplumda etkisini kaybetmiştir.

Son olarak K13 katılımcı da dinin etkisinin zamana göre değişmeyeceğini şu şekilde ifade etmiştir: *“Katılmıyorum, dinin eskiye göre yeniye göre değiştiğine hiçbir şekilde. Sadece şu anda teknolojinin o vermiş olduğu görsellik ve yazısal şeylerden dolayı böyle düşünöldüğünü düşünüyorum. Gerçekten dindar olan insan böyle şeylerden kendini soyutlayabilir. O yüzden katılmıyorum böyle bir şey olduğuna.”* Katılımcı dinin etkisinin az olduğu yönündeki görüşlerin özellikle böyle gösterilmek istendiğini ifade ederek gerçek dindarların çağın getirdiklerinden uzak kalabileceğini ifade etmektedir.

Katılımcıların konu hakkındaki yorumları incelendiği zaman, bazısının dinin günümüzde etkisini yitirdiği yönündeki görüşlere katıldıkları görölmüştür. Katılımcılardan bu durumu bilimsel gelişmelere, teknolojinin ilerlemesine ve çağın gereklerine bağlamıştır. Bazı katılımcıların ise dinin etkisinin özellikle azaltılmaya çalışıldığını düşünmektedirler.

4.4.2. Katılımcıların Dini Konuları Konuşmayı Tercih Ettikleri Yakınları

Din her dönemde çok hassas bir konu olarak insanların hayatında yer edinmiştir. Din insan hayatının her alanını kapsayan ve şekillendiren yönü sebebiyle her ortamda sık konuşulan bir konu olmuştur. Bu yönde katılımcılara dinin sosyal boyutu ile ilgili yöneltmiş olduğumuz çevrelerindeki dini konularda konuşmayı tercih ettiği kişiler ve nedenleri hakkındaki soru ile ilgili cevaplar aşağıda gruplandırılarak sunulmuştur.

Y kuşağından katılımcıların yorumları şu şekildedir:

“Kesinlikle babam. Onu çıldırtıyorum yani şey bir şey soruyorum babama, benim mantığıma yatmıyor ve mantığını öğrenmek istiyorum. Babam bana diyor ki her şeyi sorguluyorsun, sıkıldım senin bu huyundan diyor. Bir şeyi de kabul etmeyi öğren, hayır diyorum, sebebi var, bizim dinimiz mantık dini.”(K1)

K1 kodlu katılımcı dini konuları babası ile konuştuğunu ifade ederken aralarında bir çatışmanın da söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Kendisi daha önceki sorulara verdiği cevaplarda da dini bilgilerini sorguladığını ifade ederken bu noktada zaman zaman babası tarafından eleştirildiğini söylemiştir. Y kuşağından olan katılımcının babası ile bu noktada bir kuşak çatışmasının olduğu gözlenmektedir. Y kuşağının sorgulayıcı özelliği bu noktada öne çıkarken babasının Bebek Bombardımanı kuşağından olduğu öğrenilmiştir.

“Var, eşim de benim ilahiyatçı. Beraber sınıf arkadaşım Onunla konuşurum, babam ilahiyatçı babamla konuşurum, kız kardeşlerim öğretmen onlarla konuşurum, iş ortamında arkadaşlarım farklı alanları olsa da neticede bir araya geldiğimizde herkes kendi alanının bakış açısını yansıtır. Oturur konuşuruz bunları. Maalesef din hayatımızda fazlasıyla yer kaplıyor. Yani belki akademik ortamda daha akademik tarzda gerçekleşiyor ama muhtemelen çok fazla konuşuyoruz dini, artık yaşanacak bir şey de kalmıyor, bu kadar konuşunca öyle bir teoriler fazla sizi meşgul ettiğinde pratikteki karşılığı zayıflar. Çünkü zaten mesainizin çoğunu teorik düzeyde geçiriyorsunuzdur. Çok fazla şeyin pratiğe yansması gerekmez.”(K2)

K2 kodlu katılımcı ailesinden ve arkadaş çevresinden kişilerle dini konuları konuştuğunu ifade etmiştir. Katılımcı bir akademisyen olarak mesleği gereği bu tarz muhabbetlerin içerisinde yer aldığını ifade etmiştir. Fakat katılımcı dinin insanlar arasında bu kadar çok konuşuluyor olmasını eleştirmektedir. Bu şekilde dini konuların çok fazla konuşularak teoride kaldığını ve pratik yaşama aktarılamadığını belirtmektedir.

“Dini konuları konuştuğum bir yakınım var. Eşimle konuşurum, okuldaki bir arkadaşım var onunla konuşurum, rijit diyebileceğimiz konuları ama mesela on beş yirmi yıllık yakın dostlarımla ancak yüz yüze geldiğim zaman konuşurum. Böyle bir ayrıntı önemli. Whatsapp gruplarına girmem mesela, çünkü çok sonuçlar çok kontrolden çıkabiliyor.”(K3)

K3 kodlu katılımcı da ailesi ve arkadaşları ile dini konuları konuştuğunu ifade etmiştir. Fakat katılımcı bu tarz konuşmaları yüz yüze gerçekleştirmeyi tercih etmektedir. Özellikle mesajla kimseyle dini konuları konuşmayı tercih etmediğini çünkü bu şekilde konunun amaçtan saptığını eklemiştir.

“Mesela ablamla konuşmayı seviyorum. Din konusunda bir şey söylediğim zaman beni yargılamıyor, beni anlayışla karşılıyor ama babamla konuştuğum zaman veya annemle konuştuğum zaman bu tartışmaya dönüşüyor. Bundan dolayı ablamla konuşmayı tercih ederim.”(K4)

K4 kodlu katılımcı dini konuları sadece ablası ile konuştuğunu ifade etmiştir. Bunun sebebinin de ablasının onu yargılamadan anlayışla dinlemesi olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında anne ve babasıyla bu konuların tartışmaya dönüşmesi sebebiyle konuşmadığını söylemiştir. Katılımcının daha önceki ifadelerinde dini bir dönem çok yoğun yaşarken şu anda çok uzak olduğu görülmüştür. Kendisi bu konuda sürekli uçlarda olduğunu ifade etmiştir. Katılımcının iç dünyasında bu karmaşayı yaşarken dışarıdan yargılama ve eleştirel bakışları istemediği anlaşılmaktadır.

“Valla kimse yok şu anda dini konuları konuştuğum, internetten araştırmaya devam.”(K5)

K5 kodlu katılımcı dini konuları özel olarak konuştuğu bir yakınının olmadığını ifade etmiştir. Dini bir konuda bilgiye ulaşmak istediği zaman internetten araştırdığını ifade etmiştir.

“Abilerim, kuzenlerim genel olarak etrafımdaki akrabalarım. Bir abim dindar diğeri değil, bir araya geldiğimizde konuşmak zorunda kalıyoruz. Bunun gibi şeylerden ötürü. Arkadaşlarımda da var mesela dinen zayıf olan insanlar, onlar da işte laf arasında sorguluyorlar.” (K6)

K6 kodlu katılımcı çocukluk yıllarında edinilen bilgilerle ilgili yöneltmiş olduğumuz soruda ifade ettiği gibi kendi ifadesiyle dine uzak olan abisi ile kendi inancını savunmak amacıyla konuşmaktadır. Bunun yanında akrabaları ile dini konuları konuştuğunu ifade etmiştir.

“Bahsettiğim arkadaşım ve teyzemle konuşurum. Aslında ben tercih etmiyorum, onlar beni tercih ettiler. Teyzem küçüklüğümden beri hep yanımdaydı

yani mesela namaz kılmayı teyzemden öğrenmişimdir, abdest almayı teyzemden öğrenmişimdir. Teyzemle farklı bir yakınlığımız var.”(K7)

K7 kodlu katılımcı dini konularda bir şey öğrenmek istediği zaman yakın arkadaşıyla konuştuğunu ifade etmişti. Bununla beraber katılımcı küçüklüğünden beri yakın ilişki kurduğu ve dini bilgileri edindiği teyzesi ile de dini konuları konuştuğunu ifade etmiştir.

“Oda arkadaşlarım. Nedenini şöyle diyebilirim hepimizi de sosyal anlamda tamamlayan bir olgu din, o yüzden öyle.”(K8)

K8 kodlu katılımcı yaptığı din tanımında dinin sosyal bir araç olduğunu ve diğer Müslümanlarla iletişim kurmasını sağladığını ifade etmişti. Bu soruya verdiği cevapta da dinin sosyal boyutuna vurgu yaparak dinin insanları sosyal anlamda tamamlayan bir olgu oluşundan bahsetmiştir.

“Ailem ve arkadaşlarım var. Hayat akışında hususi bir konu açılmıyor ama sohbet muhabbet esnasında hayatın akışında bir şekilde konu oraya gelmiş oluyor, o zaman konuşuyoruz.”(K9)

K9 katılımcı dini konuları yeri geldiği zaman ailesi ve arkadaşları ile konuştuğunu ifade etmiştir.

“Küçüklüğümde yoktu ama bir insanın lise dönemi araştırmanız üzere Z kuşağı olan dönemde insanın sorgulama hali var, bir arayış kimlik hali var. O dönemi ben de yaşadım lisedeyken ve bu sürecimi hep abimle konuştuk. Bana hiçbir şeyi kesinlikle direk söylemezdi. Sürekli bana soru halinde sürekli algılarımı yoklayarak, algılarımı çözümleyerek, hep ortaya bir şey atardı; benim yorumlamamı isterdi. Daha sonra benim bir fikre ulaşmamı isterdi. O yüzden benim şu andaki sorgulayıcı halim bir şeye bir anda güvenmemem, bir şeyi araştırma halimi de kesinlikle abimin kazandırdığını düşünüyorum. Onun dışında gündelik olaylarda arkadaşlarımızla fikir alışverişi yapıyoruz tabi ki, sorulara göre birbirimizin fikirlerine başvuruyoruz.”(K10)

K10 kodlu katılımcı her insanın ergenlik döneminde yaşadığı kimlik krizinden bahsederken kendisinin de bu süreçte dini sorgulamalar yaptığını belirtmiştir. O, bu konuşmalarını abisinin onu düşündürerek bir şeyleri bulmasını sağlaması sebebiyle onunla yaptığını ifade etmiştir. Abisinin yanı sıra katılımcı bir öğretmen olarak arkadaşları ile dini konularda bilgi alışverişi yaptığını ifade etmiştir.

“Bazen eşimle, bazen kardeşimle konuşurum yani yakın çevremle. Çünkü onların görüşlerine güvenirim. Bazen şunu merak ederim acaba onların da kafası karışıyor mu diye.”(K11)

K11 kodlu katılımcı dini konuları ailesi ve yakın çevresi ile konuştuğunu ifade etmiştir. Katılımcı onlarla konuşmasının sebebinin, bazen aynı karmaşayı onların da yaşayıp yaşamadığını anlamak istemesi olduğunu ifade etmiştir. Katılımcının bazı dini sorulara cevap bulamadığı ve bundan dolayı da zaman zaman kafasının karıştığı gözlenmiştir.

Katılımcıların ifadelerine bakıldığı zaman bir katılımcı hariç tüm katılımcıların dini konuları konuştuğu aile veya arkadaş çevresinden birilerinin olduğu görülmektedir. Katılımcılar bu kişileri seçmelerinin sebebi olarak onlara güvendiklerini ifade etmişlerdir. Y kuşağından katılımcıların dini konuları konuştukları kişiler konusunda hassas oldukları görülmüştür.

Z kuşağından katılımcıların konu hakkında düşünceleri şu şekildedir:

“Daha çok annemle konuşurum. Annemle boş zamanlarımızda kitap okuması falan da yaparız. Daha çok felsefi yapıyoruz o da öğrencilerden gelen garip sorulara yanıt verebilmek için falan daha çok İslam felsefesi, Din felsefesi bu tarz şeylerde yapıyoruz. Bunun dışında mezhepler tarihini konuşmayı da severim. Annemle konuşurum başka yok.” (K12)

“Dini konuları babamla konuşuyorum. Babamın meali okumuş bitirmiş ve de bilgili bir insan olduğunu düşünüyorum. Yeri geldiğinde din kültürü hocalarıma birkaç ufak sorular soruyorum kafama takılan şeyleri.”(K13)

“Ben her yakın arkadaşım, kardeşim dediğim insanlarla hep bu konuyu tartışırım. Annemle babamla konuşurum, yakınımdayken dayılarımla konuşurum yani elimden gelse yararlanırım.” (K14)

“Var, mesela Enes abim var. Çoğunlukla beni o namaza yönlendiriyor, ona sorular sorarım daha bilgili olduğu için. Başka kimseye sormam. Bazen anneme babama sorarım.”(K15)

“Annem ve babam. Onun dışında akrabalarımızla dini konular çok konuşmayız. Annemle babam da güvendiğim için yani beni yanıltmayacaklarına emin

olduğum insanlar oldukları için onlara kafama takılan bir şey olduğu zaman sorarım. Onun dışında başka kimseyle konuşmam.”(K18)

“Bizim akrabamız var Merve abla. O bu konularda çok bilgili. Genelde dinle ilgili merak ettiğim çoğu şeyi ben ona sorarım. Dinimle ilgili aklımda kalan çoğu soru var ve bazen bu soruları kendi kendime düşünürken kendimi kötü hissediyorum. Diyorum acaba yanlış bir şey mi düşünüyorum? Gidip ona soruyorum sonra o bana açıklıyor ve içim rahatlıyor. Çünkü çoğu insana göre dinle ilgili çok bilgili gerçekten araştıran ve doğruluğunu öğrenmeden peşini bırakmayan bir insan. Bilgisinin çok fazla olduğunu düşündüğüm için ona güveniyorum.”(K19)

“Ablam ve annem sadece. Neden bilmiyorum, dediğim gibi çok fazla dini konuları konuşmuyorum. Dini konuları açan da genelde ablam ya da annem olur ya da mesela ben bir şeyi merak ediyordum. Bu günah mı, bu şey değil mi falan o zaman onlara sorarım yani onlara güvendiğim için. Onun dışında dini konu konuştuğum pek bir kimse yok.”(K20)

Z kuşağından katılımcıların dini konularda genellikle aile veya yakın çevrelerinden kişilerle konuştukları görülmüştür. K12 kodlu katılımcı dini konularda annesiyle konuştuğunu, zaman zaman kitap okumaları yaptıklarını ifade etmiştir. Katılımcı felsefe ve mezhepler tarihi konularında konuşmaktan keyif aldığını belirtmiştir. K13 kodlu katılımcı da dini konularda babası ve hocalarıyla konuştuğunu ifade etmiştir. Katılımcı babası ile konuşmasının sebebini ise babasının meali bitirmiş bilgili bir insan olması şeklinde açıklamıştır. K14 katılımcının ise çevresindekilerle dini konularda konuşmaktan keyif aldığı görülmektedir. Katılımcının bunu dini bilgi edinmek için bir fırsat olarak gördüğü anlaşılmaktadır. K15, K18 ve K19 kodlu katılımcılar aile ve yakın çevrelerinden bilgisine güvendikleri kişilerle konuştuklarını ifade etmişlerdir. K19 kodlu katılımcı zaman zaman dini konularda kafasının karışmasının kendisine kötü hissettirdiğini ifade ederken bu konuları konuştuktan sonra rahatladığını ifade etmiştir.

Bazı katılımcılar ise dini konuları konuştukları bir yakınlarının olmadığını şöyle ifade etmişlerdir:

“Yok galiba.”(K16)

“Yok açıkçası.”(K17)

“Kurban bayramında amcamgil falan konuşuyor ama bizle pek konuşmuyorlar. Biz sadece dinliyoruz.”(K21)

Z kuşağından katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiği zaman dini konularda daha çok aileden veya yakın çevrelerinden bilgisine güvendikleri kişilerle konuştukları görülmüştür.

4.4.3. Dinin Arkadaş Seçimine Etkisine İlişkin Katılımcı Yorumları

Dinin insanların hayatlarının hemen hemen her alanında etkisinin olduğu bilinmektedir. Bu etkinin arkadaş seçimi noktasında Y ve Z kuşağından katılımcılar üzerinde ne boyutta olduğunu anlamak üzere katılımcılara yöneltilmiş olduğumuz arkadaş seçiminde dindarlığın bir kriter olarak tercih edilip edilmediği şeklindeki soru ile ilgili cevaplar aşağıda gruplandırılarak sunulmuştur.

Y kuşağından katılımcıların yorumları şu şekildedir:

“Hayır, hiç kimsenin diniyle ilgilenmiyorum dindarlığıyla ilgilenmiyorum.”(K1)

“Kesinlikle hayır.”(K8)

“Etkilemiyor.”(K9)

“Hiç etkilemiyor.”(K11)

K1, K8, K9 ve K11 kodlu katılımcılar çevrelerindeki insanları seçerken onların dindarlıklarının bu seçimi etkilemediğini ifade etmişlerdir.

“Hayır, dindarlığı değil karakterleri belirliyor mizacım uyuşuyorsa kendimi yanında rahat hissediyorsam muhabbetimizin bir karşılığı olduğunu görüyorsam o insanlarla yakınlaşıyorum. Duygu ve düşüncelerimin karşılık bulmadığı insanların yanında kendimi iyi hissetmem. Yeteri kadar dindar olsunlar ya da dinsiz olsunlar hiç önemsemem uzaklaşıyorum.”(K2)

“Dindarlıklar bu seçimi öncelikli olarak etkilemez. Baktığınız zaman çevremde dindarlığı tartışılan insan çok yok ama öyle bir çevreye doğduk. Beni çok etkilemez, bir insan dindar değilse onunla arkadaşlık yapamam diyemem. Belirlemez

yani dindarlığı arkadaş olup olmaması. Dürüst olması önemli benim için, sadakati önemli adil olması önemli benimle olan ilişkilerinde.”(K3)

“Hayır, insanları dindar veya ateist diye yargılamıyorum. Çünkü benim için insanların iyi veya kötü oluşu önemli. Bana bir kötü davranış yaptığı zaman siliyorum veya iyi davranış yaptığında daha çok yakınlaşıyorum. Ama dinli veya dinsiz bunu umursamıyorum. Çünkü insan kendini yargılamıyorsa başkalarını da yargılayamaz.”(K4)

“Yok, ben insanları dindarlık açısından değil insaniyet açısından değerlendiririm. Nice dindar olup da insanlığı beş para etmeyen insanlar var, evet benim için önce insanlık.”(K6)

“Etkilemiyor, dediğim gibi çevremdeki insanlar genelde benim gibi hissedenler yani. Nasıl diyim çok yakın dindar kesimden arkadaşım da var ama ateist olan arkadaşım da var. Benim için arkadaş çevresi insanlıkla alakalı yani içindeki o sevgiyle, o sevgi gücüyle, iyi niyetle alakalı yani sırf dindar diye başı kapalı ya da Kur'an okuyor, namaz kılıyor diye ben bir insanla arkadaşlık yapmam.”(K7)

Katılımcıların yorumları incelendiği zaman çevrelerindeki insanları seçerken dikkat ettiklerinin kişilerin dindarlıkları değil insani özelliklerinin olduğu görülmektedir. K3 kodlu katılımcı bu noktada dindarlıktan ziyade dürüstlük gibi ahlaki değerlerin kendisi için önemli olduğunu belirtmiştir. K4 kodlu katılımcı da insanları yargılamanın doğru olmadığını belirtmiştir. K6 kodlu katılımcı karşılaştığı bazı örneklerden bahsederek önemli olanın insanlık olduğunu vurgulamıştır. K7 kodlu katılımcı ise çevresinde birçok farklı görüşten arkadaşının olduğunu belirterek belirleyici olan duygunun “sevgi” olduğunu ifade etmiştir. Verilen cevaplara göre katılımcıların arkadaş seçimlerinde dinin etkisinin olmadığı görülmüştür. Katılımcılar insani ve ahlaki değerleri öne çıkararak onların daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Katılımcıların tamamının İslam dinine mensup olduğu düşünüldüğü zaman, İslam dininde ahlakın önemi de göz önünde bulundurulduğunda, katılımcıların ahlaki özellikleri dinden ayrı değerlendirmesi dikkat çekicidir. Katılımcıların bu görüşlerini genelde yaşadıkları tecrübelerle dayanarak ifade ettikleri düşünülmekte ve bu örneklerin genellenemeyeceği belirtilmelidir.

Z Kuşağından Katılımcıların Arkadaş Seçimlerinde Dinin Etkisine ilişkin yorumları ise şu şekildedir:

“Çok etkilemiyor açıkçası. Bir de bunu sorgulamak haddimize mi? Onların dindarlığını tartmak, takvasını tartmak bizim haddimize mi? Yani benim bir sürü dindar olmayan arkadaşım var ya da bazıları inanmıyor, inanmayan arkadaşlarım bile var.”(K12)

“Hayır, hiçbir zaman etkilemiyor, etkilemedi çünkü benim ibadetime veya dinime veya yaratıcının benim inandığım yaratıcıma saygısızlık veya herhangi bir tepki göstermediği sürece benim için önemi yok karşımdakinin dindar olup olmadığının.”(K13)

“Yok, etkilemiyor öyle bir ayrımcılığım yok.”(K15)

“Hayır.”(K16)

“Hayır, hiç önemli değil.”(K18)

“Hayır.”(K21)

Katılımcıların arkadaş seçiminde kişilerin dindarlıklarının etkisinin olmadığı görülmektedir. K12 kodlu katılımcı zaten insanları dindarlıklarına göre sınıflandırmanın doğru olmadığına değinmiştir. K13 kodlu katılımcı ise kendi inancına bir saygısızlık yapılmadığı sürece karşıdaki kişinin dindar olup olmayışının önemli olmadığını ifade etmiştir.

Z kuşağından bazı katılımcılar ise arkadaş seçimlerinde dindarlığın önemli olduğunu şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Evet etkiliyor. Ben dini olmayan insanla arkadaş olurum ama kardeş olmam. Çünkü dini bir konuda tartışma çıktığı zaman daha fazla zıtlaşmamak için. Hassas bir konu din.”(K14)

“Etkiler.”(K17)

“İlk başta etkilemiyor ama sonrasında yani samimiyet kurmaya başladığımız zaman tabi ki yani görüşlerin düşüncelerin aynı olması etkiliyor. Ama ilk başta seçerken dindar olsun, şöyle olsun böyle olsun demiyorum.”(K20)

K14 kodlu katılımcı inancı konusunda hassas olduğunu belirterek dindar olmayan bir kişiyle yakınlık kurmayacağını belirtmiştir. K20 kodlu katılımcı da

benzer şekilde ilk başta bunun önemli bir etken olmadığını fakat yakınlık kurdukça görüşlerin benzer olmasının önemli olduğunu belirtmiştir.

K19 kodlu katılımcı da *“İbadetini yapıyor mu yapmıyor mu diye bakmıyorum ama eğer gerçekten dinden çok uzak ve yani kötü huylara sahipse tabi uzak duruyorum.”* ifadelerini kullanarak genel anlamda dindarlığın çok etkili olmamakla birlikte dine çok uzak biriyle de arkadaşlık kurmayı tercih etmeyeceğini ifade etmiştir. Katılımcının arkadaş seçiminde ibadetleri yerine getirmesine dikkat etmemekle beraber ahlaki değerlerin bu seçiminde etkili olduğu görülmektedir.

Z kuşağından katılımcıların verdikleri cevaplara göre bazısının arkadaş seçiminde dindarlığın hiçbir etkisinin olmadığı görülürken, bazısının da bu konuyu önemsedikleri ve bu doğrultuda seçim yaptıkları görülmüştür.

4.5. Dinin Duygu Boyutuna İlişkin Algıları

Kişilerin dinin onlarda uyandırdığı duyguları tespit etmek amacıyla yönelmiş olduğumuz dini faaliyetlerin onlara hissettirdikleri hakkındaki soru ile ilgili cevaplar aşağıda gruplandırılarak sunulmuştur.

Y kuşağından katılımcılardan bir kısmı genel anlamda ibadetlerin kendilerini iyi hissettirdiğini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Mutlu oluyorum, iyi hissettiriyor, güzel oluyor.”(K5)

“Mutlu oluyorum, huzurlu hissediyorum, sıkıntıları unutup ferahlığı yaşıyorsun.”(K6)

“Beni çok mutlu hissettiriyor. Birini zor durumda gördüğümde, parasız kalacağımı bilsem bile ona o iyiliği yaparım. Özellikle Ramazan başlamadan çok oluyor bu duygu. Yakın uzak herkese bir şekilde yetişmeye çalışıyorum.”(K7)

“Dingin hissettirir, huzurlu hissettirir.”(K9)

Yapılan yorumlara bakıldığı zaman, dini ritüellerin katılımcılar üzerindeki olumlu etkisinin olduğu gözlenmektedir. K6 kodlu katılımcının ibadetlerin mutlu hissettirmesinin yanında sıkıntıları gideren yönünden de bahsetmesi, ibadetlerin ruh sağlığına iyi gelen yönünü göstermektedir. K7 kodlu katılımcının ise özel olarak

birine yardım ederken kendini hem daha çok feda ettiğini hem de bunun ona kendini mutlu hissettirdiğini görmekteyiz.

Bunların yanında bazı katılımcılar da belirli ibadetleri ifade ederek dini tecrübenin farklı boyutlarına şu şekilde değinmişlerdir:

“Namazın insanı manevi anlamda temizlediğini düşünüyorum. Oruç tutmak ibadetler içinde ibadet ettiğimi en çok hissettiğim ibadet. Sadaka ve zekât da beni çok mutlu ediyor. Bir çocuğun yüzündeki gülümseme...” (K1)

“Oruç tutarken kendimi iyi hissediyorum. Namazı cemaatle değil kendim kılarken iyi hissediyorum. Çoğunlukla yardım yaptıktan sonra içimde bir hüznün oluşur.”(K2)

“Namaz bir iç huzuru veriyor. Namazda bir sorumluluktan kurtulduğumu düşünüyorum. Sadakanın motivasyonu daha farklı. Daha iyi insan gibi hissediyorum. Oruç tuttuğum zaman namaz kıldığımdan daha çok dindar hissediyorum. İftar saati duygularımın en yoğun olduğu zaman. İftar sofrasındaki anı yaşamak, iyi ki Müslümanım dediğim anlardan.”(K3)

“Namaz rutin demek istemiyorum ama her gün yaptığımız bir ibadet olduğu için zor durumlarda beni daha çok etkiliyor. Bu saydığımız ritüellerden beni en çok rahatlatan şey yardım etmek. Üzerimden bir yük kalkıyor, sıkıntım gidiyor gibi hissediyorum.”(K10)

“Yani namaz kılmak ve sadaka vermek özellikle bana huzurlu hissettiriyor ama en çok sadaka vermek. Yani o zaman çünkü kendim için yapıyormuş gibi hissetmiyorum. Yani bunu tabi ki Allah rızası için yapıyorum ama bunu yapacağım ve cennete bir adım atacağım gibi gelmiyor. Bu yüzden sadece o an o insanı düşünüyorum ve Allah bana bu parayı paylaşmam için verdi gibi geliyor. O yüzden bu daha değerli geliyor. Diğer ibadetlerden oruç benim için zorlayıcı oluyor. Onda mesela o kadar huzurlu hissedemiyorum.” (K11)

K1, K2 ve K3 kodlu katılımcıların ibadetleri yerine getirirkenki hislerinden bahsederken oruç ibadetinin etkisi üzerinde durdukları görülmektedir. Özellikle iftar anındaki duyguya yapılan vurgu önemli gözükmektedir. Daha önceki sorularda da katılımcıların bazısının oruç ibadetine ve özel olarak iftar anına özel bir anlam attetikleri gözlenmiştir. K11 kodlu katılımcı ise bu yorumların aksine açlığın kendisi için çok zorlayıcı olması sebebiyle oruç ibadetinde diğer ibadetlerde hissettiği huzuru

hissedemediğini ifade etmiştir. Bunların yanında ifadelerini alıntıladığımız tüm katılımcıların sadaka ibadetine ayrı bir önem verdikleri görülmüştür. Bir insanın yardımına koşmak, bir sıkıntısını gidermek katılımcılar tarafından en özel ibadet olarak nitelendirilmiştir. Bu noktada K11 kodlu katılımcının bu durum için yapmış olduğu yorum önemli gözükmetedir. Katılımcı diğer gerçekleştirdiği ibadetleri yaparken kendisini düşünürken, sadaka ibadetinde sadece karşısındaki insanı düşündüğünü bundan dolayı da kendisini daha huzurlu hissettiğini ifade etmiştir. İnsanın kendini aşan ve kendini bırakıp, bencil duygularından sıyrılıp başka bir insanın yardımına koşmasının iç huzuru anlamında ne kadar önemli olduğu verilen bu cevaplarda açık bir şekilde gözlenmektedir.

Yönelttiğimiz bu soru ile ilgili dikkat çekici noktalardan biri de katılımcıların özellikle namaz gibi rutin olarak yerine getirilmesi zorunlu olan ibadetlerde dini tecrübeyi çok derin hissedemediği olmuştur. K3 ve K10 kodlu katılımcıların vermiş oldukları cevaplarda, namaz ibadetini yerine getirdiklerinde bir sorumluluğu yerine getirmiş olduklarını hissettiklerini ifade etmişlerdir. K10 kodlu katılımcı özellikle zor ve sıkıntılı anlarında namazdaki hışuyu daha derin yaşadığını belirtmiştir.

K2 kodlu katılımcı bu konuda görüşünü şu şekilde ifade etmiştir. *“İnançlı olduğum zamanlarda iyi hissettiriyordu ama şu anda çok iyi hissettirmiyor.”* Katılımcı önceki sorularda da inancının eskisi kadar güçlü olmadığını belirtmiştir. İbadetlerin kendisi üzerindeki etkisini olumsuz olarak ifade ettiğini görülmektedir.

Yapılan yorumlara bakıldığı zaman genel olarak ibadetlerin katılımcılar üzerinde olumlu etkileri olduğu görülmektedir. Katılımcılar ibadetleri yerine getirdikleri zamanki hislerini “iyi hissediyorum, mutlu oluyorum, dingin hissediyorum...” şeklindeki ifadelerle dile getirmişlerdir. Dini ritüelleri yerine getirmenin hem bir anlamda sorumluluktan kurtulma hem de iç huzuru kazandırma etkisinin olduğu görülmüştür.

Z kuşağından bazı katılımcılar dini faaliyetleri yerine getirmenin kendilerine huzur verdiğini ifade etmişlerdir:

“Namaz kılarken kendimi daha rahat daha huzurlu hissediyorum çünkü o benim yaratıcım olduğunu düşündüğüm. Onunla olan iletişimim olduğunu düşünerek kendimi daha güvende, daha huzurlu hissediyorum ve yalnız hissetmiyorum. Zekât verirken insanlara yardım etmenin güzel bir şey olduğunu düşünüyorum, oruç

tutarken insanın aç kalabilmesini ve o süreçte neler olabileceğini veya onların halinden anlamış olmak beni mutlu ediyor bundan dolayı huzurlu oluyorum.”(K13)

“Bana huzur verir mesela çok kötü bir şeyler olduğunda yani şöyle açıklayayım; yazın yaşanmış bir olay mesela bir yerlere vururdum, hep art arda mesela kolumu vururdum falan. Namaz kıldıktan sonra onun rahatlığıyla dolaştım yani. Rahatlık veriyor dini ibadetler.”(K15)

“Dünyadan az bir sürede de olsa kopmuş gibi hissedirim; rahatlamış, huzurlu hissedirim.”(K16)

“Oruç tutmak mesela nefsimize hakim olmak amacıyla bazı açlık, yoksulluk çeken insanları anlamamızı sağlar; empati sağlar. Oruç tutmak bana mutlu hissettirir, namaz kılmak güvende hissettirir, Allah’ın bir nevi daveti gibi.”(K17)

“Namaz kılarken heyecanlanıyorum bazen untabiliyorum vesvese veriyor şeytan ama namaz kıldıktan sonra içimde huzur oluyor. Oruç süresince Allah’a karşı kendimizi gösteriyoruz sonrasında iftardan sonra mutlu oluyorum.”(K19)

“Sadaka vermek mesela küçük çocuğa sadaka verdiğinde, çocuk mutlu olduğunda sen de mutlu olursun. Aynı şekilde oruç tuttuğunda, namaz kıldığında, zekât verdiğinde Allah’ın rızasını kazandığın için mutlu olursun.”(K21)

Katılımcıların yerine getirdikleri ibadetler sonrası kendilerini huzurlu hissettikleri görülmektedir. K13 kodlu katılımcı namaz ibadetinin kendisini güvende hissettirdiğini ifade ederek bu şekilde yaratıcısı ile iletişim kurduğunu ifade etmiştir. Katılımcı bunun yanında oruç tutmak ve insanlara yardım etmek gibi ibadetlerin de huzur verdiğini eklemiştir. K15 kodlu katılımcı ise dini inancının ve ibadetlerinin kendisini olumsuzluklardan koruduğuna inanmaktadır. Katılımcının daha önceki sorulara verdiği cevaplar da göz önünde bulundurulduğu zaman dini hayatı kolaylaştıran, ona ayrıcalıklar tanıyan ve olumsuz durumlardan koruyan bir araç olarak gördüğü gözlenmiştir.

K16 kodlu katılımcı da dini ibadetleri yerine getirdiği zaman dünyadan kısa bir sürede olsa uzaklaşmanın kendisine iyi geldiğini ifade etmiştir. K17 kodlu katılımcı oruç ibadetine dikkat çekerek bu ibadet sayesinde açlık çeken insanlarla empati kurma imkanına eriştiğine değinmiştir. K19 ve K21 kodlu katılımcılar ise ibadetlerle Allah’ın istediği davranışları yerine getirmiş olmanın huzur verici olduğundan bahsetmişlerdir.

Bazı katılımcılar ise dini faaliyetleri yerine getirdikleri zaman bir yükten veya bir sorumluluktan kurtulduklarını düşünerek iyi hissettiklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Farz ibadetlerde ödevimi yapmış, teslim etmiş gibi hissediyorum. Diğer nafile ibadetlerde mesela kandil gibi özel bir gün varsa yapmadığım zaman bir vicdan azabı oluyor. Sen bugünü boş geçirdin, bugün bir şeyler yapabiliirdin şeklinde ama yaptığımda mutlu oluyorum tabi.” (K12)

“En başta sadaka verdiği zaman çok mutlu olurum, içim huzur dolar. Oruç tutmak da aynı şekilde içimi huzur doldurur. Zekât ve sadaka gibi ibadetlerden çok hoşlanırım, içime verdiği hissi gerçekten hissederim, namaz kılmayı da mesela nasıl tanımlasam sanki bir görevi tamamlamışım gibi. Tamam, hadi bir sonrakine kadar vakit var rahatım derim, rahatlarım. Sanki üstümden yük kalkar ama zekât ve sadakada içim daha ferahlar. Namazda biraz daha sıkıntılı sanki arkamdan atlı geliyor.”(K14)

K12 ve K14 kodlu katılımcılar ibadetleri yerine getirdikten sonra bir görevi yerine getirmiş olmanın verdiği huzurlu hissi yaşadıklarını ifade etmişlerdir. K12 kodlu katılımcı bu durumu farz ibadetleri yerine getirdikten sonra yaşadığını ifade ederken, K14 kodlu katılımcı ise bu durumu özellikle namaz kılmakla yaşadığını belirtmiştir. Bununla beraber K12 kodlu katılımcı nafile ibadetleri yerine getirmediği zaman kendini vicdanen rahatsız hissettiğini ifade etmiştir.

K14 kodlu katılımcının ve diğer katılımcıların da zekât ve sadaka ibadetine ayrı bir değer verdiği görülmektedir. Katılımcıların çoğu bu ibadetleri yerine getirdikleri zaman huzurlu hissettiklerini ifade etmiştir. K18 kodlu katılımcı da oruç, zekât ve sadaka ibadetlerinin kendisini huzurlu hissetirmekle beraber namaz gibi zorunlulukları yerine getirmekte zorlandığını şu şekilde ifade etmiştir: *“Belirli bir zorunluluğu yaparken çok zorlanıyorum. O, üzerime dayatıldığı zaman çok zorlanıyorum, namaz kılmak gibi. Belli bir alışkanlık da kazanmadım şu zamana kadar ama oruç tutmak daha iyi gelir. Zekât veya sadaka vermek de gerçekten mutlu hissettiriyor, hakkım geçtiği zaman sadaka veriyorum.”*

Z kuşağından katılımcıların yöneltilen soruya verdikleri cevaplar incelendiği zaman, katılımcıların çoğunun yerine getirdikleri ibadetlerin kendilerini iyi hissettirdiği ve onlarda olumlu duygular uyandırdığı görülmüştür. Bununla beraber

bazı katılımcıların namaz gibi günlük yerine getirilmesi zorunlu olan ibadetleri yerine getirmekle üzerilerinden bir sorumluluğun kalktığını düşündükleri anlaşılmaktadır. Ayrıca katılımcıların tamamının zekât ve sadaka gibi insanlara yardım etme faaliyetlerine ayrı bir önem verdikleri anlaşılmıştır.

4.6. Dinin Bilgi Boyutuna İlişkin Katılımcı İfadeleri

Katılımcıların dinin bilgi boyutu ile ilgili görüşlerini almak üzerine yönelttiğimiz dini bilgiler elde etmek amacıyla çeşitli kaynaklardan yararlanıp yararlanmadıkları hakkındaki soru ile ilgili cevaplar aşağıda sunulmuştur. Katılımcıların tamamı dini ilgi edinmeyi önemseydiğini ifade etmekle beraber, her biri bu durumu farklı şekillerde açıklamışlardır. Bu sebeple katılımcıların yorumları ayrı ayrı ele alınacaktır.

“Vaaz dinlemiyorum. Ben farklı dinleri de öğrenmek istiyorum. Kendi dinimi evet kabul ediyorum ve canı gönülden seviyorum kendi dinimle ilgili kitapları da okuyorum ama farklı dinlerle de genel olarak ilgilenip okuyorum, bilgi ediniyorum.” (K1)

“Evet önemsiyorum. Öncelikler kitaplardan bakıyorum bulamazsam diyanete ulaşmaya çalışıyorum.”(K6)

“Vaaz dinlemem. Vaaz dinleyince çünkü yorumu dinlemiş olacağıma inanırım dini kitaplar okurum genelde. Zaten hepimiz hepimizden kastım bu arada nasıl söyleyebilirim çoğumuz Kur’an’ı bir kere okumuşuzdur diğer dini kaynaklara da elime geçtikçe bakarım.”(K8)

“Vaaz dinlemek gibi bir faaliyette bulunmuyorum. Dini bilgilerimi araştırmam konusunda seçiciyim neyi nereden okumam gerekiyor kiminki doğru o konuda hassasiyetim fazla. Güvenilir olmasını tercih ediyorum.” (K9)

K1 kodlu katılımcı, dini bir konuda bilgi edinmek istediği zaman dini kitaplara yöneldiğini ifade etmekle beraber farklı dinlerle ilgili kitap okumayı ve bilgi edinmeyi önemseydiğini ifade etmiştir. K6 kodlu katılımcı ise kitaplarda aradığı bilgileri bulamadığı takdirde diyanete ulaşarak doğru bilgiye ulaşmaya çalıştığını ifade etmiştir. Katılımcının bu şekilde ihtiyaç duyduğu dini bilgiye ulaşmaya gayret

göstermesi dinin bilgi (öğreti) boyutuna önem verdiğini göstermektedir. K8 kodlu katılımcı da dini kaynaklardan İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'e işaret ederek çoğu Müslümanın zaten bir kere okumuş olduğu şeklinde bir yorumda bulunmuştur. K1, K8 ve K9 kodlu katılımcıların ortak ifadesinin vaaz dinlememek olduğu görülmektedir. K8 kodlu katılımcı, vaazın yorum içerdiğini ifade etmesi ve kaynak olarak Kur'an'ı işaret etmesi dinin asıl kaynaklarına, yorum katılmamış haline ulaşmaya önem verdiğini göstermektedir.

“Vaaz dinlemiyorum. Çünkü vaazın kelime kökenini de incelediğiniz zaman aslında amacın bilgi aktarmak olduğunu görürsünüz fakat şu anda böyle değil. Şu anda amaç ikna etmek. Vaazda kendimi iyi hissetmiyorum yanlış bilgiler veriliyor. Bunun sebebi de insanları ikna etmek amacıyla duyguya yer verilmesi. Vaazlarda insanların duygularına hitap etmek amacıyla yanlış bilgilere yer verilebiliyor. Dini bilgiye dair dini bilgi değil de daha çok pratik bir şey olarak görüyorum. Dini külliyata ilgim var okurum öğrenmeye de çalışırım ama dinde bunun durumu nedir diyip davranışımı ona göre ayarlamam. Tamamen entelektüel bir bilğim var.”(K2)

K2 kodlu katılımcı, diğer katılımcıların da olduğu gibi vaaz dinlemediğini ifade etmiş ve bunun vaazlarda aslında insanları ikna etmek ve etkilemek amacıyla yanlış bilgilerin verilmesinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Bununla beraber katılımcının önceki sorulara verdiği cevaplarla birlikte değerlendirdiğimizde dini bilgiye günlük rutin hayatında çok yer vermediği anlaşılmaktadır. Dini pratikte yaşanan bir durum olarak görmesi sebebiyle günlük hayatında bunun dindeki yeri nedir şeklinde bir merakının olmadığını vurgulamaktadır. Dini konulara ilgisinin ise tamamen entelektüel bir kaygı sebebiyle olduğunu görmekteyiz.

“Duyduğum veya okuduğum bir Kur'an ayetini bende uyandırdığı his sonrası araştırıyorum. Mealler olabilir, bu konuda görüşlerine itimat ettiğim insanlar olabilir. Dört beş kişi var, kimisi bilimsel kimisi tasavvufi açıdan bakıyor örneğin bu insanlardan bakıyorum. Sonra kendime göre bir değerlendirme yapıyorum. O şunu demiş, bu bunu demişten ziyade içime sinmesi önemli. Neden araştırıyorum çünkü yaptığım şeyin içime sinmesi önemli. Okuduğum ayetin ya da konunun benim için bir karşılığı yoksa o an onun üzerinde durmuyorum.”(K3)

K3 kodlu katılımcı dini bir konuda araştırmayı duyduğu veya okuduğu bir ayetin detayını öğrenmek üzerine yaptığını belirtmiştir. Bu noktada katılımcı olaylara

farklı açılardan bakan takip ettiği insanların görüşlerini öğrendiğini belirtiyor fakat son tahlilde kendi içine en sinen ne ise onu yaptığını belirtiyor. Katılımcının dinin öğreti boyutunu önemsediği anlaşılmakla birlikte edindiği bilgileri değerlendirirken kendi iç dünyasında uyandırdığı hislere de önem verdiği anlaşılmaktadır.

”Şu an değil ama eskiden Nurettin Yıldız’ın vaazlarını dinlerdim. Şu anda beni korkutuyor, sadece cehennemi hatırlatıyor. Çoğu kitap o kadar çok cehennemden bahsediyor ki korkuyoruz, o yüzden dini kaynaklara güvenmiyorum. İnsanlar farklı amaçlarla da dini kaynaklar yazabiliyor para kazanmak veya oryantalizm gibi. Kur’an’a ve hadislere güveniyorum ama. Onların söyledikleri şeyler de ağır olabilir ama yine de gerçek onlarınki.”(K4)

K4 kodlu katılımcının yönelttiğimiz her soruya hayatını ikiye ayırarak cevap verdiği gözlenmiştir. Katılımcının hayatının bir döneminde dini çok yoğun yaşadığı fakat şu anda kendisini çok fazla yakın hissetmediği anlaşılmaktadır. Dini bilgi noktasında da önceden vaaz dinlediğini fakat şu anda vaazların onda uyandırdığı korku hissinden dolayı dinlemediğini ifade etmiştir. Katılımcı dini kitapların farklı kaygılarla yazılmasından dolayı bu kaynaklara çok güvenmediğini ifade etmektedir. İslam dininin iki temel kaynağı olan Kur’an-ı Kerim ve hadislerin içerdiği bilgilerin ağır da olsa en güvenilir olduğunu vurgulamış ve sadece bunlara güvendiğini belirtmiştir.

“Yaşantımı etkileyen bir şey olursa araştırıyorum. Mesela “bitcoin haram mı?” şeklinde internetten bazı hocalardan bakıyorum. Kitap okumuyorum.”(K5)

K5 kodlu katılımcı dini konulara hayatın akışı içerisinde ihtiyaç duyduğu anlarda yöneldiğini belirtmiştir. Hayatta alacağı bazı kararlarda veya gerçekleştireceği uygulamalarda dini referans araması katılımcının hayatında dinin etkisinin olduğunu göstermektedir. Katılımcı, ihtiyaç duyduğu bilgileri araştırırken internetten faydalandığını belirtmiştir.

“Önemişiyorum tabi ki. Çok sevdiğim bir arkadaşım var dara düştüğümde ya da bir şey öğrenmek istediğimde ona sorarım çünkü bilgisine güvenirim. O da bana kaynağı ile bilgiyi verir. Kendim de araştırıyorum tabi ki. Mesela şu an iki çocuk büyütüyorum. İkisine de aynı şekilde yaklaşacağız. Büyük oğlumu şu an beş buçuk yaşında hem camiye götürdüm hem de babasıyla birlikte kendi ibadetlerinin olduğu bir törene katıldı. Ben kendi çocuğuma asla baskı yapmayacağım “sen alevi doğdun

alevi büyüyeceksin ya da sen Sünni doğdun Sünni büyüyeceksin” diye bir baskı yapmayacağım. Benim oğlum yaşadığı toplumda istediği yöne kendisi gidecek ama tabi bu sınırların dışına çıkmadan. Biz istiyoruz ki hem Aleviliği öğrensin hem Sünni, Hanefi hepsini öğrensin kendini neye yakın hissederse ya da daha iyi gelirse. Mesela benim çevrem, çok fazla insan var başörtülü ve çok tutucu ama kalbinde bir sürü kötülük de var. Ben mesela şimdiden çocuğumun kalbi sevgiyle dolu olsun istiyorum. Benim dini tanımladığım dışında tanımlayan insanlara göre de yanlış yöndeyim ama beni mutlu eden şey içimin güzelliği.”(K7)

K7 kodlu katılımcı da dini konularda bilgi edinmeyi önemseydiğini ifade etmiştir. Bu noktada daha çok güvendiği bir arkadaşına danıştığı görülmektedir. Katılımcı bunun sebebinin arkadaşının bir bilgiyi verirken ona kaynakları ile sunması olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı önceki sorularda eşinin alevi olduğunu ve bundan dolayı çevresinden çok fazla olumsuz tepki aldığını belirtmişti. Burada kendi çocuklarına dini bilgileri nasıl vereceğini de ifade ettiğini görüyoruz. Aslında yine katılımcının soruya verdiği cevapta dikkat çeken noktanın dinin pratik(ibadet) boyutunu dışarıda bırakıp daha çok ahlaki değerleri öne çıkarmasının olduğu görülmektedir. Katılımcı bu durumu dindar gözükken çevresindeki bazı insanların kalplerinde kötülüğün olması ile açıklamıştır.

“Bunu çok önemsiyorum. Özellikle şu anda lise öğrencilerinin dersine girdiğim için daha fazla araştırma ve hazırlık yapıyorum. Her dersten önce çalışıyorum. Ne yapmam gerektiğini düşünüyorum ve çocukların da dine bakış açısını değiştirmek istiyorum. Çünkü kafalarında hep böyle din dersi boş ders olarak algıları var. Bunu yıkmaya çalışıyorum. Onlara yardımcı olurken aslında kendime yardım ediyorum. İnternete kesinlikle bakmam. Bunu öğrencilerime özellikle söylüyorum internete bakmamaları gerektiğini. İnternette tabi diyanetin Kur’an-ı Kerim ve tefsir diye bir sitesi var. Orası çok güvenli, onu söylüyorum. Onun dışında kesinlikle dini bilgi edinmeyi önemserim ve baktığım sıra bu şekildedir. Meal, tefsir, hadis ve ilmihal.” (K10)

K10 kodlu katılımcı dini bilgiyi edinmeyi önemseydiğini belirtmekle birlikte bu durumun aynı zamanda mesleki olarak da ihtiyaç duyduğu bir konu olduğunu da eklemektedir. Bu zorunlu durumla aslında kendisine yardım ettiğini düşünmektedir. Katılımcının yöneldiği kaynaklardaki hassasiyetinde din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni olmasının etkisi görülmektedir.

“Eskiden aklıma çok soru takılıyordu ve çok okuyordum. Sonra bu soruların cevabını bulamadığımı fark ettim ve cevabı bulamamak beni daha çok uzaklaştırdı. O yüzden artık daha fazla okumayı tercih etmiyorum. Hatta bu konularda çok düşünmemeyi tercih ediyorum. Belli başlı ibadetleri yapıp gerisine çok takılmıyorum. İlmihal bilgisi gibi bir şeyse kendim internetten araştırıyorum ya da bir yakınım varsa ona sorabiliyorum ama çok aşırı kuralcılıklar beni çok etkilemiyor. Çok ince detaylara takılmanın çok önemli olduğunu düşünmüyorum. Bence daha önemli olan şeyler var; yalan söylememek, kul hakkı yememek daha önemli. Bunlar da zaten bariz şeyler.”(K11)

K11 kodlu katılımcı geçmişte dini bazı sorularının olduğunu fakat kendisini tatmin edecek bir cevaba ulaşamadığı için bu konuları düşünmeyi bıraktığını belirtmiştir. Katılımcının bu konular dışında dini kurallarla ilgili bir bilgiye ihtiyaç duyduğunda da internete veya bir yakınına başvurduğunu görülmektedir. Katılımcının bu tarz çok yoğun kuralcılıklara önem vermediğini ifade etmesi dikkat çekicidir. Katılımcının dinin öğreti (bilgi) boyutunun yanında ahlaki boyutunu da önemsendiği anlaşılmaktadır.

Katılımcılara yöneltmiş olduğumuz dinin bilgi boyutu ile ilgili bu soruya verilen cevaplara bakıldığında zaman, Y kuşağından gençlerin dini konularda bilgi edinmeyi önemsedikleri gözlenmiştir. Katılımcıların dini bir konuda araştırma yaparken başvurdukları kaynak seçimlerinde hassas oldukları anlaşılmaktadır. Katılımcılar Kur'an-ı Kerim, hadisler, tefsir kaynakları ve internet siteleri gibi kaynaklara başvurarak dini konular hakkında bilgi edindiklerini ifade etmişlerdir. Bu soruya verilen cevaplarda dikkat çeken önemli noktalardan biri de katılımcıların hepsinin vaaz dinlemeye mesafeli oluşlarıdır. Katılımcıların tamamı vaaz dinlemediğini ifade etmekle beraber yukarıda ele aldığımız gibi bunu farklı şekillerde gerekçelendirmişlerdir.

Z Kuşağından Katılımcıların Dini Bilgi Edinme ile İlgili Tutumları ise şu şekildedir:

“Evet, gerekli ilmihal bilgilerine falan evde Ömer Nasuhi Bilmen'in ilmihali var, ona bakarız annemle. İlmihal dışındaki akaid bilgilerine falan da araştırarak yani kitaplardan okuyorum. Genelde vaaz çok dinlemedim ama kitap okudum. Siyer kitapları, akaid kitapları falan okudum. Bunları şu an okumuyorum artık bir miktar

okumuşum gibi geliyor ama okumam gerektiğini düşünüyorum. Şu an işte sınav stres falan çok fazla okuyamıyorum.”(K12)

“Evet mesela dincimiz okulda kıssa anlatırken ben onu iyice dinlerim, mutlu olurum, huzur verir. İlmihallerdeki bilgileri okurum, dualara bakarım bana iyi gelir.”(K15)

“Evet, önemsiyorum bu konuda hatta dini kitaplardan ilmihal okuyordum. Vaaz dinlemiyorum. Dini kaynaklarım var, genellikle ilmihal okuyorum, içindeki duaları ezberlemeye çalışıyorum. Bu bana çok iyi hissettiriyor.”(K17)

Yorumlarını alıntılanmış olduğumuz katılımcılar dini konularda bilgi edinmek istedikleri zaman çeşitli dini kitaplara başvurduklarını ifade etmişlerdir. K12 kodlu katılımcı farklı dini konularda çeşitli kaynaklara başvurduğunu ifade etmiştir. Katılımcı ilmihaller, akaid kitapları ve siyer kitaplarını zamanında çok fazla okuduğunu belirtmiştir. K15 kodlu katılımcıda ilmihal kitaplarından bilgi edindiğini ifade ederken kıssaları dinlemenin de kendisini mutlu hissettirdiğini ifade etmiştir. K17 kodlu katılımcı da ihtiyaç duyduğu zamanlarda ilmihallere başvurduğunu ifade etmiştir.

Katılımcılardan bazısı da dini konularda bilgi edinmek istediği zaman internet üzerinden araştırma yaptığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Evet, önemsiyorum dini kaynaklara ulaşacak kadar çalışkan bir insan değilim. Elimizde telefon var direk oradan yazarım. Sadece bir siteye değil de birkaç siteye bakarım doğrulamak için. Vaaz dinlemek de işte Cumadan Cumaya. Önemsiyorum çünkü ileride bir günah işlerim ya ben bunun günah olmadığını bilmiyorsam Allah bana sorar neden araştırmadın diye. Çünkü elimin altında fırsat var.”(K14)

“Bilgi edinmeyi önemsiyorum çünkü bazen dini konularda aklıma takılan yerler oluyor ama dini kaynaklara ulaşmak yerine daha çok internetten bakıyorum. Vaaz dinlemeye hiç katılmadım.”(K18)

“Dini konularda bilgi edinmeyi önemserim. Mesela Youtube’a girer birkaç tane hocayı dinlerim. Genelde internete girerim, kitap okumam.”(K20)

K14, K18 ve K20 kodlu katılımcılar dini konularda internet üzerinden sorularına cevap aradıklarını belirtmişlerdir. K14 kodlu katılımcının dini konuları

araştırmasındaki ana etkenin, dini konularda bilgi edinmeyi bir sorumluluk olarak anlamasının olduğu gözlenmiştir.

Z kuşağından bazı katılımcılar ise konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Vaaz dinliyorum, meal elimden geldiğince okumaya çalışıyorum ama meal okuduğumda da onu bir anda anlayamadığım için onu daha farklı şekilde araştırmaya çalışıyorum. Bu konuda bilgili kişilere soruyorum. Hiçbir şekilde internetten bakmıyorum yanlış bilgi edineceğim diye.” (K13)

K13 kodlu katılımcı vaaz dinlemenin yanında dini konularda bilgi edineceği kaynağı İslam’ın temel kaynağı Kur’an-ı Kerim ile sınırlandırmıştır. Katılımcının yanlış bilgi edinmemek için internetten uzak durması ve dininin temel kaynağına yönelmesi onun dini konularda doğru bilgiye ulaşma konusunda hassas olduğunu göstermektedir.

“Evet, önemsiyordum daha doğrusu. Bir yıl önce falan baya üstüne düşmüştüm. Hatta kitaplar okumuştum ama vaaz dinlemek gibi faaliyetlerde bulunmadım.”(K16)

K16 kodlu katılımcı dini konularda bilgi edinmeyi daha önce önemseydiğini ve bu doğrultuda kitaplar okuduğunu belirtmiştir.

“Genelde bazı günler ezbere bilmediğim süreleri ezberlemeye çalışıyorum veya Kur’an okuyorum ama vaaz dinlemiyorum. Surelerin anlamını ve nerede indirildiğini bilince kendimi iyi hissediyorum, sorumsuz hissetmiyorum kendimi ama tabi bazı sorumluluklarımı yerine getirmedığım için rahatsız oluyorum.”(K19)

K19 kodlu katılımcı da K13 kodlu katılımcı gibi dini bilgi edinme noktasında Kur’an-ı Kerim’e yöneldiğini ve indirilen ayetleri daha iyi anlamaya çalışmanın kendisini iyi hissettirdiğini ifade etmiştir.

Son olarak K21 kodlu katılımcı ise dini konularda bilgi edinmeyi önemsemediğini şu şekilde ifade etmiştir: *“Hayır yani çok fazla şey yapmıyoruz ama Kur’an’ı falan dinliyoruz.”*

Katılımcıların ifadeleri incelendiği zaman genellikle dini konularda bilgi edinmeyi önemsedikleri görülmekle birlikte yöneldikleri kaynaklar farklılık göstermektedir. Katılımcılar dini konularda Kur’an-ı Kerim, İlmihaller, Akaid kitapları, Siyer kitapları ve internet gibi kaynaklardan bilgi edindiklerini ifade

etmişlerdir. Katılımcıların çoğunun vaaz dinlemediği görülmüştür. Z kuşağından katılımcıların dinin bilgi (teorik) boyutunu önemsedikleri görülmektedir.

4.6.1. Katılımcıların Dini Bilgi Edinmek İstediklerinde Yönelindikleri Kaynaklar

Her dinin kendi mensuplarına sunduğu temel inanç ve değerleri vardır. O dine inanan insanların dini bilgiye ulaşma kaynakları ise değişkenlik göstermektedir. Katılımcıların dini bir konuda bilgi edinmek istedikleri zaman hangi kaynakları kullandıklarını anlamak üzere yöneltmiş olduğumuz dini konularda başvurdukları kaynaklar hakkındaki soru ile cevaplar aşağıda sunulmuştur.

Y kuşağından bazı katılımcılar konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Öncelikle o dinin yaratıcı tarafından gönderilmiş kitabına ulaşmaya çalışırım. Daha sonrasında da başarılı yazarlar varsa dinlerle ilgili yazı yazan; makale olur, tez olur, hiç önemli değil yani normal kitap olur, hepsini okurum.”(K1)

“Bir konuyla ilgili Kur’an-ı Kerim’deki yorum çok netse, başka bir kaynağa başvurmam. Hadisler konusunda eskiye oranla daha temkinliyim ama tabi hadisi reddeden, peygamberin yorumunu sünnetini reddeden bir yaklaşımım yok. Onun dışındaki kaynaklarda da, tabi ki zaman zaman ilmi hallere başvurduğum oluyor, farklı yorumlardan farklı tefsirlere başvurduğum oluyor.”(K3)

“Kur’an’a bakarım sonra hadislere bakarım, ondan sonra internetten araştırırım bir kitaba dayanıyor mu bakarım. Türk İslam ansiklopedisi var, oradaki bilgiler genelde doğru oluyor. Sonra sahabe döneminden, sonra bazı Mısırlı âlimler çıkmış bu âlimlerin eserleri gerçekten güzel oluyor. İmam Gazali’nin kitapları mesela onlar güzel oluyor.”(K4)

“Konuya önce Kur’an ve hadislerden, sonra fıkıh kitaplarından bakarım. Eğer bunlarda bulamazsam, internete bakarım.”(K6)

“Genelde Kur’an-ı Kerim meali ama o da herkesten değil, her yazardan değil, bunu bir sürü kişi çevirmiştir. Belirli kişilerden ve dediğim gibi o güvendiğim arkadaşımın ama o da yanlış biliyorsa yandık.”(K7)

“İnternet ama doğruluğuna inanabileceğimiz kaynaklar; makaleler veya mesela Kur’an’ın internetteki pdf olsun veya başka halleri gibi. Genelde kitaplar ve internet diyebilirim.”(K8)

“Güvendiğim yazarların ilmi hallerine bakarım, tefsirlere ve sahih hadis kitaplarına bakarım.”(K9)

“İlk baktığım kaynak Kur’an ve tefsiri. Sonrasında hadis kaynaklarına ve ilmi hallere bakarım. İnternete bakmam. Ancak diyanetin sitesi gibi çok güvenilir bir siteyse bakarım. Bunların yanı sıra güvenilir üniversite hocalarının kitaplarını okurum.”(K10)

Y kuşağından katılımcıların ifadelerine baktığımız zaman genel olarak dini kaynaklar konusunda temkinli oldukları gözlenmiştir. Katılımcıların dini bir konuda bilgi edinmek istediklerinde ilk olarak dinin asıl kaynaklarına ulaştıkları, bunlarda yeterli cevaba bulamadıkları zaman da yine güvenilebilecekleri başka kaynaklara yöneldikleri görülmüştür. Katılımcıların ulaştıkları kaynakların ilmi haller, dini kitaplar, makaleler, tezler ve internet siteleri olduğu görülmüştür. İnternet aracılığıyla bilgi edinen katılımcıların ise bu noktada titiz olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar güvenerek takip ettikleri siteler veya hocaların görüşlerine bakarak doğru bilgiye ulaşmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Genellikle katılımcıların ilk yöneldiği kaynağın internet olmadığı görülmekle birlikte K5 ve K11 kodlu katılımcılar *“İnternetten takip ettiğim hoca var, onların görüşlerine bakarım. Eğer şüpheli ise hiçbir şey yapmam. Yani illaki o hocaların görüşünü benimseyeceğim diye bir şey yok.”(K5)* ve *“İlk önce internetten araştırıyorum sonra yakınlarıma soruyorum. Çok nadir internetten meal ya da tefsir bakıyorum.”(K11)* şeklinde görüşlerini ifade ederek ilk olarak internetten araştırma yaptıklarını belirtmişlerdir.

Z kuşağından bazı katılımcılar önce dini bazı kaynaklara baktıklarını sonrasında internet üzerinden araştırma yaptıklarını şöyle ifade etmişlerdir:

“Daha çok anneme soruyorum. O da din kültürü öğretmeni zaten ama biz çıkamadıysak işin içinden ilmi hale bakarız. Onun dışında internete de bakıyorum ama internette o kadar çok yorum farklılığı var ki bir ayetten birisi başka bir şey çıkarırken birisi başka bir şey çıkarabiliyor. Onun için ya da ayetler speküle edilebiliyor internet çok güvenilir gelmiyor. Dediğim gibi kitaptan bakarız o da olmazsa annem bilen birisine sormaya çalışıyor.”(K12)

“Ben ilmihal var bizim evde onlara bakarım veya internetten ararım.”(K15)

“Genellikle internet üzerinden bakarım veya kütüphaneye giderim.”(K16)

“Dini kitaplara ve internete başvururum.”(K17)

“Eğer surelerle ilgili bir şeyse evimizde onla ilgili kitaplar var ama eğer onlar da yazmayan bir şeyse internetten bakıyorum sonra doğru olup olmadığını bir hocaya bilen bir kişiye soruyorum.”(K19)

Katılımcıların ilk yöneldikleri kaynakların dini kitaplar olduğu görülmektedir. İkinci bir kaynak olarak ise internete yöneldikleri anlaşılmaktadır. K12 kodlu katılımcı annesinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olması sebebiyle sorularını ona sorduğunu belirtmekle birlikte, dini kaynaklarda ihtiyaç duyduğu bilgilere ulaşamadığı takdirde internete başvurduğunu fakat internetteki bilgilere mesafeli olduğunu belirtmiştir. K15, K16, K17 ve K19 kodlu katılımcılar da ilk olarak dini kitaplara bakıp sonrasında internet üzerinden araştırma yaptıklarını belirtmişlerdir. K19 kodlu katılımcı internet üzerinden edindiği bilgileri daha sonra bir bilene sorarak teyit ettirmektedir. Bunun yanı sıra K20 kodlu katılımcı *“İnternet, Youtube sadece. Çok da bir kaynağa başvurmuyorum.”* ifadelerini kullanarak sadece internet üzerinden araştırma yaptığını belirtmiştir

Z kuşağından bazı katılımcılar da şu ifadeleri kullanmıştır:

“Kur’an mealine erişiyorum başka hiçbir yerden hiçbir kaynağa başvurmamayı tercih ediyorum. Çünkü internet ortamında bazı hadislerin veya kitaplarda bile bazı hadislerin yanlış olduğunu düşünüyorum.”(K13)

“Kur’an meali başka gerçekten hiçbir kaynağa başvurmuyorum.”(K18)

“Sadece Kur’an-ı Kerim.”(K21)

Katılımcıların dini konularda bilgi edinme noktasında temkinli oldukları görülmektedir.

K14 kodlu katılımcı ise dini konularda bilgi edinmek istediği zaman çevresinde bilgisine güvendiği kişilere danıştığını ifade etmiştir: *“Tanıdığım bazı cemaatlerden ağabeyler var ya onları ararım sorarım ya da internetten araştırma yaparım. O olmazsa kendi arkadaşlarımdan İmam Hatip mezunu bir iki yakın arkadaşım onları arar onlara sorarım. Çevremde bu din konusunda benden daha iyi*

bildiğini düşündüğüm insanlara danışırım. Daha da bulamazsam hani daha fazla kurcalamam herhalde.”

Z kuşağından katılımcıların dini bilgi edinme amacıyla farklı kaynaklara başvurdukları görülmüştür. Katılımcılar Kur'an-ı Kerim, ilmi haller, dini kitaplar, internet gibi kaynaklara başvurmanın yanı sıra çevrelerinden bilgisine güvendikleri kişilere de başvurduklarını ifade etmişlerdir.

4.6.2. Katılımcıların Sosyal Medyadaki Dini Bilgilere İlişkin Algıları

Günümüzde bilgiye erişimin en kolay yolu internet olmuştur. İnternet üzerinden istenilen her bilgiye çok rahat ulaşılabilir. Bunun yanında internette herhangi bir konuda araştırma yaparken karşımıza çok fazla kaynak çıkmakta ve bu doğru bilginin ayırt edilememesi sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada katılımcıların internet üzerinden karşılaştıkları dini bilgilere yaklaşımlarını anlamak üzere yönelmiş olduğumuz internet ve sosyal medyada edindikleri bilgilerin doğruluğu hakkındaki soru ile ilgili cevaplar aşağıda gruplandırılarak sunulmuştur.

Y kuşağından katılımcılar düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Hayır, aksine çok fazla yanlış bilgilerinde döndüğüne inanıyorum.”(K1)

“Düşünmüyorum yani internette bazı kaynaklara dayanan bilgiler evet olabilir ama sosyal medyanın çoğunda Mevlana'nın sözü diye saçma sapan bir söz paylaşılabiliyor. O yüzden inanmıyorum yani sosyal medyadakilere.”(K4)

“Her gördüğüme inanmam, her duyduğuma ya da her okuduğuma inanmam.”(K7)

“Hayır, internetten bakmam zaten güvenilir olduğunu düşünmüyorum.” K9)

Y kuşağından kişilerle yapılan görüşmelerde katılımcıların internet ve sosyal medya üzerinden karşılaştıkları bilgilere karşı mesafeli oldukları görülmüştür. K1 ve K4 kodlu katılımcıların internet üzerinde dolaşan çok fazla yanlış bilgi olduğuna vurgu yaptıkları görülmektedir.

“Güvenilir olan da var olmayan da. Meselenin internette geçiyor olmasıyla sıhhat açısından bir fark yok. Çünkü bu tek başına bir ölçüt değil. İnternetin herkese

ulaşabildiği için, herkes kullandığı için, bilgiden çok fikri olan insanların kullanması nedeniyle çoğunlukla oradan güvenilirlik oranı daha düşük ama bunların doğruluğunu yanlışlığını test edebileceğimiz imkânlar da var. İnternette gördüğüm bir bilgi için kesin doğru ya da kesin yanlış demem araştırırım.”(K2)

“Sosyal medyada gördüğüm paylaşımlarda benim için önemli olan ne paylaşıldığından çok kimin paylaştığıdır. Paylaşımlara ilk etapta güvenmem arkasını araştırırım. Bu sadece dini konularda değil tüm konularda geçerli. İnternette bir şey sorduğun zaman cevap alabileceğin onlarca site var. Örneğin bir ayet meali bile farklı farklı çıkıyor karşımıza. Bunun için kendim bakarım, araştırırım doğrusu neymiş öğrenmeye çalışırım.”(K3)

“Dediğim gibi belli hocaları takip ediyorum onun dışında çok öyle her sayfayı inceleme gibi bir imkan yok. Zaten birkaç tane hocanın videolu sohbetleri var, oradan inceliyorum. Onları da dediğim gibi gönlüme eğer uygunsa yapıyorum. Zaten şüpheli gelirse onu da uygulamıyorum.”(K5)

“Her zaman değil yani eğer bir şüpheye düşüysen onu araştırıyorum, daha çok hocalara soruyorum mail atıyorum bu şekilde.”(K6)

“Sadece güvenilir olduğuna inandığım kaynakları okuyorum. Zamanında yapılan bir çalışmada yanlış hatırlamıyorsam internetteki bilgilerin sadece yüzde yirmi birinin doğru olduğunu belirten bir çalışma vardı. Tam olarak hatırlamıyorum sayıyı ama çok trajikomik bir sayı olduğunu hatırlıyorum. Bu yüzden mutlaka doğrulamam gerekiyor açıkçası.”(K8)

“Düşünmüyorum. Kesinlikle düşünmüyorum. Dediğim gibi internette belirli sadece Diyanetin olan tefsir bölümüne güveniyorum. Birkaç hocanın kurduğu site var onlara güveniyorum. Onun dışında kesinlikle sosyal medyaya güvenmiyorum. Çünkü benim için sosyal medya kirli bilgi demek açıkçası. Tamamen benim gözümde kirli bilgi yani ama haliyle bu ayağa uydurmak için bazı şeyleri de takip etmemiz gerekiyor uzak kalmamamız adına.”(K10)

“Güvenilir olmayan bilgi daha çok özellikle sosyal medyada daha çok beğeni alabilmek için yanlış bilgiler yer alabiliyor. Genelde zaten her duyduğuna her okuduğuna çok inanmayan birisi olduğum için çok sorgularım. Eğer mantıklı gelmiyorsa birine sorarım. Eğer çok üzerinde durulacak bir şey değilse hayatımı etkileyen bir şey değilse de üzerinde durmam.”(K11)

Y kuşağından katılımcıların tamamının genel olarak internette karşılaştıkları her tür bilgiye mesafeli oldukları görülmüştür. K2 kodlu bu durumu sadece internet ile sınırlamayıp her karşılaştığı bilginin güvenilirliğini sorguladığını ifade etmiştir. Bununla beraber internetin bu noktada diğer kaynaklara göre daha güvensiz olduğunu da eklemiştir. K3 kodlu katılımcıda internet üzerinde karşılaştığı bilgilerde ilk etapta kimin paylaştığına dikkat ettiğini belirtmiştir. K8 ve K10 kodlu katılımcılar internette araştırma yaparken sadece güvenilir buldukları siteleri tercih ettiklerini vurgulamışlardır. K8 kodlu katılımcı internette yer alan bilgilerin doğruluğu ile ilgili yapılan araştırmalardan bahsederek bu konuda temkinli olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların dini konularda karşılaştıkları her bilginin doğruluğunu sorgulamaları ve araştırmaları dinin bilgi boyutunun önemsendiğini göstermektedir.

Z kuşağından bazı katılımcılar ise konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“İnternette kimin yazdığı belli değil. Kime göre, neye göre yazdığı belli değil, onun için çok doğru bulmuyorum sosyal medya ve internet bilgilerini.”(K12)

“Güvenilir olduğunu düşünmüyorum. İlla ki vardır güvenilir olan ama çok fazla yazı var gerçekten o doğrudur, yanlıştır onu seçebilecek bir bilğim olmadığı için internete dayalı bir araştırma yapmam.”(K13)

“Kesinlikle düşünmüyorum. Hatta internette gördüğüm dinle ilgili şeylerin yüzde doksanına inanmamaya çalışıyorum. Eğer daha önce ona yakın bir şey duyduysam olabilir diyorum. Bazı siteler var gerçekten doğru bilgi veren. Onlara inanabilirim birkaç kez doğruluğunu kanıtlamışsam, böyle güvenimi almışsa inanırım.”(K14)

“Düşünmüyorum. İnsanlar kafalarına göre şeyler yazıyor. Ben bunları kendi hocalarım soruyorum öyle bilgi edinmeye çalışıyorum.”(K15)

“Sosyal medya zaten şu anda da yalan haberlerle dolu olduğu için sosyal medyada gördüğüm çoğu şeye inanmıyorum.”(K16)

“Çok düşünmüyorum yayılan haberler olabiliyor yalan dolan cümleler çıkabiliyor.”(K17)

“Hayır, sosyal medyadan ve yazılı kaynaklardan bilgilere genel anlamda bir güvensizliğim var. Hiç birine güvenmiyorum, yanlış olduklarını düşünüyorum, herkes

farklı bir şey söylüyormuş gibi geliyor. O yüzden hiç birinin doğruluğuna emin olamıyorum.”(K18)

“Yani çoğunu düşünmüyorum çünkü dediğim gibi merak ettiklerime baktığımda başka bilen bir kişiye sorma ihtiyacı duyuyorum çünkü bazıları inandırıcı gelmiyor veya inandırıcı gelse bile doğru değiller.”(K19)

“Bunu düşünmüyorum çünkü herkes bir şeyler yazıyor. Bunun tek doğru olduğu yer Kur’an diye düşünüyorum.”(K21)

Katılımcıların internet üzerinden dini konular ile ilgili karşılaştıkları bilgilere güvenmedikleri görülmektedir. K12 kodlu katılımcı internetteki bilgilerin kaynağının belli olmaması sebebiyle güvenmediğini belirtmiştir. K13 kodlu katılımcı ise karşılaştığı bilgilerin doğruluğunu tespit edebilecek bilgiye sahip olmaması sebebiyle internet üzerinden araştırma yapmadığını ifade etmiştir. K14 kodlu katılımcının internetteki her bilgiye mesafeli yaklaştığı görülmektedir. K21 kodlu katılımcı da internete güvenmemekle birlikte bu konuda güveneceği tek kaynağın Kur’an-ı Kerim olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların dini konularda bilgi edinecekleri kaynakları seçerken dikkatli oldukları anlaşılmaktadır. K15 ve K19 kodlu katılımcılar internette karşılaştıkları dini bilgileri teyit ettirmek amacıyla güvendikleri kişilere sorduklarını ifade etmişlerdir.

K20 kodlu katılımcı ise internette veya sosyal medyada edindiği bilgilere inandığını şöyle ifade etmiştir: *“Düşünüyorum ya, ben çok çabuk inanırım böyle şeylere. O yüzden genelde düşünüyorum. Yani bilmiyorum birkaç sayfaya giriyorsun mesela hepsinde aynı şey yazıyorsa zaten ben hiçbir şey bilmiyormuş gibi hissederim. O yüzden çok çabuk inanırım.”*

Z kuşağından katılımcıların internet ve sosyal medyadan edindikleri bilgilere güvenmedikleri görülmektedir. Katılımcıların hangi dini kaynaklara yöneldikleri üzerine yöneltilmiş olduğumuz soruya bazıları internet üzerinden araştırma yaptıklarını ifade ederken, bu soruya internetteki bilgilere güvenmedikleri şeklindeki cevapları dikkat çekicidir. Katılımcıların dini bilgileri araştıracakları kaynaklar konusunda internetteki bilgilere mesafeli olmakla birlikte internet üzerinden güvendikleri sayfaları tercih ettikleri ve bazısının da bu bilgileri başka kaynaklarla teyit ettikleri gözlenmiştir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Kuşak Teorisi merkezinde Y ve Z kuşaklarının dindarlık eğilimlerinin özelliklerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirdiğimiz bu araştırma sonucunda şu sonuçlar elde edilmiştir:

Y kuşağından katılımcılar dini tanımlarken, dinin farklı boyutlarına işaret etmekle birlikte daha çok dışsal anlamları ile anlamlandırarak dinin tüm yönlerine değil de bir veya birkaç yönüne vurgu yaparken, Z kuşağından katılımcılar da benzer şekilde dini daha çok dışsal anlamlarla ifade etmiş ve dinin farklı boyutlarını öne çıkarmışlardır. Buradan hareketle her iki kuşağın katılımcılarının da dini, birkaç boyutu ile sınırlı olarak anladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılar dini ve dindarlığı tanımlarken dinin daha çok teorik (bilgi) ve pratik (ibadet) boyutuna işaret etmekle birlikte Y kuşağından bazı katılımcılar dinin ahlaki ve deruni yönüne işaret etmişlerdir. Z kuşağından katılımcıların bazılarının ise dini daha çok kendilerine fayda sağlayan, ayrıcalık tanıyan veya kendilerini iyi hissetmelerini sağlayan bir sebep olarak anlamlandırdıkları gözlenmiştir. Bu noktadan hareketle, Z kuşağından olan katılımcıların dini daha çok kendilerine sağladığı fayda üzerinden değerlendirdikleri söylenebilir.

Çalışmada Y ve Z kuşağından çoğu katılımcının dindarlığı “dinin kurallarını yerine getiren kişi” ifadesini kullanarak ibadet boyutunda sınırlandırdıkları görülmüştür. Buna karşın her iki kuşaktan katılımcıların dinin ibadet boyutunun yanında etki, bilgi, ahlak gibi boyutlarına ilişkin göndermeler yaptığı da tespit edilmiştir. Bu durum, çalışma grubunda yer alan katılımcıların ibadet ağırlıklı bir dindarlık anlayışına sahip olmakla birlikte çok boyutlu ya da kapsayıcı bir dindarlık anlayışına sahip oldukları şeklinde değerlendirilebilir.

Y kuşağından katılımcıların kendi dindarlıklarını dinin kurallarının tamamını yerine getiremeyişlerinden dolayı yetersiz gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların bu ifadelerinde dinin inanç, etki, pratik ve ahlaki boyutlarına vurgu yaptıkları görülmüştür. Z kuşağından katılımcıların bazılarının kendilerinden emin bir şekilde dindarlıklarından emin oldukları anlaşılmıştır. Bunun yanında bazı katılımcıların da yerine getiremedikleri ibadetler dolayısıyla dindarlık düzeylerini yeterli görmedikleri anlaşılmıştır. Katılımcıların önemli bir kısmının ise kendilerini dindar olarak değerlendirmedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Dinin etki boyutuyla ilgili olarak; dinin Y kuşağından katılımcıların hayatlarında yiyecek tercihleri, giyim tarzları, uyku saatlerini düzenleme, etrafındakilere sevgiyle bakma gibi konularda farklı şekillerde ve farklı düzeylerde etkisinin olduğu görülürken; Z kuşağından katılımcılarda dinin hayat üzerindeki etkisi daha çok ibadetleri yerine getirip getirmeme üzerinden açıklanmıştır. Benzer olarak; Y kuşağından katılımcıların günlük planlamalarında beş vakit namaz, Cuma namazı, Ramazan ayında iftar ve teravih vakitleri gibi temel dini ibadetlere öncelik verirken, katılımcıların bu ibadetler dışında günü planlamalarında önceliklerinin farklı olduğu görülmüştür. Buna karşın Z kuşağından katılımcıların günlük planlamalarında dini faaliyetlerin etkisinin çok sınırlı olduğu; bazı katılımcıların ise dinin etkisini namaz ibadeti ile sınırlandırdığı görülmüştür. Buradan hareketle Z kuşağından katılımcıların dinin hayata etkisini daha dar bir çerçevede anladıkları, dolayısıyla dinin etkisini indirgemeci bir bakışla yorumladıkları söylenebilir. Kuşkusuz bu durum küreselleşme ve toplumsal değişme olguları ile ilgili olarak değerlendirilmelidir. Bu bulgular Seher Şen tarafından gerçekleştirilen çalışmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Yapılan bu çalışma sonucunda lise çağındaki gençlerin dini inançlarının hayatlarına etkisinin az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁴⁴

Dinin pratik boyutuyla ilgili olarak; Y kuşağından katılımcıların ibadethaneye gitme rutinleri erkek katılımcılar için zorunlu olarak cemaatle yerine getirilen Cuma ve bayram namazları ile kadın katılımcılar için ise dini özel günlerle sınırlı kalırken; Z kuşağından katılımcıların düzenli bir ibadethaneye gitme rutinlerinin olmadığı, ibadethanelere gittiğini ifade eden katılımcıların ise bu durumu Cuma namazı, bayram namazı, teravih namazları ve özel dini günlerle sınırlı tuttukları görülmüştür. Elde edilen bu bulgular, Seher Şen tarafından gerçekleştirilen çalışmanın bulguları ile benzerlik göstermektedir. Yapılan bu çalışmada, lise öğrencilerinin anne-babalarına göre daha az ibadet ettikleri belirlenmiştir.¹⁴⁵ Aynı şekilde Sacide Çalışkan tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Z kuşağından gençlerin dinin ibadet boyutunu ihmal ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.¹⁴⁶ Diğer taraftan Y kuşağından katılımcıların Cuma ve bayram namazları dışında toplu dini faaliyetlere çoğunlukla katılmayı tercih etmedikleri; Z kuşağından katılımcıların ise çoğunun hiçbir toplu dini faaliyete katılmadıkları görülmüştür. Sonuç olarak Y ve Z

¹⁴⁴ Şen, *Din ve Sekülerleşme: Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, 150.

¹⁴⁵ Şen, *Din ve Sekülerleşme: Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, 150.

¹⁴⁶ Çalışkan, *Z Kuşağında Deizm Algısı ve Deistliğe Yönelten Sosyolojik Faktörler*, 153.

kuşağından katılımcıların genel olarak toplu dini faaliyetlere katılmayı tercih etmedikleri ve ibadetlerini tek başlarına yerine getirmeyi tercih ettikleri anlaşılmıştır. Buradan hareketle, katılımcıların daha çok dinin bireysel yaşanışına vurgu yaparak sosyal boyutunu dışarıda bıraktıkları söylenebilir. Fatma Şule Kaya tarafından yapılan çalışmada bu konuda farklı bulguların elde edildiği görülmüştür. Çalışma bulgularına göre, Y kuşağından gençlerin dinin toplumsal hayatla ilgili bölümünü daha fazla dikkate alıp bireysel hayatta aynı özeni göstermedikleri belirlenmiştir.¹⁴⁷

Dinin duygu boyutuna ilişkin olarak; Y ve Z kuşağından katılımcıların dini faaliyetler sonrası olumlu duygular hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların olumlu duyguları en çok sadaka ve zekat ibadetlerinde hissettikleri görülmüştür.

Dinin sosyal boyutuna ilişkin olarak; Y kuşağından katılımcıların çevrelerindeki insanları seçerken kişilerin dindarlıklarından ziyade insani özelliklerine dikkat ettikleri; Z kuşağından katılımcıların birkaçı dışına ise arkadaş seçiminde kişilerin dindarlık düzeyleri veya dini etkisinin olmadığı görülmüştür. Diğer taraftan Y ve Z kuşağından katılımcıların çoğunlukla dinin sosyal hayattaki kapsama alanının daraldığını düşündükleri anlaşılmıştır. Bununla birlikte Y kuşağından katılımcılar bu durumu kültürel, siyasi ve toplumsal etkenler üzerinden açıklarken, Z kuşağından katılımcılar söz konusu durumu bilimsel gelişmelere ve çağın gereklerine bağlamışlardır. Katılımcıların arkadaş seçiminde dini özelliklerin değil ahlaki özelliklerin önemli olduğunu ifade etmesi ahlakın dinin dışında bağımsız bir olgu gibi anlaşıldığı şeklinde yorumlanabilir.

Dinin bilgi boyutuna ilişkin olarak; Y ve Z kuşağından katılımcıların da dini konularda bilgi edinmeyi önemsedikleri; vaaz dinlemeyi tercih etmedikleri ve her iki kuşaktan katılımcıların da bu doğrultuda Kuran-ı Kerim, ilmiyal kitapları, internet siteleri gibi kaynaklardan bilgi edindikleri görülmüştür. Diğer taraftan Y ve Z kuşağından katılımcıların dini konularda bilgi edinirken, kaynak konusunda hassas davrandıkları, bununla birlikte Z kuşağından daha fazla katılımcının internet üzerinden araştırma yaptığı tespit edilmiştir.

Konu ile ilgili elde edilen bulgular, sosyal medyanın 12. sınıf öğrencileri üzerindeki etkisine yönelik Fatma Dolunay Öztürk tarafından yapılan çalışmada elde edilen bulgular ile benzerlik göstermektedir. Çalışmaya göre, 12. sınıf öğrencilerinin

¹⁴⁷ Kaya, *Üniversite Gençliğinin Öz-Duyarlılık, Değer Yönelimleri ve Dindarlık Eğilimleri*, 70.

sosyal medya üzerinden elde ettikleri bilgilere şüphe ile bakmakla birlikte, sağlam bir kaynaktan geldiğine inandıkları bilgilere güvendikleri görülmüştür.¹⁴⁸

Nida Aydın tarafından gerçekleştirilen çalışmada dini bilgi edinme noktasında benzer bulgular elde edilmiştir. Çalışma sonucunda, Z kuşağından gençlerin dini bilgi noktasında kendilerini ailelerinden daha iyi bir noktada görmekle birlikte, dinin pratik boyutu hakkında kendilerini daha zayıf gördükleri tespit edilmiştir.¹⁴⁹

Y kuşağından katılımcıların ailelerinden ve çevrelerinden edindikleri dini bilgileri sorguladıkları ve inançlarından emin oldukları; onların bu sorgulamayı daha çok kendi araştırmalarıyla yaptıklarını görülmüştür. Buna karşın Z kuşağından katılımcıların bazısının ailelerinden edindikleri dini bilgileri sorguladıkları bazısının olduğu gibi kabul ettiği, sorgulayanların ise bu sorgulamayı Kuran-ı Kerim'den araştırarak veya güvendikleri birine sorarak yaptıkları görülmüştür.

Y ve Z kuşağından katılımcıların ailelerinden veya çevrelerinden güvendikleri ve rahat konuşabildikleri kişilerle dini konularda konuştukları anlaşılmıştır. Y kuşağı ile ilgili Ümit Harun Akkaya tarafından gerçekleştirilen çalışmanın bulgularında, Y kuşağının dini konularda etrafındaki kişileri örnek alması konusunda benzer bulguların olduğu görülmüştür. Çalışma sonucunda, Y kuşağından katılımcıların dini anlamda rol model olarak benimsedikleri insanların olduğunu ve gelecekte de olabileceğini belirttikleri görülmüştür.¹⁵⁰

Y kuşağından katılımcıların tamamının internet ve sosyal medya üzerinden edinilen dini bilgilere karşı mesafeli iken Z kuşağından katılımcıların internet ve sosyal medyadaki dini bilgiler konusunda temkinli oldukları görülmüştür. Fakat Z kuşağından katılımcıların çoğunun güvendikleri sitelerden araştırma yaptıklarını tespit edilmiştir.

Buraya kadar ifade edilenlerden hareketle, Y ve Z kuşağından katılımcıların dindarlık algılamaları ve eğilimlerinde genel anlamda bir farklılaşma olmadığı görülürken, onların dinin etki ve pratik boyutlarında farklılaşma olduğu, dindarlığın anlaşılması, dinin bilgi, duygu ve sosyal boyutlarına ilişkin algılamalarda farklılaşma olmadığı anlaşılmıştır. Çalışmanın bu sonuçlarından hareketle şu öneriler sunulabilir:

¹⁴⁸ Öztürk, , *Sosyal Medyanın 12. sınıf Öğrencilerin Dini Bilgileri Üzerindeki Etkileri*, 51.

¹⁴⁹ Aydın, *Z Kuşağı ve Din*, 74.

¹⁵⁰ Akkaya, "Y Kuşağı İlahiyat Öğrencilerinde Modern İnsan Algısı", 78.

- Çeşitli medya platformlarında sunulan din eğitimi faaliyetlerinde dinin sadece ibadet boyutundan ibaret olmadığı, onun duygu, etki, sosyal ve bilgi gibi başka boyutlarının da olduğu hususu güçlü bir şekilde ifade edilmeli, toplumun bütüncül bir din anlayışı geliştirebilmesine yardımcı olunmalıdır.
- Gerek yaygın gerekse örgün din eğitimi hizmetlerinde din ve ahlak arasındaki ilişkilendirmeler daha güçlü ifade edilmeli, toplumda din ve ahlak birlikteliği konusunda farkındalık oluşturulmalıdır.
- Kuşaklar arasındaki dini anlama ve yorumlamadaki farklılıkların nedenleri, bunların göstergeleri ve dindarlık anlayışları konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için nitel ve nicel farklı çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Orhan vd. “Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar” *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19 (2014), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/23153/247307>.
- Akkaya, Ümit Harun. “Y Kuşağı İlahiyat Öğrencilerinde Modern İnsan Algısı”. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/15 (2019), 43-84.
- Akyüz, İsmail. “Türkiye’de Gençlik, Din ve Değerler Konusunda Yapılan Ampirik Araştırmaların Yöntem ve İçerik Analizi”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 / 30 (Aralık 2014): 183-202. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.219877>
- Arslan, Ahmet - Staub, Selva. “Kuşak Teorisi ve İçgirişimcilik Üzerine Bir Araştırma”, *KAÜ İİBF Dergisi* (Mayıs 2015) 6/11: 1-5.
- Aydın, Nida. *Z Kuşağı ve Din*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Ayhün Erden, Sena. “Kuşaklar Arasındaki Farklılıklar ve Örgütsel Yansımaları”. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 2/1: s. 93-112.
- Batson, C. Daniel. vd., *Din ve Birey*. çev. Ali Kuşat ve Abdulvahap Taştan, Kayseri: Kimlik Yay., 2017.
- Bilge, Emine Zehra - Kula, Mustafa Naci. “Liseli Gençlerin Dindarlık Eğilimi ve İyilik Algısı Arasındaki İlişki”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21/1 (Haziran-2020), 215-240.
- Büyüköztürk, Şener - Çakmak Kılıç, Ebru - Akgün, Erkan Akgün - Karadeniz, Şirin - Demirel, Funda. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2019.
- Coştu, Yakup. “Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım “Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (2009): 119-139.

- Çalışkan, Sacide. *Z Kuşağında Deizm Algısı ve Deistliğe Yönelten Sosyolojik Faktörler*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021.
- Çetin, Rabia. *Ortaöğretim Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyleri ve Ahlaki Çözülme Eğilimleri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çelik, Celaleddin. "Dindarlık Tipolojilerine Metodolojik Bir Yaklaşım". *İslâmiyat* 8/2 (2005):71- 90.
- Erten, Pınar. "Z Kuşağının Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumları", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi* 10/1: 190- 202.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. 3. Baskı. İstanbul: İnsan Yay., 2000.
- Günay, Ünver. *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*. İstanbul: Dergâh Yay., 1993.
- Gürses, İbrahim. *Dindarlık ve Kişilik*. 2.Baskı. Bursa: Emin Yayınları, 2017.
- Gürsu, Orhan - Önce Özokudan - Fatmana Semiha. "Ergenlerde Dindarlık, Narsizm ve Özgüven". *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi* 4/4 (Aralık 2019): 439-454.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisine Giriş*. 5.Baskı. İstanbul: Dem Yayınları, 2016.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. 10.Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- İnce, Fatma. *Kuşaklar Arası Etkin İletişim ve Davranış*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2018.
- Karslı, Necmi. "Üniversite Öğrencilerinde Manevi-İnsani Değerler ve Dindarlık İlişkisi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50 (Haziran 2021), 143-174. <https://doi.org/10.17120/omuifd.891300>.
- Kartal, Celaleddin Habib. *Kuşak Çatışması ve Din İlişkisi "Y Kuşağı Örneği"*. *Erzurum: Atatürk Üniversitesi*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

- Kaya, Fatma Şule, “Üniversite Gençliğinin Öz-Duyarlılık, Değer Yönelimleri ve Dindarlık Eğilimleri (Devlet ve Vakıf Üniversiteleri Karşılaştırması). *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 21/2 (Ekim-2018), 144-179.
- Kula, M. Naci. *Kimlik ve Din*. 1. Baskı. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001.
- Kuran, Evrim. *Bir Kuşağı Anlamak*. 4. Baskı. İstanbul: Mundi Yayınları, 2020.
- Kuran, Evrim. *Telgraftan Tablete*. 12. Baskı. İstanbul: Destek Yayınları, 2020.
- Kuyucu, Mihalis. “Y Kuşağının İletişim Teknolojileri Kullanım Alışkanlıkları”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 5/2: 845-870.
- Kırık, Ali Murat - Köyüstü, Sevdâ. "Z Kuşağı Konusunda Yapılmış Tezlerin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 6 / 2 (September 2018): 1497-1518.
- Kıraç, Ferdi. “Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Eğilimi ve Anlam Duygusu”, *Mukaddime* S:7: 165-177.
- Kırmıter, Nurten. "Ergenlerde Benlik Saygısı ve Öznel Dindarlık Algısının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (2013): 439-468.
- Kurt, Abdurrahman. “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2009): 1-26.
- Mannheim, Karl. “The Problem of Generations”, *Essays on the Sociology of Knowledge*, London: Routledge and Kegan Paul, 1952, 276–320.
- Okumuş, Ejder. "Gösterişçi Dindarlık". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6 / 3 (June 2006): 17-35.
- Özkoç, Hatice Hicret. - Bayrakdaroglu, Funda. *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış*. 1. Baskı. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017.
- Öztürk, Fatma Dolunay. *Sosyal Medyanın 12. sınıf Öğrencilerin Dini Bilgileri Üzerindeki Etkileri*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. 11. Baskı. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2014.
- Sarioğlu, Elif Başak. *Y'leri Anla Değiştirme*. 1. Baskı. İstanbul: Humanist Kitap Yayıncılık, 2018.

- Strauss, William – Howe, Neil. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*, New York: William Morrow and Company, 1991.
- Sönmez, Özlem Altınsu. “Dindarlığın Ölçülebilirliği Üzerine Geliştirilen Dindarlık Ölçekleri”. *SEFAD*, 2016 (36): 557-578.
- Somyürek, Sibel. “Öğrenme Sürecinde Z Kuşağının Dikkatini Çekme: Arttırılmış Gerçeklik”. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 4/1: 63-80.
- Şen, Seher. *Sekülerleşme: Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Taplamacıoğlu, Mehmet. “Yaşlara Göre Dinî Hayatın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (1969): 141-151.
- Taş, Kemalettin. “Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2010): 47-62.
- Tezcan, Mahmut. *Kuşaklar Çatışması*. 1.Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık, 2016.
- Topçuoğlu, Abdullah - Aksan, Gamze. Üniversite Gençliğinin Değerleri: 20 Yıl Sonra Ne Değişti?. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 11/18 (2019), 2241-2274. doi: 10.26466/opus.571209.
- Topuz, İlhan. "Dindarlık Tipolojileri İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2013 / 30 (July 2013): 139-154.
- Tümer, Günay. “Çeşitli Yönleriyle Din”, *Ankara Ü.İ.F. Dergisi* C:28: 214-219.
- Turan, Yahya. *Kişilik ve Dindarlık*. 1.Baskı. İstanbul: Ensar Yayınları, 2017.
- Türk, Aycan. *Y Kuşağı*. 1.Baskı. İstanbul: Kafekültür Yayıncılık, 2013.
- Twenge, Jean M. *i-Nesli*. 1.Baskı. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2018.
- Uysal, Veysel. *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*. İstanbul: DEM Yay., 2006.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Varlık ve Oluş*. Ankara: Doğu Batı Yay., 2014.
- Yapıcı, Asım. *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Karahan Yay., 2007.

- Yıldırım, Sonay – Gürsu, Orhan. “Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi”. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi* 6/1(2021), 28-49.
- Yıldırım, Ali - Şimşek Hasan. “*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*”, Seçkin Yayınlar. 11. baskı. Ankara: 2018.
- Yıldırım, Ali. “Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi”, *Eğitim ve Bilim Dergisi* (1999) C:23: 1-10.
- Yıldız, Murat. *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*. 2. Baskı. İzmir: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 2014.
- Yüksekbilgili, Zeki. “Türk Tipi Y kuşağı”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 12/45: 342-353.
- Weber, Max. *Sosyoloji Yazıları*. Çev: T. Parla, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

EKLER

Ek 1: Etik Kurul İzni

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

Sayı : E-64075176-050.01.01-180022

21.05.2021

Konu : 2021.09.02.Karar.

Sayın Dr. Öğr. Üyesi İshak TEKİN
ESOGÜ İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Sorumlu Araştırmacı olduğunuz **“Kuşaklara Göre Dindarlık Eğilimleri : Y ve Z Kuşaklarının Dindarlık Eğilimleri Üzerine Bir İnceleme”** başlıklı çalışma hakkında alınan karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygı ile rica ederim.

Prof. Dr. Yaşar SARI
Kurul Başkanı

Ek: 1. Etik Kurul Kararı.

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : WE03ELUK125

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/esogu-ebys>

Adres : Meselik Kampüsü PK:26480 Odunpazarı
Telefon : 0222 2393750 Faks: 0222 2291418
İnternet Adresi : www.ogu.edu.tr
KEP adresi : esk.osmangaziunirek@hs01.kep.tr

Bilgi için : Sibel AK
Telefon : 0222 2393750-5074
E-posta : sibelak@ogu.edu.tr

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU
ESKİŞEHİR

Toplantı Tarihi : 07.05.2021

Toplantı No : 2021-09

GÜNDEM :

2.Başvuru Sahibi: Dr.Öğretim Üyesi İshak TEKİN. **Konu :** “Kuşaklara Göre Dindarlık Eğilimleri : Y ve Z Kuşaklarının Dindarlık Eğilimleri Üzerine Bir İnceleme” konulu araştırmasının görüşülmesi.

KARAR :

2. Dr.Öğretim Üyesi İshak TEKİN’in “Kuşaklara Göre Dindarlık Eğilimleri : Y ve Z Kuşaklarının Dindarlık Eğilimleri Üzerine Bir İnceleme” konulu araştırmasının ve başvuru evrağının ekinde örneği bulunan araştırmasında kullanacağı ölçme aracının/araçlarının; fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluk başvuru sahibine ait olmak üzere veri toplama araçlarını uygulamak için gerekli yerlerden yasal izinleri almak şartıyla **Üniversitemiz insan araştırmaları etik kurulu yönergesine** uygunluğuna oybirliği ile karar verildi.

Ek 2: Gönüllü Katılım Formu

Bu çalışma, “Kuşaklara Göre Dindarlık Eğilimleri: Y ve Z Kuşaklarının Dindarlık Eğilimleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bir araştırma çalışması olup Kuşak Teorisi merkezinde kuşak farklılıklarını belirlemek bu çerçevede farklı kuşakların dindarlık eğilimlerini ortaya koymak amacını taşımaktadır. Çalışma, Sena GÖKÇE tarafından yürütülmekte ve sonuçları ile Kuşakların dindarlık eğilimleri arasındaki farklılık ve değişiklikler ortaya konacaktır. Bu çalışmayla alanımızdaki konuyla ilgili verilerin gelişimine ışık tutulacaktır.

- Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda, *Mülakat (Görüşme)* yapılarak sizden veriler toplanacaktır.
- İsminizi yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz/araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- İstemeniz halinde sizden toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.
- Sizden toplanan veriler ... yöntemi ile korunacak ve araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.
- Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’den hocam Dr. Öğr. Üyesi İshak TEKİN’e yöneltebilirsiniz.

Araştırmacı

Sena GÖKÇE

Cep Tel :05542096984

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

Katılımcı

Ad ve Soyadı:

İmza:

Tarih:

Ek 3: Görüşme Formu

Merhaba ben Sena GÖKÇE. Hatay, Altınözü Yarseli İmam Hatip Ortaokulunda görev yapmaktayım. Kuşak Teorisi ve kuşakların dindarlık eğilimleri üzerine bir araştırma yapıyorum. Bu araştırmanın alana katkı sağlayacağını ve yapılacak diğer araştırmalara ışık tutacağını inanıyorum.

Bu araştırma için Y ve Z kuşağından kişilerle görüşmeler yapıyorum. Yaptığım tüm görüşmelerde verilen bilgiler sadece bu araştırmada kullanılacak ve kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacaktır.

Görüşmenin yarım saat süreceğini tahmin ediyorum. İzin verirseniz görüşmeyi kaydetmek istiyorum. Bu şekilde hem zamanı iyi kullanabiliriz hem de sorulara yanıtların kaydını daha ayrıntılı tutma fırsatı elde edebilirim.

Bu araştırmaya kabul ettiğiniz için şimdiden teşekkür ederim Eğer sizin bana görüşmeye başlamadan önce sormak istediğiniz bir soru varsa önce bunu yanıtlamak istiyorum. İzin verirseniz sorulara başlamak istiyorum.

SORULAR

Demografik Sorular

1. Doğum yılınız nedir?
2. En son okuduğunuz okul/bölüm nedir?
3. Mesleğiniz nedir?

Görüşme Soruları

1. Dini nasıl tanımlarsınız?
2. Dindarlığı nasıl tanımlarsınız?
3. İnancınızın hayatınıza etkisi nasıldır? Başka bir ifadeyle dinin hayatınızdaki yeri nedir?
4. Ne zamanlar ibadethaneye gidersiniz? Örneğin dininizce önemli olan vakitlerde ibadethanelere gider misiniz?
5. Sosyal hayatınızda dini faaliyetlere katılır mısınız? Katılıyorsanız bu faaliyetler nelerdir? Ayrıca toplu ibadetlere/dini ritüellere katılır mısınız?
6. Kendinizi dindarlık açısından nasıl tanımlarsınız/değerlendirirsiniz?

7. Dini faaliyetlere katıldığınız zaman veya herhangi bir ibadeti yerine getirirken neler hissedersiniz? Örneğin namaz kılmak, oruç tutmak ya da zekat veya sadaka vermek sizde neler hissettirir?
8. Dinin şimdiki zamanlarda hayattaki yeri ve görünürlüğü ile ilgili olarak neler söylersiniz? Örneğin dinin günümüzde geçmişe göre daha az etkili olduğu yönündeki görüşler hakkında ne düşünüyorsunuz?
9. Dini konularda bilgi edinmeyi önemsiyor musunuz? Bu konuda dini kaynaklara ulaşmak, dini kitaplar okumak, vaaz dinlemek gibi faaliyetlerde bulunuyor musunuz? Neden? Neler?
10. Günü planlarken neleri dikkate alıyorsunuz? Gün içerisinde dini etkinliklere ayırdığınız zaman günü planlamanızda etkili olmakta mıdır?
11. Çocukluk yıllarınızda ailenizden veya çevrenizden edindiğiniz dini bilgilerin doğruluğunu daha sonraki yıllarda sorguladınız mı? Bu bilgilerin doğruluğundan emin misiniz? Buna neden ihtiyaç duydunuz? Bunu nasıl yaptınız? Nasıl emin oldunuz?
12. Dini bir konuda bilgi edinmek istediğinizde hangi kaynaklara başvurursunuz?
13. Çevrenizdeki insanları seçerken onların dindarlıkları bu seçiminizi etkiliyor mu?
14. Dini konularda internet ve sosyal medyadan edindiğiniz bilgilerin güvenilir olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
15. Çevrenizde dini konuları konuştuğunuz bir yakınınız var mı? Kimler? Neden?